

*ZAŁĄCZNIK NR 1
do Uchwały nr XII/48/2015
Rady Powiatu Radzyńskiego
z dnia 26.11.2015 roku*

STRATEGIA ROZWOJU POWIATU RADZYŃSKIEGO NA LATA 2015-2030

OPRACOWANIE:

Starostwo Powiatowe
Pl. I. Potockiego 1
21-300 Radzyń Podlaski
e-mail: starostwo.radzyn@pra.pl www.powiataradzynski.pl

Fundacja Centrum Rozwoju Lokalnego
Al. Spółdzielczości Pracy 28/4
20-147 Lublin
e-mail: fundacja@rozwojlokalny.pl www.rozwojlokalny.pl

Wydawca:
Starostwo Powiatowe w Radzynie Podlaskim

Wstęp

Strategia rozwoju powiatu radzyńskiego na lata 2015-2030 to długofalowy dokument, stanowiący ramy konstruowania lokalnej polityki. Zadania realizowane przez samorząd terytorialny mają charakter zadań publicznych, to oznacza, że powinny zaspokajać potrzeby społeczności lokalnej.

Strategia rozwoju powiatu jest podstawowym i najważniejszym dokumentem dla samorządu powiatu – stanowi fundament do prowadzenia polityki rozwoju lokalnego. Określa obszary, cele oraz kierunki interwencji polityki rozwoju, prowadzonej w przestrzeni powiatowej, wskazuje również obszary problemowe wymagające poprawy.

Strategia Rozwoju Powiatu Radzyńskiego na lata 2015-2030 przygotowywana została przede wszystkim z uwzględnieniem założeń strategicznych polityki państwa, regionu, a także uwarunkowań członkostwa Polski w Unii Europejskiej, Tak przygotowany dokument spełniać będzie kilka zasadniczych funkcji. Pierwsza z nich to podstawa dobrego zarządzania przez administrację samorządową, druga to materiał informacyjny określający kierunki rozwoju powiatu. W założeniu Strategia ma umożliwić sprawne zarządzanie rozwojem, a także stanowić platformę współpracy pomiędzy: samorządami, organizacjami społecznymi i biznesem. Ma także umożliwić aplikowanie o zewnętrzne środki finansowe na rozwój powiatu.

Proces planowania strategicznego stanowi jeden z podstawowych warunków sprawnego i efektywnego zarządzania rozwojem lokalnym. Ukierunkowuje działalność całej organizacji samorządowej w taki sposób, by wyznaczone cele długoterminowe były realizowane najlepiej i najpewniej, przy ekonomicznym wykorzystaniu dostępnych środków. Planowanie pomaga bardziej wydajnie gospodarować zasobami, przewidywać problemy, które mogą pojawić się w niedalekiej przyszłości, aby odpowiednio wcześniej zacząć im przeciwdziałać.

Opracowana strategia rozwoju umożliwia uporządkowanie i odpowiednie rozłożenie w czasie planowanych działań. Pozwala to na uniknięcie realizacji projektów nieprzemyślanych, nie powiązanych ze sobą logicznie i nie wpisujących się w ciąg przyczynowo – skutkowy. Strategia rozwoju pokazuje, że planowane do realizacji zadania są konsekwencją strategicznego myślenia o rozwoju.

Główne cechy takiego planowania to:

- **wieloletniość**, czyli wieloletnia perspektywa w określaniu celów, planowaniu zadań inwestycyjnych i operacyjnych;
- **kompletność**, czyli podporządkowanie strategii wszystkich planów realizacyjnych jednostek zależnych, bez względu na ich formę prawną;
- **efektywność**, czyli stosowanie przez urząd i wszystkie jednostki zależne pomiarów efektywności dla poprawy zarządzania;

- **uczestnictwo**, gdzie cele i oceny są przedmiotem szerokiego dialogu publicznego.

Niniejsza Strategia Rozwoju powiatu radzyńskiego na lata 2015-2030 ma na celu przedstawienie przyjętych planów strategicznych powiatu, w oparciu o jego zweryfikowany potencjał, zasoby oraz możliwości rozwojowe, w szczególności w kontekście uwarunkowań nowego okresu programowania środków z Funduszy Unii Europejskiej na lata 2014-2020.

Załącznik nr 2 do Zarządzenia nr 7/15 Starosty Radzyńskiego z dnia 29 kwietnia 2015 r.

**Zespół Roboczy
ds. opracowania Strategii oraz Programu Rozwoju
Powiatu Radzyńskiego**

1. Przedstawiciele Zarządu Powiatu:
  - 1) Jan Gil – Wicestarosta,
  - 2) Zofia Goławska.
2. Przewodniczący stałych Komisji Rady Powiatu:
  - 1) Budżetowo-Finansowej – Andrzej Olko,
  - 2) Rozwoju Gospodarczego, Rolnictwa i Ochrony Środowiska – Mariusz Skoczylas
  - 3) Bezpieczeństwa i Porządku Publicznego - Jerzy Kamiński,
  - 4) Spraw Społecznych - Anna Mróz.
3. Kierownicy Wydziałów Starostwa Powiatowego:
  - 1) Architektury i Budownictwa - Ewa Kowalczyk,
  - 2) Edukacji - Anna Michalak,
  - 3) Finansowego - Marek Blicharz,
  - 4) Geodezji, Kartografii, Katastru i Gospodarki Nieruchomościami - Henryk Kosiński,
  - 5) Komunikacji i Dróg Publicznych - Dariusz Bilski,
  - 6) Ochrony Środowiska - Bożena Mróz,
  - 7) Organizacyjnego - Jarosław Gomoła,
  - 8) Spraw Obywatelskich i Zarządzania Kryzysowego - Irena Sakowicz,
  - 9) Spraw Społecznych - Bogdan Sozoniuk.
4. Kierownicy jednostek organizacyjnych Powiatu Radzyńskiego:
  - 1) Zarządu Dróg Powiatowych – Ryszard Ossowski,
  - 2) Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie – Adam Kowalczyk,
  - 3) Powiatowego Urzędu Pracy – Anna Ilczuk,
  - 4) SP ZOZ im. prof. dr med. Feliksa Skubiszewskiego – Marek Zawada.
5. Pracownicy Starostwa Powiatowego:
  - 1) Jerzy Popek – z-ca kierownika Wydziału Spraw Społecznych.

Zadaniem zespołu było zgromadzenie materiałów i informacji niezbędnych do opracowania Strategii, jak również udział w warsztatach i konsultacjach strategicznych.

Spis treści

Wstęp.....	5
I. CEL, METODOLOGIA, HORYZONT CZASOWY STRATEGII.....	9
II. DIAGNOZA SYTUACJI POWIATU RADZYŃSKIEGO.....	11
II.1 PRZESTRZEŃ I ŚRODOWISKO.....	11
II.1.1 Umieszczenie powiatu i ogólna charakterystyka poszczególnych gmin powiatu	11
II.1.2 Historia powiatu radzyńskiego.....	15
II.1.3 Sieć osadnicza.....	17
II.1.4 Środowisko przyrodnicze – zasoby naturalne.....	19
II.2 SFERA SPOŁECZNA.....	39
II.2.1 Demografia	39
II.2.4 Bezrobocie	50
II.3 INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA	61
II.3.1 Edukacja	61
II.3.2 Kultura	68
II.3.3 Sport.....	73
II.3.4 Ochrona zdrowia	77
II.4 SFERA GOSPODARCZA.....	85
II.4.1 Sfera pozarolnicza.....	85
II.4.2 Rolnictwo	91
II.4.3 Turystyka	94
II.5 INFRASTRUKTURA TECHNICZNA.....	101
II.5.1 Transport	101
II.5.2 Infrastruktura ochrony środowiska	107
II.6 ZARZĄDZANIE	113
II.6.1 Finanse powiatu.....	113
II.6.2 Planowanie strategiczne.....	115
II.6.3 Promocja powiatu	115
III. KONKURENCYJNOŚĆ POWIATU.....	117
IV. ANALIZA SWOT	120
VI. WIZJA - MISJA - CEL GENERALNY STRATEGII	133
VII. OBSZARY PRIORYTETOWE - CELE STRATEGICZNE	136
VIII. CELE OPERACYJNE - drugi poziom planu strategicznego	140
IX. ZGODNOŚĆ ZE STRATEGICZNYMI DOKUMENTAMI WYŻSZEGO RZĘDU.....	150
X. SYSTEM WDRAŻANIA I MONITOROWANIA	155
X.1 WDRAŻANIE STRATEGII.....	163
XI. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA	170
XII. KONSULTACJE SPOŁECZNE.....	177
XIII. PROGRAM ROZWOJU POWIATU - WIELOLETNI PLAN ZADAŃ.....	178
XIV. ZAŁĄCZNIKI.....	179

I. CEL, METODOLOGIA, HORYZONT CZASOWY STRATEGII

Strategia rozwoju stanowi instrument polityki rozwoju prowadzonej przez jednostkę samorządu terytorialnego. Jest dokumentem długookresowym, określającym generalny kierunek działania powiatu oraz przedstawiającym metody i narzędzia jego wdrażania. Ze względu na swój otwarty charakter – możliwość aktualizacji i zmian – proces planowania strategicznego pozwala na elastyczne dostosowywanie, korygowanie celów strategicznych w kontekście zmieniających się uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych gminy.

Opracowanie strategii rozwoju lokalnego wynika z istoty funkcjonowania organizacji samorządowej. Konstytucyjna zasada samodzielności samorządu uprawnia do autonomicznego formułowania polityki rozwoju przez jednostki samorządowe w Polsce w ramach i w granicach obowiązującego prawa. Polityka ta powinna odzwierciedlać potrzeby wspólnoty samorządowej, wychodzić naprzeciw lokalnym problemom, a jednocześnie prowadzić do efektywnego wykorzystania potencjału i zasobów ludzkich, przyrodniczych, gospodarczych i finansowych. Nadrzędnym zaś celem tej polityki jest działanie dla poprawy jakości i warunków życia mieszkańców, a także kreowanie rozwoju społeczno-gospodarczego.

Zatem opracowanie strategii rozwoju jest podstawowym zadaniem, które stoi przed samorządem powiatu. Waga tego dokumentu wynika ze znaczenia celów, którym strategia służy. Są nimi:

- planowanie własnych działań;
- pozyskiwanie wsparcia ze strony rządu i środków z Unii Europejskiej;
- organizowanie wspólnego wysiłku wszystkich instytucji i społeczności lokalnej, zaangażowanych w rozwój powiatu.

Strategia rozwoju lokalnego może być określona jako koncepcja działania zmierzającego do zrównoważonego i długotrwałego rozwoju, przedstawiona w formie zwartego dokumentu zawierającego procedury osiągnięcia zamierzonych celów.

Dokument taki powinien składać się z:

- diagnozy stanu istniejącego,
- analizy słabych i mocnych stron,
- celu głównego oraz celów pośrednich,
- części dotyczącej sposobu realizacji założonych celów, z wyszczególnieniem roli poszczególnych podmiotów, mechanizmu monitorowania i korygowania wdrażanej strategii.

Dla efektywności realizowanej strategii istotne znaczenie ma zaangażowanie w proces jej opracowywania przedstawicieli wszystkich znaczących instytucji i grup interesów w regionie. Strategia jest dokumentem, który jest punktem wyjścia do opracowania planu finansowo – rzeczowego, czyli do ustalenia, na jakie działania i w jakiej wartości będą wydatkowane środki publiczne, którymi dysponuje samorząd.

Niniejsza Strategia Rozwoju Powiatu Radzyńskiego na lata 2015-2030 opracowana została przy zastosowaniu następującej metodologii:

I. Część diagnostyczna:

- analiza opisowa powiatu w różnych aspektach: położenie geograficzne, zasoby naturalne, sfera i infrastruktura społeczna, infrastruktura techniczna, sfera gospodarcza, zarządzanie, itd.;
- analiza SWOT, określenie głównych problemów i uwarunkowań;
- sformułowanie wniosków i rekomendacji;

II. Część strategiczna:

- określenie misji, tj. celu generalnego strategii;
- wskazanie priorytetów rozwoju oraz celów strategicznych;
- wskazanie celów operacyjnych;
- określenie systemu wdrażania i monitorowania;

Nieodłącznym elementem i walorem zastosowanej metodologii jest partycypacja społeczna w procesie opracowywania strategii. Dzięki temu strategia uwzględnia potrzeby społeczne i ma wsparcie lokalnej społeczności w fazie jej wdrażania.

Planowanie rozwoju powiatu na szczeblu lokalnym umożliwia:

- uwypuklenie interesów społeczności lokalnej;
- zapewnienie mieszkańcom, a także podmiotom gospodarczym poczucia bezpieczeństwa i stabilizacji;
- eliminację lub złagodzenie konfliktów w np. kształtowaniu rozwoju powiatu;
- zapewnienie tzw. zrównoważonego rozwoju powiatu, czyli takiego rozwoju gospodarczego, społecznego i środowiskowego, który nie zakłóci form ekorozwoju;
- podniesienie walorów powiatu w aspekcie kulturowym, turystycznym, gospodarczym;
- tworzenie korzystnego wizerunku powiatu – strategia stanowi ważne narzędzie promocji gminy;
- zwiększenie zaufania mieszkańców do władz lokalnych;
- zapewnienie racjonalnego budżetu w stosunku do potrzeb i możliwości powiatu;
- możliwość pozyskania środków pozabudżetowych na finansowanie przedsięwzięć służących rozwojowi powiatu;
- zapewnienie mobilności działania w zakresie realizacji zarówno zadań obligatoryjnych, jak i zadań fakultatywnych samorządu lokalnego we współpracy z innymi jednostkami samorządu terytorialnego, jak też partnerami społecznymi.

Niniejsza Strategia Rozwoju Powiatu Radzyńskiego na lata 2015-2030 stanowi instrument wytyczający główne kierunki rozwoju powiatu, które zostaną uszczegółowione w Programie Rozwoju Powiatu Radzyńskiego na lata 2015-2022.

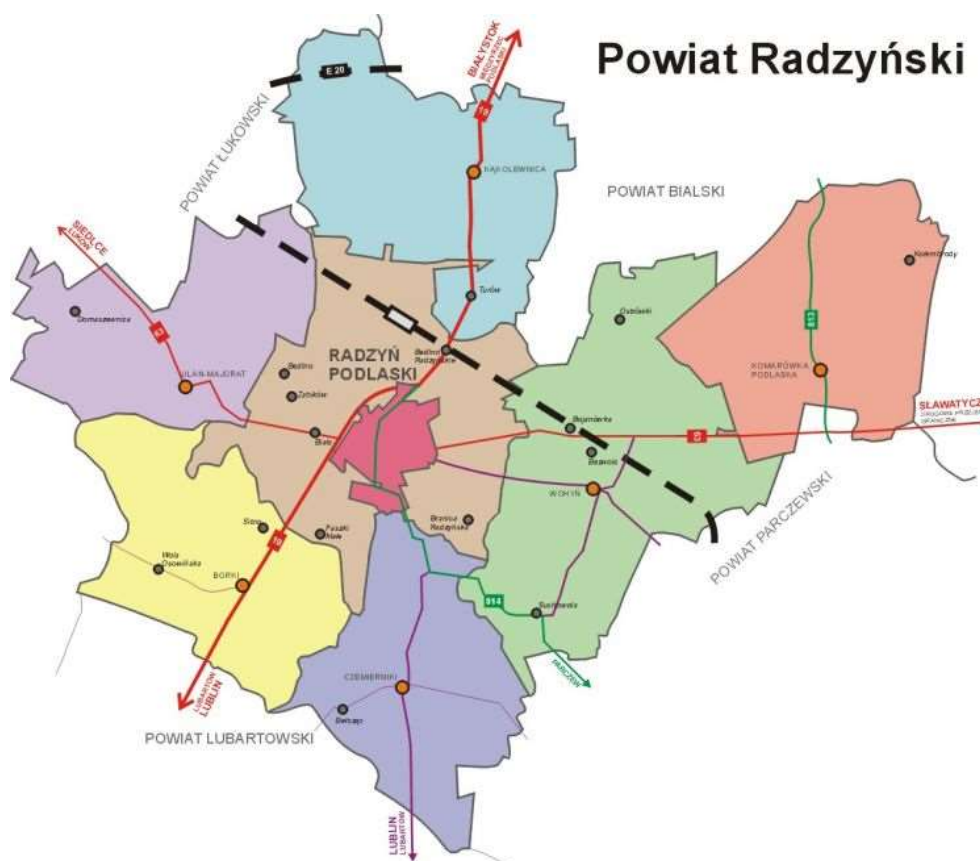
II. DIAGNOZA SYTUACJI POWIATU RADZYŃSKIEGO

II.1 PRZESTRZEŃ I ŚRODOWISKO

II.1.1 Umiejscowienie powiatu i ogólna charakterystyka poszczególnych gmin powiatu

Powiat radzyński położony jest w środkowo-wschodniej Polsce w północnej części województwa lubelskiego. Od północno-wschodu powiat radzyński graniczy z powiatem bialskim, od wschodu z powiatem parczewskim, od południa z powiatem lubartowskim, zaś od zachodu z powiatem łukowskim. Jego stolicą jest Radzyń Podlaski. Miasto leży w odległości ok. 80 km od Lublina, ok. 70 km od przejścia granicznego z Białorusią w Sławatyczach oraz 150 km od stolicy Polski – Warszawy.

Mapa 1. Mapa powiatu radzyńskiego.

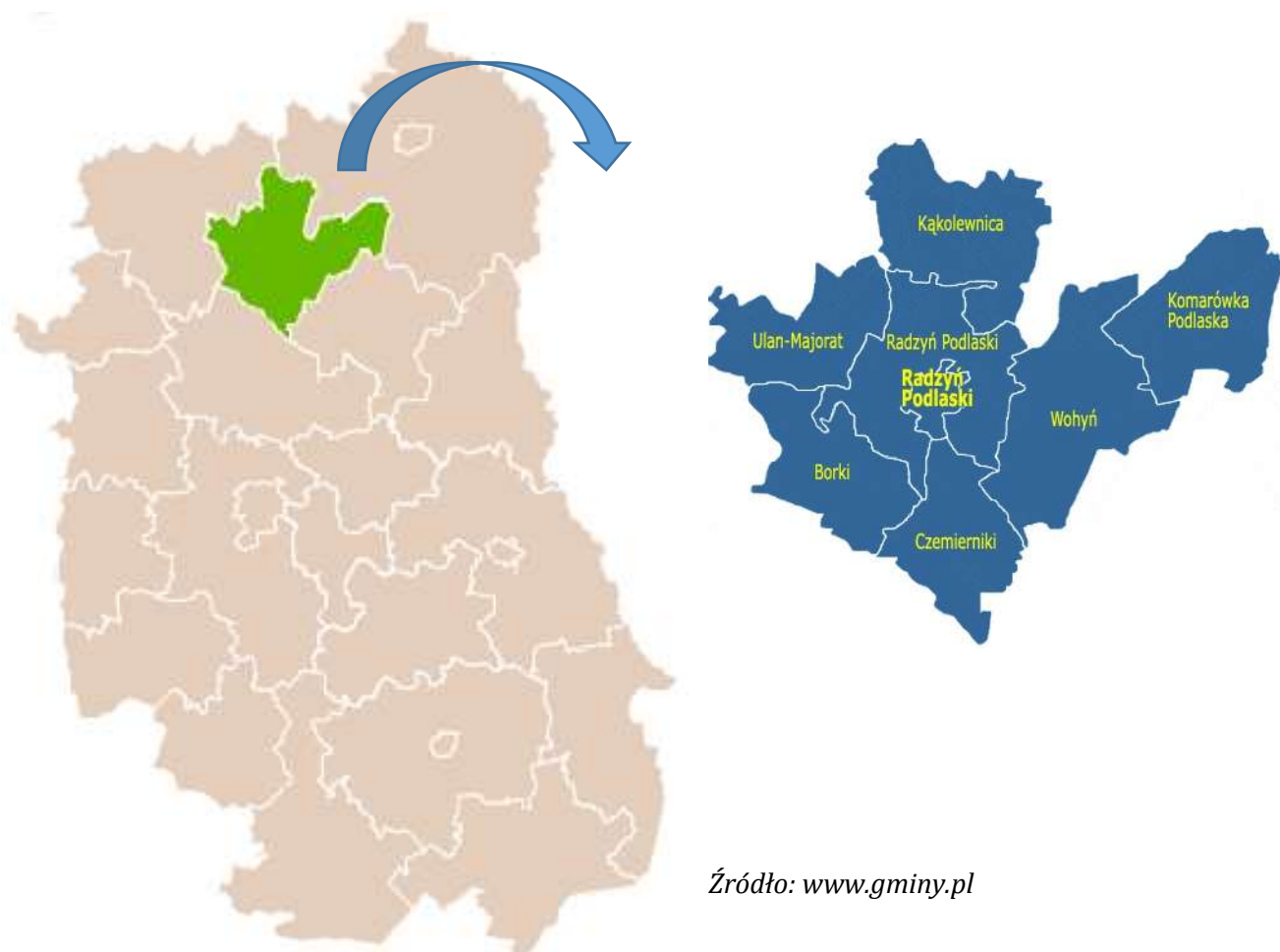

Źródło: www.powiatradzynski.pl

W skład powiatu wchodzi następujące gminy:

- gmina miejska Radzyń Podlaski,
- gminy wiejskie: Borki, Czemierniki, Kąkolewnica, Komarówka Podlaska, Radzyń Podlaski, Ulan-Majorat, Wołyń.

Mapa 2. Położenie powiatu radzyńskiego na tle województwa lubelskiego.

Poniżej krótka charakterystyka miasta i gmin powiatu radzyńskiego.

Miasto Radzyń Podlaski

Radzyń Podlaski położony jest na skraju obszaru Europy Zachodniej tuż przy granicy Europy Wschodniej, w podprowincji Niziny Środkowopolskie, makroregionie Nizina Południowopodlaska, mezoregionie Równina Łukowska, w północnej części województwa lubelskiego (Kondracki 2002). Miasto zajmują powierzchnie 19,29 km². Przez miasto płynie niewielka rzeka Białka z dwoma dopływami. Teren miasta jest stosunkowo płaską równiną. Monotonną równinę urozmaicają wcięte na kilka metrów doliny Białki. Pod względem hydrograficznym Miasto położone jest w środkowej części prawego skrzydła dorzecza Wisły. Na terenach otaczających Miasto występują liczne tereny zalesione. Dominują bory sosnowe, głównie jako monokultury sosnowe. W drzewostanach liściastych dominującymi gatunkami są: brzoza, dąb i olsza. W Radzynie Podlaskim krzyżują się

ważne szlaki komunikacyjne: droga krajowa nr 19 łącząca trzy duże ośrodki miejskie wschodniej Polski: Białystok, Lublin, Rzeszów, stanowiąca europejski korytarz transportowy prowadzący z krajów bałtyckich w kierunku Słowacji oraz droga krajowa nr 63 prowadząca do przejścia granicznego z Białorusią w Sławatyczach. Miasto oddalone jest od stolicy województwa - Lublina o ok. 75 km.

Gmina Radzyń Podlaski

Teren Gminy rozpościera się na granicy dwóch podprovincji fizyczno-geograficznych: Nizin Środkowopolskich i Polesia. Zachodnia część gminy znajduje się w jednostkach o randze mezoregionów: Równiny Łukowskiej i Pradoliny Wieprza, wschodnia zaś część leży w granicach jednostek: Zakłęśłości Łomaskiej i Równiny Parczewskiej. Gmina Radzyń Podlaski leży w centralnej części powiatu radzyńskiego i zajmuje obszar 155 km².

W jej skład wchodzi 20 sołectw: Biała, Białka, Bedlno, Bedlno Radzyńskie, Branica Radzyńska, Branica Radzyńska-Kolonia, Brzostówiec, Główne, Jaski, Marynin, Paszki Duże, Paszki Małe, Płudy, Radowiec, Siedlanów, Stasinów, Ustrzesz, Zabiele, Zbulitów Duży, Żabików. Gmina Radzyń Podlaski znajduje się na skrzyżowaniu szlaków komunikacyjnych, przy drogach krajowych: Białystok – Lublin – Rzeszów (nr 19) i od przejścia granicznego z Białorusią poprzez Radzyń, Siedlce – Łomżę, Giżycko – do Rosji (nr 63). Rzekami przecinającymi teren gminy (łącznie na długości ok. 35 km) są: Białka, Piwonia i Rów. Jest to zatem obszar ubogi w naturalne ciek wodne. Cechuje go za to wielkie bogactwo lasów zajmujących powierzchnię 4453 ha (29% wszystkich gruntów). Dominującymi zespołami leśnymi są bory mieszane i sosnowe z dużym udziałem brzozy. Miejscami na obszarach podmokłych występują olsy, a lokalnie w dolinach rzek zachowały się niewielkie fragmenty łągów. Obszary leśne obfitują w stare 100 – 200 letnie drzewostany, wśród których występują drzewa objęte ochroną jako pomniki przyrody.

Gmina Borki

Gmina Borki położona jest na północnym skraju województwa lubelskiego przy drodze krajowej Białystok -Lublin-Rzeszów, pomiędzy Radzynie Podlaskim i Kockiem, w odległości 65 km od Lublina. Obszar gminy jest równinny, porośnięty kompleksami leśnymi i przecięty podmokłymi dolinami rzecznyymi Bystrzycy Północnej i Tyśmienicy. Teren gminy Borki jest typowo rolniczy z brunatnymi i pseudobielicowymi glebami. Gmina zajmuje powierzchnie 11 183 ha. Strukturę terytorialną gminy tworzy 15 sołectw: Borki, Wola Chomejowa, Maruszewiec Nowy, Nowiny, Olszewnica, Osowno, Pasmugi, Sitno, Stara Wieś, Tchórzew-Kolonia, Tchórzew, Wola Osowińska, Wrzosów, Krasew, Maruszewiec.

Gmina Czemierniki

Gmina Czemierniki położona jest na południowych krańcach powiatu radzyńskiego. Obszar gminy zaliczany jest do prowincji zwanej Niżem Środkowoeuropejskim, podprowincji: Niziny Środkowopolskie, Niziny Południowopodlaskiej. Makroregion ten dzieli się na dwa mezoregiony: Pradolinę Wieprza i Wysoczyznę Lubartowską. Powierzchnia gminy wynosi 108 km². W jej skład wchodzi 20 sołectw: Bełcząc, Czemierniki I, Czemierniki II, Lichy, Niewęgłosz, Skoki, Stoczek, Stójka, Wygnanów. Od zachodu graniczy z gminą Borki, od północy z gminą i miastem Radzyń Podlaski, od wschodu z gminą Wołyń i gminą Siemień, należącą do powiatu parczewskiego, zaś od południa z gminą Ostrówek z powiatu lubartowskiego. Gmina oddalona jest od stolicy województwa - Lublina o ok. 57 km. Cały teren gminy leży w zasięgu Tyśmienicy, która otacza jej obszar od wschodu i zachodu. Rzeka jest jednocześnie odbiornikiem wody z licznych urządzeń melioracyjnych rozsianych po terenie gminy. Jej dopływami są: Piwonia i Bystrzyca Północna, które tylko fragmentami dotykają obszaru gminy. W południowej części gminy położony jest spory kompleks leśny – Bory Czemiernickie o stosunkowo dużej mozaice siedlisk. Stanowią go w przewadze drzewostany sosnowo-dębowe i sosnowe.

Gmina Kąkolewnica

Gmina Kąkolewnica położona jest w północno-zachodniej części województwa lubelskiego. Powierzchnia gminy wynosi 147,71 km² i jest jedną z największych gmin powiatu radzyńskiego. Graniczy z następującymi jednostkami administracyjnymi: gmina Drelów, gmina Łuków, gmina Międzyrzec Podlaski, gmina Radzyń Podlaski, gmina Trzebieszów oraz gmina Ulan-Majorat. Strukturę terytorialną gminy tworzy 20 sołectw: Brzozowica Duża, Brzozowica Mała, Grabowiec, Jurki, Kąkolewnica Południowa, Kąkolewnica Północna, Kąkolewnica Wschodnia, Lipniaki, Miłolas, Mościska, Olszewnica, Polskowola, Rudnik, Sokule, Turów, Wygnanka, Zosinowo, Żakowola Poprzeczna, Żakowola Radzyńska, Żakowola Stara. Gmina ma charakter typowo rolniczy i rolnictwo jest głównym źródłem utrzymania mieszkańców. W strukturze użytków dominują grunty orne oraz użytki zielone. Atutem gminy jest jej korzystne położenie przy drodze krajowej, co stwarza duże szanse rozwoju. Zainteresowana jest rozwojem produkcji zdrowej żywności i agroturystyki oraz zaplecza dla inwestorów chętnych do działania przy wschodnim pasie przygranicznym.

Gmina Komarówka Podlaska

Gmina Komarówka Podlaska leży w północno-wschodniej części powiatu radzyńskiego. Graniczy z następującymi jednostkami administracyjnymi: gmina Wołyń, gmina Drelów, gmina Łomazy, gmina Rossosz, gmina Wisznice, gmina Milanów. Gmina znajduje się w północnej części województwa lubelskiego, w środkowo-

zachodniej części Polesia Zachodniego, na pograniczu trzech jego subregionów o nazwach: Zakłęsłość Łomaska, Równina Parczewska i Zakłęsłość Sosnowicka. Strukturę terytorialną gminy tworzy 13 sołectw: Brzeziny, Brzozowy Kąt, Derewiczna, Kolembrody, Komarówka Podlaska, Przegaliny Duże, Przegaliny Małe, Walinna, Wiski, Woroniec, Wólka Komarowska, Żelazna, Żulinki. Powierzchnia gminy wynosi 13 756 ha.

Gmina Ulan – Majorat

Gmina Ulan –Majorat leży w północnej-zachodniej części powiatu radzyńskiego, 75 km od Lublina. Graniczy z następującymi jednostkami administracyjnymi: gmina Kąkolewnica, gmina Łuków, gmina Radzyń Podlaski, gmina Borki, gmina Wojcieszków. Gmina znajduje się w północnej części województwa lubelskiego, 80 km od Lublina. Strukturę terytorialną gminy tworzy 20 sołectw: Domaszewnica, Kol. Domaszewnica, Gąsiorzy, Kęпки, Klębów, Kolonia Domaszewska, Paskudy, Rozwadów, Sętki, Skrzyszew, Sobole, Stanisławów, Stok, Ulan-Majorat, Ulan Duży, Ulan Mały, Wierzchowiny, Zakrzew, Zarzec Ulański, Żyłki. Gmina Ulan-Majorat ma charakter rolniczy. Dogodne położenie (droga krajowa nr 63), rolniczy charakter gminy, brak uciążliwego dla środowiska przemysłu - to główne atuty gminy, pozwalające na rozwijanie agroturystyki i turystyki.

Gmina Wołyń

Gmina Wołyń położona jest w obrębie dwóch mezoregionów: Zakłęsłości Łomaskiej oraz Równiny Parczewskiej. Gmina leży na obszarze zlewni Wisły, w dorzeczu rzeki Tyśmienicy, płynącej wzdłuż południowo-zachodniej granicy gminy. Gmina Wołyń leży we wschodniej części powiatu radzyńskiego, 80 km od Lublina. Strukturę terytorialną gminy tworzy 17 sołectw: Bezwola I, Bezwola II, Bojanówka, Branica-Kolonia, Branica Suchowolska, Kuraszew, Suchowola, Lisiowólka, Ossowa, Ostrówki, Planta, Suchowola-Kolonia, Świerże, Wołyń I, Wołyń II, Wólka Zdunkówka, Zbulitów Mały. Ponad 20% powierzchni gminy stanowią lasy. Są to głównie bory i lasy mieszane. Występuje w nich wiele rzadkich gatunków roślin: kilka gatunków turzyc, podkolan biały.

II.1.2 Historia powiatu radzyńskiego

Historia powiatu radzyńskiego rozpoczyna się w roku 1810, kiedy to za sprawą zbrojnych działań ks. Józefa Poniatowskiego i zwycięskiej bitwy Napoleona pod Wagram w 1809 r., teren III zaboru austriackiego, w tym Radzyń Podlaski znalazł się w granicach Księstwa Warszawskiego. Wprowadzona na wzór francuski administracja lokalna przyjęła podział na departamenty zarządzane przez prefektów oraz powiaty, w których władzę sprawowali podprefekci.

Powiat radzyński należał do departamentu siedleckiego. Na jego terytorium znalazło się 7 miast: Radzyń, Międzyrzec, Kock, Wohyń, Komarówka, Serokolmła i Łysobyki.

Po klęsce Napoleona powiat radzyński znalazł się w Królestwie Polski. Car Mikołaj I w 1815 r. przywrócił podział na województwa, które składały się z obwodów. W wyniku tych zmian powstał obwód radzyński w województwie podlaskim, składający się z dotychczasowych powiatów radzyńskiego i włodawskiego.

W 1837 r. w wyniku upadku powstania listopadowego województwa przemianowano na gubernie, a w 1842 r. obwody na powiaty, powiaty zaś na okręgi. Okres międzypowstaniowy był dla powiatu stanem stagnacji. Po klęsce powstania styczniowego w celach rusyfikacyjnych, car Aleksander II w 1866 r. zlikwidował odrębność ustrojową Królestwa Polskiego. Zwiększono liczbę guberni powołując m. in. gubernię siedlecką, w której granicach ponownie znalazł się powiat radzyński. W jego skład weszły miasta Międzyrzec Podlaski, Radzyń Podlaski, Wohyń, i 14 gmin wiejskich: Biała, Brzozowy Kąt, Jabłoń, Kąkolewnica, Lisia Wólka, Milanów, Misie, Siemień, Sitno, Suchowola, Tłuściec, Zahajki, Żelizna oraz Żerocin.

Liczba ludności powiatu w 1867 r., który zajmował 1500 km² wynosiła 6 939 mieszkańców. 1906 r. powiat zamieszkiwało: 14 urzędników, 294 osoby stanu szlacheckiego, 24 980 mieszczan i 68 611 włościan.

Kolejne zmiany administracyjne powiatu radzyńskiego związane były z planami utworzenia guberni chełmskiej. W skład nowej guberni w 1912 r. weszły wschodnie tereny powiatu, czyli gminy Żerocin, Zahajki i miasto Międzyrzec oraz częściowo gminy Jabłoń, Szóstka, Brzozowy Kąt i Tłuściec. Pozostała część powiatu po zlikwidowaniu guberni siedleckiej miała wejść w skład guberni lubelskiej. Wybuch pierwszej wojny światowej nie pozwolił na wprowadzenie tego w życie. W czasie pierwszej wojny światowej, po klęsce Rosjan pod Gorlicami nastąpiła ewakuacja administracji. Zarząd powiatu ostatecznie przetransportowano do Piotrogradu. Po wycofaniu się Rosjan powiat radzyński znalazł się pod okupacją niemiecką i zarządem komendy etapów Ober-Ost. Po odzyskaniu niepodległości już w 1919 roku powiat radzyński odrodził się jako jeden z 19 w województwie lubelskim. Starosta był jednoosobowym organem władzy mianowanym przez ministra spraw wewnętrznych, podporządkowany służbowo wojewodzie. Wykonywał na obszarze powiatu administrację z zakresu resortu spraw wewnętrznych (bezpieczeństwo i porządek publiczny, nadzór nad prasą, widowiskami, stowarzyszeniami, sprawami obywatelskimi, ewidencji ludności, poboru i mobilizacji na wypadek wojny) oraz sprawował władzę nad samorządem gminnym. Starosta był również z urzędu przewodniczącym sejmiku powiatowego.

Obszar powiatu radzyńskiego w 1921 roku wynosił 1608 km². Zamieszkiwało w jego granicach 88 381 osób. 83% ludności utrzymywało się z rolnictwa. Po wybuchu drugiej wojny światowej i rozpoczęciu okupacji niemieckiej powiat radzyński, utrzymany przez Niemców i powiększony o powiat łukowski i kilka gmin z powiatów włodawskiego i lubartowskiego, znalazł się w dystrykcie lubelskim Generalnego Gubernatorstwa.

W sierpniu 1944 roku dekretem PKWN zniesiono podział okupacyjny i powrócono do granic z 1939 r. Radzyń pozostał stolicą powiatu. Były to powiaty samorządowe. 1950 roku ustawa o terenowych organach jednolitej władzy państwowej zlikwidowała zasadę samorządności, czyniąc powiat wykonawcą zaleceń władzy centralnej.

Do 1954 roku w strukturach powiatu radzyńskiego znajdowały się 3 miasta: Kock, Międzyrzec Podlaski i Radzyń Podlaski oraz 14 gmin: Biała, Brzozowy Kąt, Jabłoń, Kąkolewnica, Komarówka Podlaska, Milanów, Misie, Siemień, Suchowola, Szóstka, Tłuściec, Wohyń, Zahajki oraz Żerocin.

W czasie reformy w latach 1954-1955 od powiatu odłączono gromady: Działyń, Gęś, Jabłoń, Jezioro, Milanów, Przewłokę, Rudno i Siemień i przyłączono je do powiatu parczewskiego. Z kolei w roku 1955 do powiatu radzyńskiego włączono gromady: Bełcząc, Czemierniki i Stoczek wyłączony z powiatu lubartowskiego. Kolejna reforma z 28 maja 1975 r. zlikwidowała powiaty, wprowadzając dwustopniowy podział administracyjny kraju, pozostawiając w miejsce gmin gromadzkie rady narodowe i powołując 49 nowych małych województw.

Samorządowy i zdecentralizowany powiat radzyński został przywrócony dopiero w wyniku reformy administracyjnej, która weszła w życie 1 stycznia 1999 r¹.

II.1.3 Sieć osadnicza

Powiat charakteryzuje się stosunkowo korzystnym układem osadniczym. W skład powiatu wchodzi 1 gmina miejska oraz 7 gmin wiejskich. W powiecie wyodrębnionych jest 128 miejscowości wiejskich.

W układzie przestrzennym powiatu występują zwarte i rozproszone formy osadnictwa. Dominuje zabudowa wiejska jednorodzinna. Występują, także miejscowości o luźnej zabudowie i przysiółki. Najmniej liczną grupę stanowią wsie o zabudowie rozproszonej, nieregularnej oraz kolonijnej. Ważnym elementem osadniczym są również obiekty o wartości historycznej: liczne pałace, zespoły dworskie i folwarczne oraz obiekty sakralne.

Powiat radzyński pod względem liczby gmin zajmuje 8 lokatę w woj. lubelskim, ex aequo z powiatem włodawskim i hrubieszowskim.

Tab. 1 Sieć osadniczą powiatu radzyńskiego na tle województwa lubelskiego przedstawia poniższa tabela:

Wyszczególnienie	Powiat radzyński	Województwo lubelskie	Polska	% udział w woj. lubelskim
Gminy ogółem w tym:				

¹ Materiał opracowany na podstawie referatu dr Agnieszki Gątarczyk pt. „Historia Powiatu Radzyńskiego”

• miejskie	1	20	305	5,0
<i>w tym:</i>				
na prawach powiatu	-	4	66	-
• wiejskie	7	170	1566	4,1
• miejsko-wiejskie	-	23	608	-
Miasta ogółem	1	43	913	2,3
Miejscowości wiejskie	128	3326	43071	3,8
Sołectwa	114	3719	40617	3,0

Źródło danych: GUS, Bank Danych Lokalnych

Liczba miejscowości wiejskich w poszczególnych gminach powiatu jest zróżnicowana. Najmniejszą liczbę miejscowości wiejskich posiada gmina Czemierniki, największą zaś gmina Radzyń Podlaski obejmująca 24 miejscowości wiejskie. Dane te obrazuje poniższa tabela.

Tab. 2 Liczba miejscowości wiejskich w poszczególnych gminach powiatu radzyńskiego.

Lp.	Jednostka	Miejscowości	Sołectwa
	Gminy		
1.	Gmina Borki	17	15
2.	Gmina Czemierniki	9	9
3.	Gmina Kąkolewnica	20	20
4.	Gmina Komarówka Podlaska	18	13
5.	Gmina Radzyń Podlaski	24	20
6.	Gmina Ulan-Majorat	22	20
7.	Gmina Wohyń	18	17

Źródło danych: GUS Bank Danych Lokalnych

Powiat radzyński zajmuje powierzchnię 965 km², co stanowi 3,8 % powierzchni województwa lubelskiego i 0,3 % powierzchni Polski. Do największych gmin wiejskich powiatu należą gminy: Wohyń, która zajmuje 18,5 % powierzchni powiatu radzyńskiego, Radzyń Podlaski, Kąkolewnica, natomiast najmniejszą powierzchnię posiadają gminy: Czemierniki (11,2 % powierzchni powiatu radzyńskiego) i Ulan-Majorat (11,2 % powierzchni powiatu radzyńskiego). Powierzchnię poszczególnych miast i gmin oraz ich udział % w powierzchni powiatu przedstawia poniższa tabela.

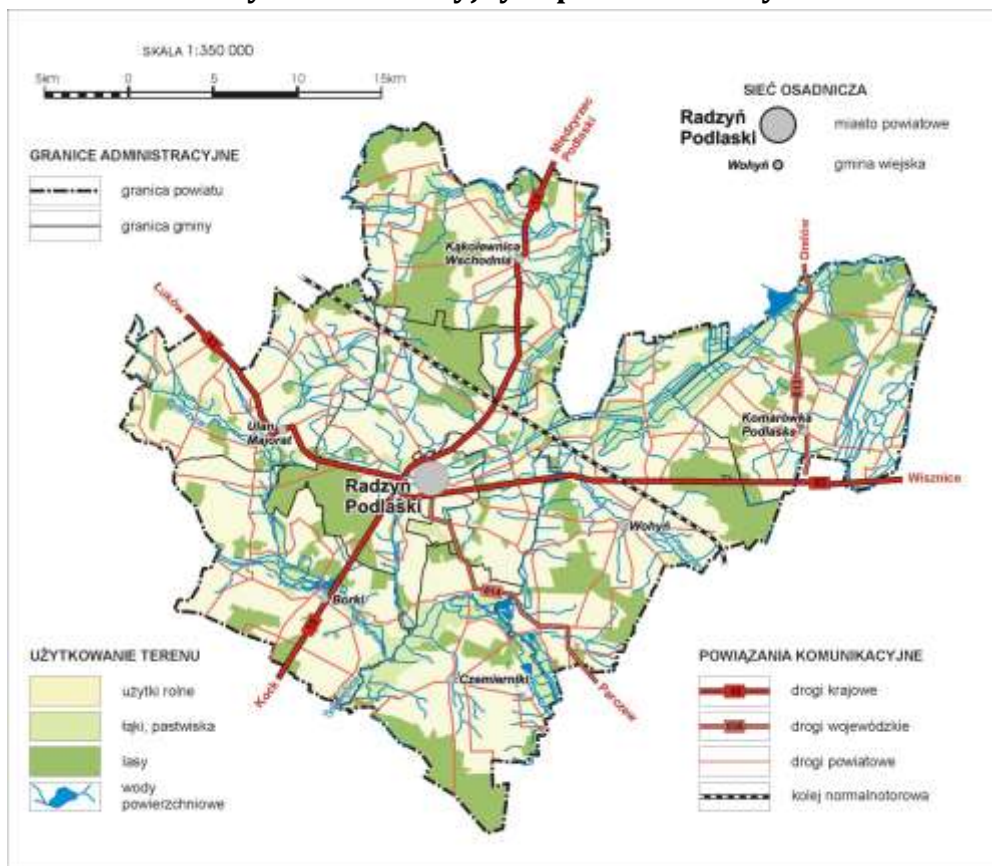
Tab. 3 Powierzchnia gmin powiatu radzyńskiego.

Lp.	Jednostka	Powierzchnia ogółem ha	Lokata gmin w powiecie	% udział
-----	-----------	------------------------	------------------------	----------

1.	m. Radzyń Podlaski	1931	x	2,0
2.	Borki	11182	5	11,5
3.	Czemierniki	10749	7	11,1
4.	Kąkolewnica	14753	3	15,3
5.	Komarówka Podlaska	13797	4	14,3
6.	Radzyń Podlaski	15499	2	16,1
7.	Ulan-Majorat	10778	6	11,2
8.	Wołyń	17817	1	18,5

Źródło danych: GUS Bank Danych Lokalnych.

Mapa 3. Układ osadniczy i komunikacyjny w powiecie radzyńskim.

Źródło: Strategia Rozwoju Powiatu Radzyńskiego na lata 2008-2015

II.1.4 Środowisko przyrodnicze – zasoby naturalne

II.1.4.1 Rzeźba terenu i budowa geologiczna

Pod względem geograficznym powiat położony jest na styku dwóch obszarów fizyczno-geograficznych Europy – Europy Zachodniej i Europy Wschodniej. Zachodnia część powiatu radzyńskiego (gminy: Borki, Czemierniki, Ulan – Majorat, miasto Radzyń Podlaski, oraz częściowo gminy Radzyń Podlaski oraz Kąkolewnica) według regionalizacji Kondrackiego (2002) położona jest na obszarze:

Prowincji: Niż Środkowoeuropejski (31)
Podprowincji: Niziny Środkowopolskie (318)
Makroregion: Nizina Południowopodlaska (318.9)
Mezoregion: Równina Łukowska (318.96)
Wysoczyzna Lubartowska (318.98)
Pradolina Wieprza (318.97)

Wschodnia część powiatu radzyńskiego (gmina Wohyń, Komarówka Podlaska) należą do:

Prowincji: Niż Wschodniobałtycko -Białoruski (84)
Podprowincji: Polesie (845)
Makroregion: Polesie Zachodnie (845.1)
Mezoregion: Zakłęśłość Łomaska (845.11)
Równina Parczewska (845.13)

Obszar powiatu radzyńskiego charakteryzuje się dość mało urozmaiconą rzeźbą terenu. Równina Łukowska stanowi płaską, miejscami lekko falistą powierzchnię o charakterze wysoczyzny morenowej wzniesioną od ok. 145 do 160 m n.p.m. Deniwelacje względne nie przekraczają na ogół kilku metrów. Deniwelacje w obrębie Miasta Radzyń Podlaski sięgają 16 m od rzędnej 140,0 m do 156,0 m na obrzeżach Miasta. Na terenie gminy Ulan –Majorat wysokości bezwzględne wahają się od 144,3 m n.p.m. w południowej części Zarzeca Ulańskiego do 169,5 m n.p.m. w zachodnim krańcu Stanisławowa. Rzeźba płasko równinna, gdzie różnice wysokości względnych nie przekraczają 3 m występują w północnej części Domaszewnicy oraz we wsiach Kłębów, Kępki, Gąsiory, Stok, Skrzyszew, Żyłki. Rzeźba falista występuje na małej powierzchni. Wysokości względne wahają się tu od 7 m do 20 m, w rejonie południowej części Kolonii Domaszewskiej i w południowej części Rozwadowa. Podłoże budują tu gliny zwałowe zlodowacenia środkowopolskiego, przykryte miejscami piaskami wodnolodowcowymi lokalnych stożków sandrowych. Największe powierzchnie sandrowe występują w widłach rzek Bystrzycy i Białki oraz na południowy-zachód od Kąkolewnicy.

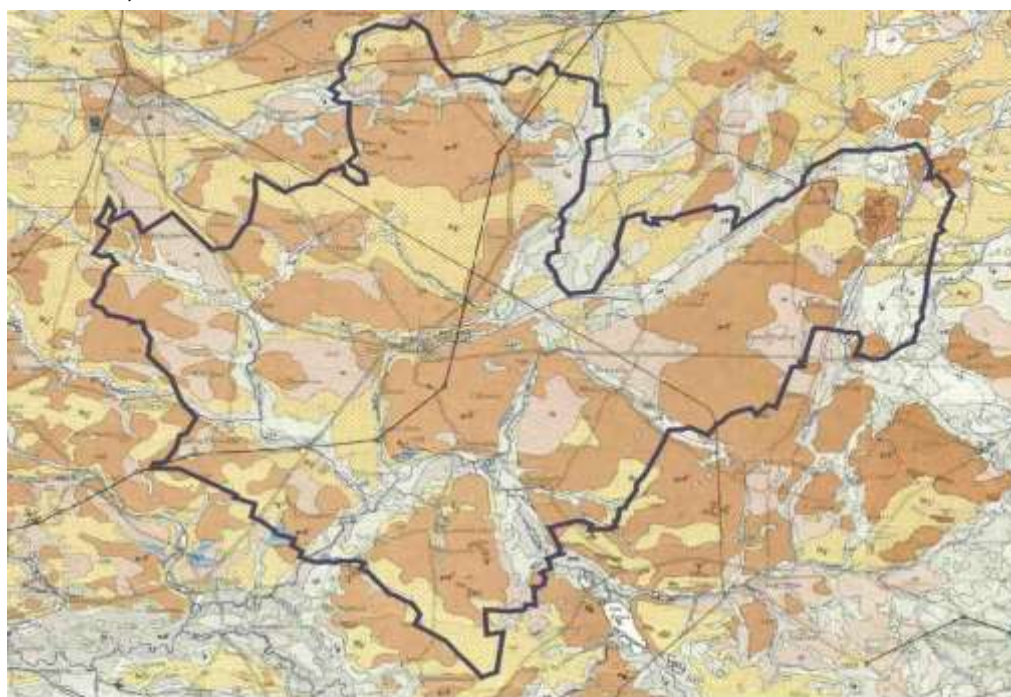
W budowie podłoża Równiny Parczewskiej przeważają gliny zwałowe. Na południe od Wołynia występuje płat piaszczystych osadów sandrowych. Wysoczyzna morenowa Równiny Parczewskiej rozcięta jest doliną rzeki Piwonia. W jej dnie występują torfy, a na zboczach piaski wodnolodowcowe. Rzeźbę terenu gminy Wohyń można określić jako równinną, lekko pofałdowaną, spadki terenu rzadko przekraczają 2%.

Wysoczyzna Lubartowska charakteryzuje się bardziej urozmaiconą rzeźbą terenu. Na terenie gminy Czemierniki między miejscowością Stójką, a Czemierniki Kolonie położone jest wzgórze przekraczając 170 m n.p.m. Podłoże budują tu margle, opoki i kreda pisząca. Na nich zalegają piaski, muły i ily trzeciorzędowe. Pokryte są one glinami zwałowymi, żwirami.

Zakłęśkość Łomaska stanowi monotonną płaską powierzchnię położoną od ok. 145 m do nieco 150 m n.p.m. Podłoże budują tu piaski wodnolodowcowe (stadiów Odry i Warty) oraz mułki jeziorne i rzeczno-rozlewiskowe z okresu zlodowaceń północnopolskich.

Do najbardziej urozmaiconych pod względem geologicznym i krajobrazowym należy strefa Pradoliny Wieprza obejmująca również część doliny Tyśmienicy od jej ujścia po okolice Radzyna Podlaskiego. Dno doliny Tyśmienicy pokryte jest torfowiskami, ponad które wznoszą się płaskie, piaszczyste powierzchnie terasów nadzalewowych. Wysokości zboczy doliny przekraczają miejscami 15 m np. w okolicach Niewęgłosza. Podłoże osadów czwartorzędowych stanowią piaszczysto – mułkowe utwory trzeciorzędu. Budowę geologiczną obszaru powiatu przedstawiono na mapie nr 4.

Mapa 4. Budowa geologiczna powiatu radzyńskiego wg Mapy Geologicznej Polski w skali 1:200 000 arkusz Łuków, J.E. Mojski, 1972 oraz arkusz Włodawa, J.E. Mojski, J. Trembaczowski, 1968

Objaśnienia:		
Czwartorzęd		
Holocen:		
	torfy	
	namuły	
	mady rzeczne	
	mułki i piaski rzeczne	
Czwartorzęd nierozdzielony:		
	eluwia glin zwałowych	
	piaski eoliczne	
	piaski eoliczne w wydmach	
Plejstocen:		
Zlodowacenia północnopolskie:		
	mułki i piaski rozlewiskowo-jeziorne	
	piaski i żwiry rzeczne	
Zlodowacenia środkowopolskie:		
	piaski, żwiry i glazy moren czołowych oraz innych form marginalnych	
	piaski, żwiry i glazy lodowcowe	
	piaski i żwiry wodnolodowcowe	
	gliny zwałowe	
	ropy i mułki zastoiskowe	
Trzeciorzęd		
Paleogen:		
	piaski i ropy	

Źródło: Program Ochrony Środowiska i Plan Gospodarki Odpadami dla Powiatu Radzyńskiego

Powiat radzyński pod względem złóż surowców mineralnych należy do mało zasobnych. Na obszarze powiatu istnieją udokumentowane złoża kopalin pospolitych – kruszywa naturalnego oraz torfu o mało i średniej zasobności. Największym obszarem górniczym na terenie powiatu jest kopalnia kruszywa „Olszewnica” położona w południowej części gminy Radzyń Podlaski, na terenie Lasów Państwowych. Jest ona eksploatowana przez Lubelskie Kopalnie Surowców Naturalnych.

II.1.4.2 Klimat

Powiat radzyński położony jest w zasięgu regionu klimatycznego wschodnio-małopolskiego, krainy klimatycznej chełmsko-podlaskiej. Kraina ta charakteryzuje się dłuższym okresem trwania zimy niż na pozostałym obszarze Krainy Wielkich Dolin. Wiosna i jesień są krótkie, a lato ciepłe i długie. Średnia roczna temperatura powietrza na obszarze powiatu w latach 1951-1980 wynosiła 7,2-7,3 ° C, średnia temperatura stycznia -4,6 ° C, a średnia temperatura lipca 18 ° C. Roczna amplituda temperatur wynosiła 22,6 ° C. Średnia roczna suma opadów w latach 1975- 1980 kształtowała się na poziomie 530-545 mm. Największa liczba opadów przypada na miesiące letnie. Średnia liczba dni w roku z pokrywą śnieżną wynosi 82. Na omawianym obszarze przeważają wiatry z kierunku zachodniego i południowo-zachodniego. Długość okresu wegetacyjnego wynosi od 200 do 210 dni. Rozpoczyna się on ok. 1-5 kwietnia, a kończy się 28-30 października.

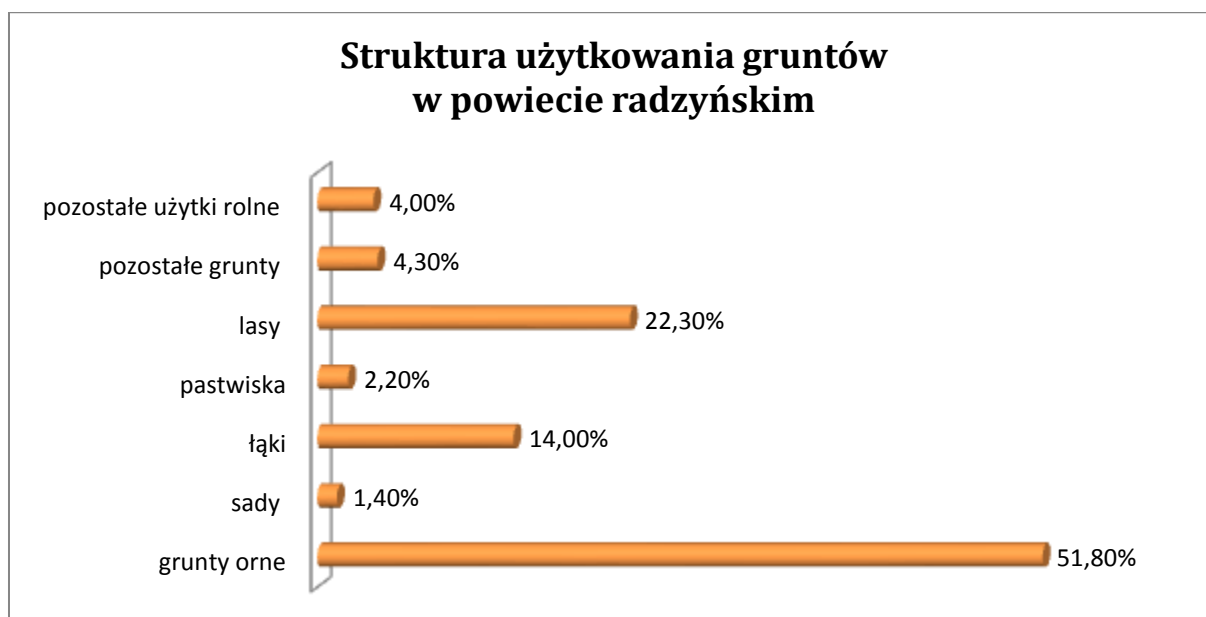
II.1.4.3 Gleby

Na terenie powiatu przeważają głównie gleby średniej i słabej jakości. Największy udział w powierzchni mają gleby mineralne: bielcowe i pseudobielcowe, wytworzone na piaskach, piaskach gliniastych oraz gleby brunatne. Należą one przeważnie do kompleksu pszennego niższych klas, żytniego lub zbożowo-pastewnego. W dolinach rzecznych występują najczęściej gleby organogeniczne: torfowe i murszowo-torfowe, mułowo-torfowe i murszowo-mineralne. Powiat radzyński charakteryzuje się wysokim, około 70 % udziałem gleb kwaśnych i bardzo kwaśnych, wymagających wapnowania.

II.1.4.4 Użytkowanie gruntów

Powiat radzyński jak całe województwo lubelskie jest powiatem typowo rolniczym. Na 96506 ha ogólnej powierzchni powiatu, użytki rolne stanowią 73,4% powierzchni, a same grunty orne 51,8% powierzchni powiatu. W przypadku podregionu bialskiego użytki rolne zajmują 63,8% powierzchni podregionu, a grunty orne 41,3%, natomiast dla województwa lubelskiego wynoszą one odpowiednio: 70,1% i 52,5%. Z uwagi na przewagę gleb gorszej bonitacji (IV, V i VI klasa) w powiecie, dość znaczny udział w strukturze użytkowania gruntów mają łąki i pastwiska. W powiecie zajmują powierzchnię 16,2% i jest to wskaźnik o 10 pkt. proc. wyższy niż w podregionie lubelskim i o 3 pkt. proc. wyższy niż w województwie lubelskim. Sady zajmują 1,4 % powierzchni powiatu.

Wykres 1. Struktura użytkowania gruntów w powiecie radzyńskim.

Źródło danych: opracowanie własne na podstawie danych z GUS, stan w dniu 1 stycznia 2014 r.

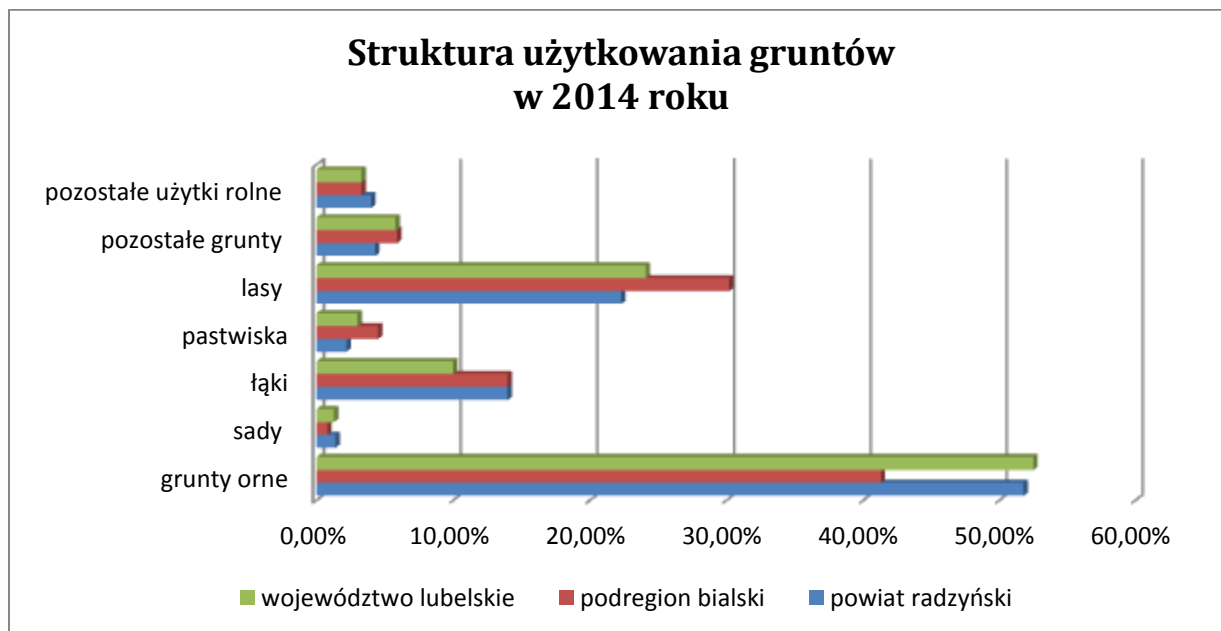
Szczegółowe dane liczbowe struktury użytkowania gruntów w powiecie radzyńskim na tle podregionu bialskiego i województwa lubelskiego prezentuje poniższa tabela i wykres.

Tab. 4 Użytkowanie gruntów w powiecie radzyńskim, podregionie bialskim, województwie lubelskim w 2014 roku.

Wyszczególnienie	Ogółem	Użytki rolne					Lasy	Pozostałe grunty
		razem	w tym:					
			grunty orne	sady	łąki	pastwiska		
Województwo lubelskie	2512246	1760037	1318245	33429	250219	75524	606270	145939
Podregion bialski	597734	381485	246925	4827	83553	26702	180746	35503
Powiat radzyński	96506	70795	49966	1323	13518	2152	21549	4162

Źródło danych: GUS, stan w dniu 1 stycznia 2014 r.

Wykres 2. Struktura użytkowania gruntów w powiecie radzyńskim, podregionie białskim, województwie lubelskim w 2014 roku.

Źródło danych: GUS, stan w dniu 1 stycznia 2014 r.

II.1.4.5 Lasy

Powiat cechuje się średnim poziomem lesistości. Lasy zajmują 21,2 % powierzchni i wskaźnik ten nie uległ zmianie w okresie 3 ostatnich lat. W porównaniu do podregionu białskiego lesistość w powiecie radzyńskim jest znacznie niższa (7,3 p. proc.), natomiast w porównaniu do województwa lubelskiego wskaźnik jest niższy o 2 p. proc. Lasy publiczne w powiecie zajmują tylko 56,3 % ogólnej powierzchni lasów i są głównie własnością Skarbu Państwa. Szczegółowe dane porównawcze prezentuje poniższa tabela.

Tab. 5 Powierzchnia gruntów leśnych, lesistość, powierzchnia lasów w powiecie radzyńskim na tle podregionu bialskiego i województwa lubelskiego w 2014 roku.

Powierzchnia gruntów leśnych, lesistość, powierzchnia lasów w powiecie radzyńskim na tle podregionu bialskiego i województwa lubelskiego w 2014 roku						
Wyszczególnienie	Powierzchnia gruntów leśnych [ha]	Lesistość [%]	Powierzchnia lasów w powiecie [ha]			
			ogółem	w tym Lasy publiczne	w tym Lasy prywatne	udział % lasów publicznych
Powiat radzyński	20738	21,2	20441	11499	8942	56,3
Podregion bialski	173001	28,5	170468	110603	59864	64,9
Województwo lubelskie	591425	23,2	583040	344960	238079	59,2

Źródło danych: GUS, Bank Danych Lokalnych

Lasy na terenie powiatu są zróżnicowane gatunkowo. Dominującymi zespołami leśnymi są bory mieszane i sosnowe z dużym udziałem brzozy. Miejscami na obszarach podmokłych występują olsy, a lokalnie w dolinach rzek łągi. W południowej części powiatu znajdują się lasy grądowe (grabowe i dębowe). Na terenie powiatu występuje kilka dużych powierzchni leśnych m. in. lasy w gminie Komarówka Podlaska (las w rejonie Żeliznej, zajmujące północną część gminy), Lasy Czemiernickie (las sosnowe w różnym wieku, w drzewostanie dominują dąb i brzoza), lasy między Radzyniem Podlaskim, a Kąkolewnicą oraz na zachód od Radzyna Podlaskiego. Największa lesistość (29,0) występuje w Gminie Radzyń Podlaski. Ogółem lasy zajmują w gminie 4575 ha, co stanowi 29 % ogólnej powierzchni gruntów, z czego 70 % zajmują Lasy Państwowe, pozostałą część stanowią lasy prywatne. Lesistość gminy Radzyń Podlaski znacznie przewyższa średnią lesistość w powiecie. Analizując poszczególne gminy powiatu najniższe wskaźniki lesistości występują na terenie gmin: Ulan – Majorat, Borki. Pod względem struktury własności sytuacja w poszczególnych gminach powiatu również wykazuje duże zróżnicowanie. Lasy Państwowe zajmują największy obszar leśny w przypadku gmin: Radzyń Podlaski (70,7 %), Czemierniki (67,8 %), Kąkolewnica (62,5 %), natomiast lasy w posiadaniu prywatnych właścicieli dominują w obrębie gmin: Ulan – Majorat (94,9 %), Borki (76,3 %). Szczegółowe dane porównawcze prezentuje poniższa tabela.

Tabela 6. Powierzchnia gruntów leśnych, lesistość, powierzchnia lasów w powiecie radzyńskim i poszczególnych gminach w 2014 roku.

Powierzchnia gruntów leśnych, lesistość, powierzchnia lasów w powiecie radzyńskim i poszczególnych gminach powiatu w 2014 roku						
Jednostka terytorialna	Powierzchnia gruntów leśnych [ha]	Lesistość [%]	Powierzchnia lasów w powiecie [ha]			
			ogółem	w tym Lasy publiczne	w tym Lasy prywatne	udział % lasów publicznych
Powiat Radzyński	20738	21,2	20441	11499	8942	56,3
M. Radzyń Podlaski	81	4,2	81	0	81	0,0
Borki	1806	16,1	1796	426	1370	23,0
Czemierniki	2665	24,4	2618	1775	843	67,8
Kąkolewnica	3683	24,6	3636	2271	1364	62,5
Komarówka Podlaska	3052	21,8	3012	1741	1271	57,8
Radzyń Podlaski	4575	29,0	4501	3181	1320	70,7
Ulan-Majorat	1104	10,2	1104	56	1048	5,1
Wołyń	3770	20,7	3691	2046	1644	55,4

Źródło danych: GUS, Bank Danych Lokalnych

II.1.4.6 Zasoby wodne

II.1.4.6.1 Wody powierzchniowe

Sieć rzeczna na obszarze powiatu radzyńskiego jest dobrze rozwinięta. Przez teren powiatu przepływa 9 rzek:

- ✓ Białka dopływ Tyśmienicy – przepływa przez gminy: Borki, Wołyń, Radzyń Podlaski oraz miasto Radzyń Podlaski,
- ✓ Bystrzyca dopływ Tyśmienicy – przepływa przez gminy: Borki, Ulan – Majorat,
- ✓ Kanał Wieprz-Krzna – przepływa przez gminy: Komarówka Podlaska, Kąkolewnica,
- ✓ Krzna – przepływa przez gminę: Kąkolewnica,
- ✓ Piwonia dopływ Tyśmienicy – przepływa przez gminy: Radzyń Podlaski, Wołyń,

- ✓ Samica – przepływa przez gminę Ulan – Majorat,
- ✓ Stanówka – przepływa przez gminę Ulan – Majorat,
- ✓ Tyśmienica – prawy dopływ Wieprza – przepływa przez gminy: Wohyń, Czemierniki, Borki.

Tyśmienica jest największym prawostronnym dopływem Wieprza o długości 75 km. Stanowi północno-zachodnią i północno-wschodnią granicę gminy Czemierniki. Do Tyśmienicy wpada rzeka Piwonia, Bystrzyca Północna i Białka. Teren gminy Kąkolewnica leży w dorzeczu Krzyny Południowej, należącej do zlewni Bugu.

Na obszarze powiatu radzyńskiego brak jest większych naturalnych zbiorników wód stojących. Miejscami występują tylko oczka wodne. W dolinie Tyśmienicy (okolice Niewęłosza) oraz Bystrzycy (Borki) zlokalizowane są stawy rybne. Na pograniczu gminy Komarówka Podlaska zlokalizowany jest duży zbiornik retencyjny dla kanału Wieprz- Krzna - „Żelazna”.

Fot. 1 Tyśmienica. Widok z mostu im. generała Franciszka Kleeberga

Autor: Bogdan Sozoniuk

II.1.4.6.2 Wody podziemne

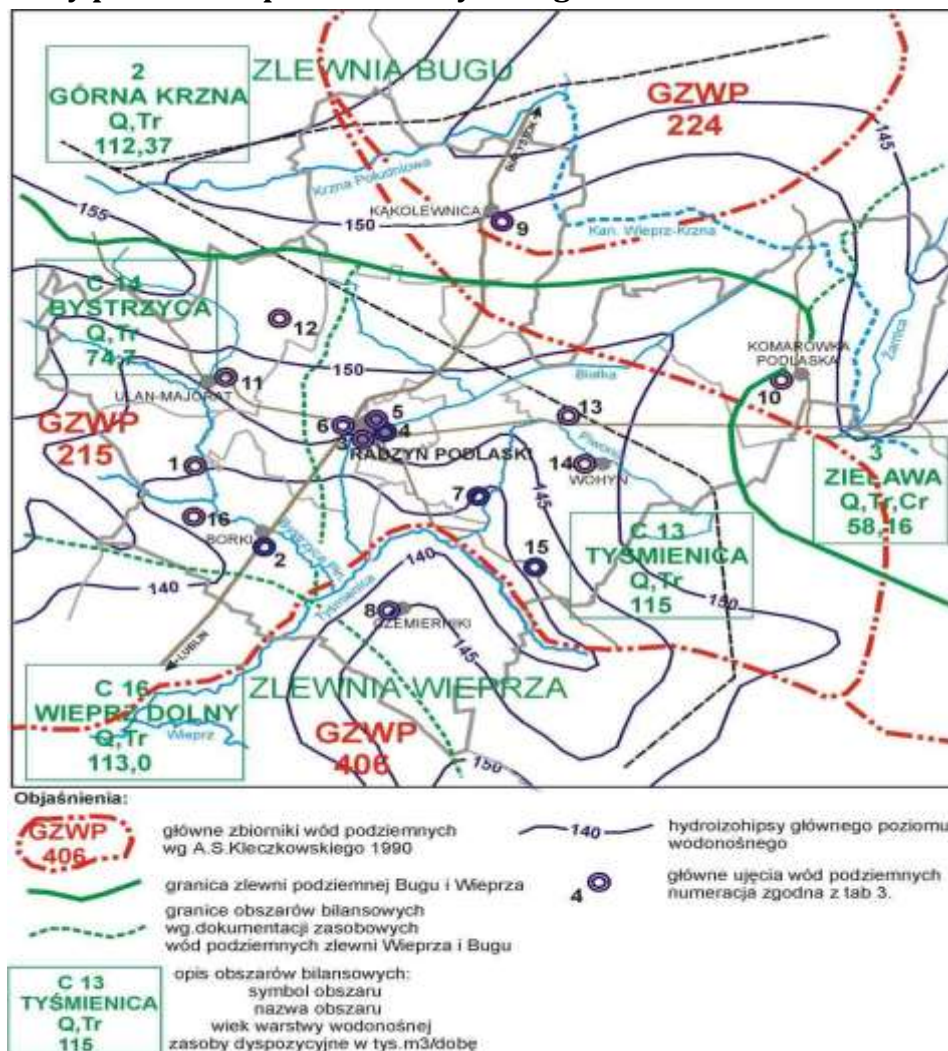
Wody podziemne powiatu radzyńskiego związane są z osadami czwartorzędu, trzeciorzędu oraz kredy. Przeważająca część powiatu leży w obrębie 3 Głównych Zbiorników Wód Podziemnych:

- GZWP 215 – Subniecki Warszawskiej;
- GZWP 406 – Niecki Lubelskiej;

- GZWP 224 - Subzbiornik (Tr) Podlasie;

Teren powiatu położony jest na pograniczu podziemnych zlewni Wieprza (część środkowa i południowa powiatu) oraz Bugu (część północna i wschodnia).

Mapa 5. Wody podziemne powiatu radzyńskiego.

Źródło: Program Ochrony Środowiska i Plan Gospodarki Odpadami dla Powiatu Radzyńskiego.

II.1.4.7 Tereny przyrodnicze i chronione

Powiat radzyński jest bogaty w walory przyrodniczo-krajobrazowe. Obszary prawnie chronione zajmują 839,10 hektarów (0,9 % powierzchni powiatu) i stanowią je rezerwaty przyrody (15,5 ha), obszary chronionego krajobrazu (650,0 ha), użytki ekologiczne (173,6 ha). W graniach powiatu status ochrony rezerwatowej posiada tylko jeden obszar, położony w kompleksie leśnym w pobliżu miejscowości Sitno na pograniczu gmin Borki i Radzyń Podlaski.

Rezerwat Faunistyczny „Czapliniec” w Uroczysku Feliksówka został utworzony w 1968 roku w celu ochrony kolonii lęgowej czapli siwej. Powierzchnia

rezerwatu wynosi 15,67 ha. Obejmuje on około 150 letni drzewostan sosnowy i około 100 letni dębowy.

Fot. 2 Czapla siwa

Źródło: www.krainaserdecznosci.pl

Radzyński Obszar Chronionego Krajobrazu jest terenem równinnym, przez który przepływają Krzna Północna i Krzna Południowa. W granicach tego obszaru występują płaty dwóch zbiorowisk leśnych, których stan zachowania pozwala je zaliczyć do rzadkich w skali region. Są to: grąd typowy i dębniak turzycowy. Obszar Chronionego Krajobrazu „Annówka” został powołany 1983 roku w celu ochrony zwartego kompleksu leśnego, w którym udział w starodrzewu przekracza 30%. Powierzchnia obszaru wynosi 2069 ha, z tego w granicach powiatu radzyńskiego 554,5 ha. Na tym obszarze większość lasów należy do grupy sosnowych borów suchych i świeżych. W drzewostanie dominuje sosna zwyczajna, lokalnie z dużą domieszką brzozy brodawkowatej i nieznacznym udziale dębu i grabu.

Dolina Tyśmienicy jest to obszar chroniony obejmujący powierzchnię 6262,6 ha odznaczającym się wysokimi walorami przyrodniczymi. Znajduje się tu bogata szata roślinna. W dolinie stwierdzono stanowiska chronionych i rzadkich gatunków roślin np. lilie wodne, grzybień białe, grąźel żółty. Jednak najwyższe są oceniane walory ornitologiczne

tego obszaru. Na regularnie zalewanych łąkach swoje lęgi wyprowadzają liczne ptaki siewkowe (m. in. kuliki, bekasy, kaczkę, rybitwy) i brodzące, a także drapieżniki (błotniaki). Stawy rybne (w szczególności kompleks stawów w Siemieniu) stanowią bardzo ważne miejsce lęgowe oraz odpoczynku podczas wiosennych i jesiennych wędrówek dla tysięcy ptaków wodnych (kaczek, gęsi, perkozów). Stawy stanowią także żerowiska dla rzadkich drapieżników m.in. bielików i rybołówów. W granicach doliny znajdują się grupki małych stawów, starorzecza i torfianki, jak również kompleks stawów hodowlanych w Siemieniu o powierzchni 790 ha.

Pomnikami przyrody są pojedyncze twory przyrody żywej i nieożywionej lub ich skupiska, o szczególnej wartości przyrodniczej, naukowej, kulturowej, historycznej lub krajobrazowej. Na terenie powiatu radzyńskiego ustanowionych jest 54 pomników przyrody. Wśród tych obiektów:

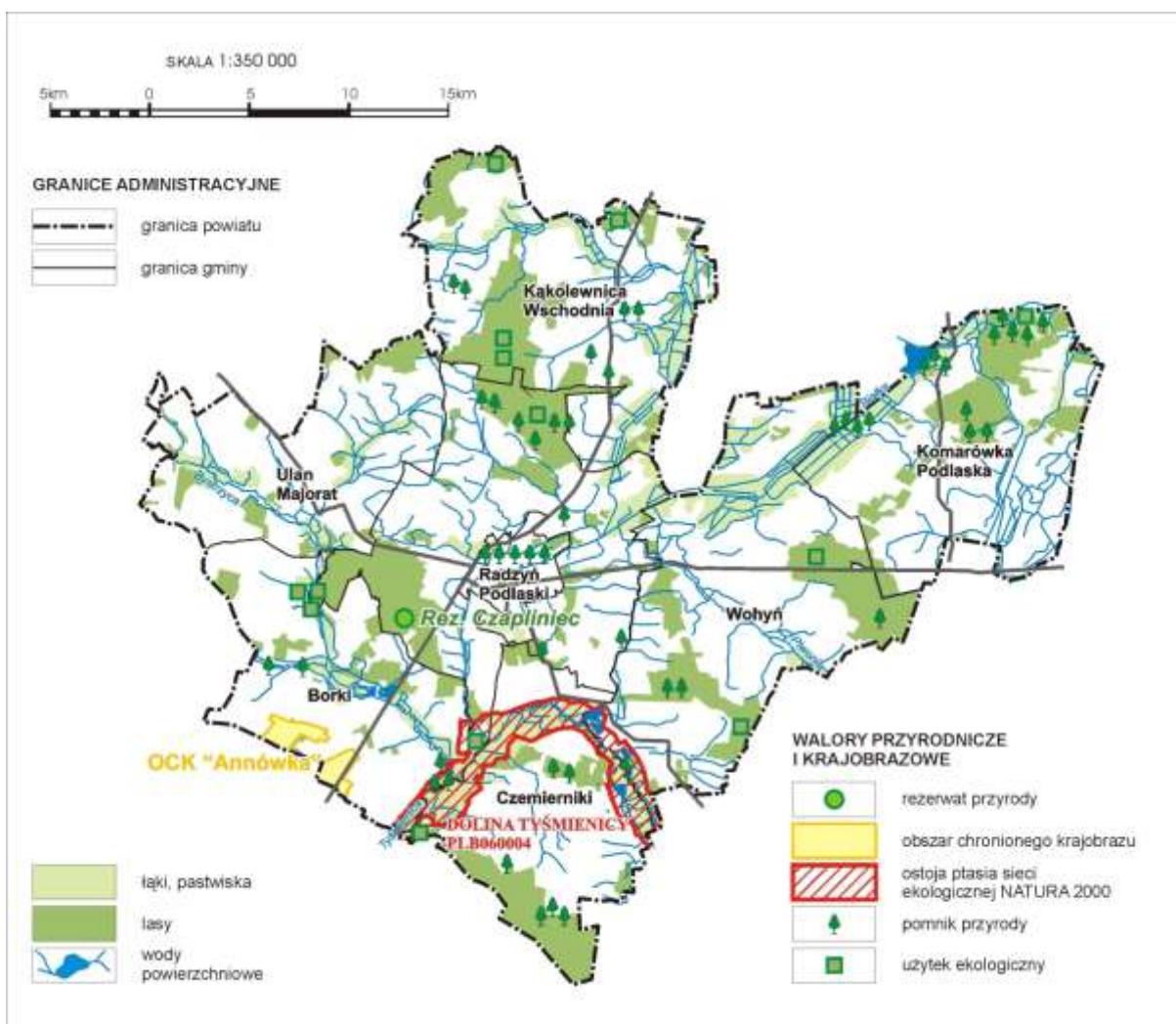
- 38 stanowią pojedyncze drzewa,
- 4 pomniki przyrody nieożywionej - głązy narzutowe,
- 1 aleja drzew,
- 11 grup drzew,

Do najciekawszych pomników należą: dąb „Dewajtis” w Woli Osowińskiej, aleja 152 lip drobnolistnych w Woli Osowińskiej, wiąz szypułkowy w miejscowości Maruszewiec, dwie lipy drobnolistne w miejscowości Maruszewiec, modrzew europejski w Radzynie Podlaskim, dąb szypułkowy w miejscowości Białka, jałowiec pospolity w Radzynie Podlaskim, wiąz szypułkowy w miejscowości Przegaliny Duże, dąb szypułkowy w miejscowości Branica Radzyńska, głąz narzutowy (granit szary, gruboziarnisty, ze zlepionkami w gm. Wołyń/Leśnictwo Suchowola), głąz narzutowy w miejscowości Brzeziny w gm. Czemierniki (granit różowy różnoziarnisty), głąz narzutowy w gm. Wołyń (granit czerwony, gruboziarnisty porośnięty mszakami z rytem w kształcie krzyża). W granicach powiatu znajdują się 14 użytków ekologicznych (pozostałości ekosystemów mające znaczenie dla zachowania różnorodności

biologicznej) w postaci niewielkich śródleśnych obszarów zabagnionych z zachowanymi wartościowymi zespołami roślinności hydrofilnej, a także tereny torfowisk i starorzeczy w dolinach.

Walory przyrodnicze powiatu radzyńskiego przedstawia poniższa mapa.

Mapa 6. Walory przyrodnicze powiatu radzyńskiego.

Źródło: Strategia Rozwoju Powiatu Radzyńskiego na lata 2008-2015

II.1.4.8 Zasoby kulturowe

Ważnym elementem krajobrazu są obiekty zabytkowe. Pełne wykorzystanie zasobów kulturowych danego obszaru stanowi podstawową przesłankę rozwoju lokalnego. W ramach dziedzictwa kulturowego wymienić można dwie główne, wzajemnie powiązane grupy: dorobek kultury materialnej oraz dorobek w ramach kultury duchowej. Poniżej przedstawione zostały zabytki wpisane do rejestru zabytków

województwa lubelskiego znajdujące się na terenie powiatu radzyńskiego na dzień 30 września 2015 r.:

Gmina Borki

- ✓ Borki – zespół pałacowy (pałac, spichrz, park, brama),
- ✓ Maruszewiec – park dworski,
- ✓ Wola Osowińska – zespół dworski i kościelny (dwór z piętrowym skrzydłem, park z alejami, kościół, plebania).

Fot. 3 Pałac w Borkach (fot. B. Sozoniuk)

Gmina Czemierniki

- ✓ Bełczac – zespół dworski (dwór, park),
- ✓ Czemierniki – układ urbanistyczny, zespół kościoła parafialnego (kościół pw. św. Stanisława Biskupa, ogrodzenie z bramą, dom parafialny „mansjonaria”, kapliczka Matki Boskiej z ogrodzeniem, cmentarz kościelny), kaplica cmentarna pw. św. Ludwika, zespół pałacowy (pałac, oficyna, ogród, fortyfikacje bastionowe, brama).

Fot. 4 Zespół pałacowo – parkowy w Czemiernikach (fot. B. Sozoniuk)

Gmina Kąkolewnica

- ✓ Grabowiec – cmentarz wojenny austriacko-niemiecki z I wojny światowej,
- ✓ Kąkolewnica Wschodnia – zespół kościoła parafialnego (kościół pw. św. Filipa Nereusza, brama-dzwonnica, kostnica, ogrodzenie, plebania),
- ✓ Kąkolewnica Północna – cmentarz katolicki „północny”,
- ✓ Polskowola – kościół parafialny pw. św. Jana Ap. i Ewangelisty, cmentarz kościelny, kostnica,
- ✓ Wygnanka – cmentarz epidemiczny.

Gmina Komarówka Podlaska

- ✓ Brzeziny – kaplica cmentarna na cmentarzu rzymsko-katolickim,
- ✓ Kolembrody – kościół parafialny pw. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny, dzwonnica,
- ✓ Komarówka Podlaska – zespół kościoła parafialnego (kościół pod wezwaniem Najświętszego Serca Jezusowego, cmentarz kościelny, ogrodzenie, Dom Ludowy, plebania, organistówka),
- ✓ Przegaliny Duże – kościół parafialny pw. Opieki NMP, cmentarz kościelny, zespół pałacowy (pałac, park z dwiema alejami dojazdowymi),
- ✓ Wólka Komarowska – cmentarz wojenny niemiecki z I wojny światowej,
- ✓ Żelazna – zespół pałacowy z początku XIX w. (pałac, park).

Fot. 5 Pałac w Przeglinach Dużych (fot. B. Sozoniuk)

Gmina Radzyń Podlaski

- ✓ Białka – zespół pałacowy z XIX w. (pałac, park z alejami),
- ✓ Branica Radzyńska – zespół pałacowy z 2 połowy XVIII w. (pałac, park, folwark),

- ✓ Płudy – zespół „Sanktuarium św. Antoniego” (kaplica pw. św. Antoniego Padewskiego drewniana i murowana, 2 kapliczki dzwonnice),
- ✓ Żabików – zespół dworski z XVII w. (dwór, park).

Fot. 6 Pałac w Żabikowie

Miasto Radzyń Podlaski

- ✓ zespół kościoła parafialnego – kościół pw. Świętej Trójcy z 1 połowy XVII w., dzwonnica-brama z XVIII w., cmentarz kościelny, ogrodzenie z bramką z XVIII w., plebania z XVIII w.,
- ✓ kaplica grobowa rodziny Korwin Szlubowskich na cmentarzu parafialnym,
- ✓ mogiła zbiorowa powstańców z 1863 r.,
- ✓ zespół pałacowy Potockich (pałac, 2 oficyny, oranżeria, mury oporowe, most, brama z ogrodzeniem, park ze stawami i układem dróg przed pałacem),
- ✓ zespół pałacowy Szlubowskich (pałac, park, ogrodzenie, kaplica).

Fot. 7 Zespół Pałacowy Potockich

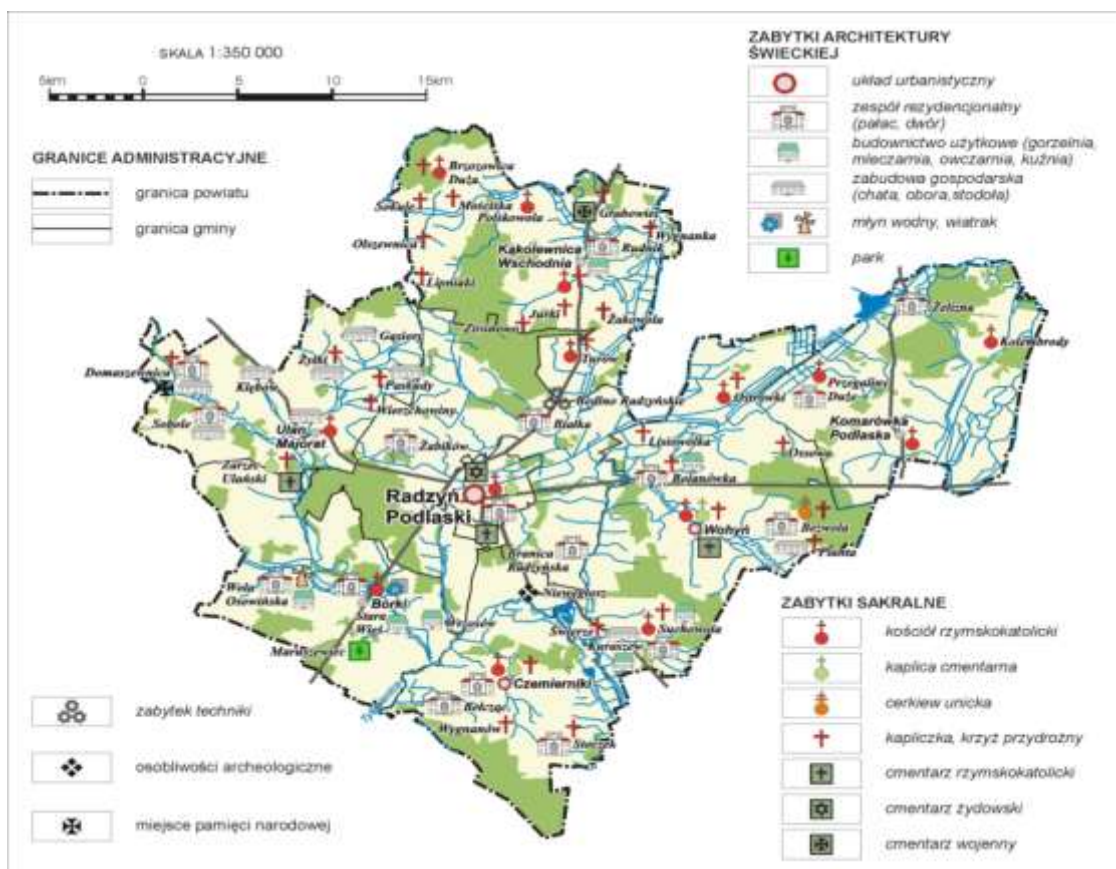
Gmina Ulan-Majorat

- ✓ Sobole – zespół dworski XVIII-XX w. (dwór, park),
- ✓ Ulan-Majorat – kościół parafialny pw. św. Małgorzaty, dzwonnica, cmentarz kościelny,
- ✓ Zarzec Ulański – kaplica cmentarna pw. św. Michała Archanioła.

Gmina Wołyń

- ✓ Bezwola – cerkiew unicka, dzwonnica, cmentarz kościelny, zespół plebański (plebania, spichrz, ogród), zespół dworski z XIX w. (dwór, park z alejami dojazdowymi), folwark „Wymyśle” (dwór, ogród z terenem zabudowy gospodarczej),
- ✓ Bojanówka – zespół dworski z 1 poł. XIX w. (dwór, park z aleją dojazdową, spichlerz),
- ✓ Kuraszew - zespół pałacowy z XIX w. (oficyna, park),
- ✓ Ostrówki – kościół parafialny pw. św. Stanisława z poł. XIX w., dzwonnica, cmentarz kościelny, aleja do kościoła i cmentarz grzebalny,
- ✓ Suchowola- zespół kościoła parafialnego (kościół pw. Serca Jezusowego, dzwonnica, cmentarz kościelny, ogrodzenie z bramą, plebania),
- ✓ Wołyń – kościół parafialny pw. św. Anny, cmentarz unicki, kaplica pw. św. Józefa.

Mapa 7. Walory kulturowe powiatu radzyńskiego.

Źródło: Strategia Rozwoju Powiatu Radzyńskiego na lata 2008-2015

II.1.4.9 Zanieczyszczenia środowiska naturalnego

Stan ochrony środowiska naturalnego powiatu radzyńskiego opisany jest w Programie Ochrony Środowiska i Planie Gospodarki Odpadami dla Powiatu Radzyńskiego, Radzyń Podlaski 2004.

Zanieczyszczenia powietrza atmosferycznego

Na terenie powiatu radzyńskiego znajdują się jedna stacja dokonująca pomiarów jakości powietrza – stacja monitoringu regionalnego Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska w Radzynie Podlaskim.

Wartości substancji zanieczyszczających obszar powiatu charakteryzują się dużą sezonową zmiennością. Zwiększone stężenie SO₂ w okresach zimowych spowodowane są emisją z budynków mieszkalnych i lokalnych kotłowni. Bardzo wysokie maksymalne wartości stężeń dobowych SO₂ oraz pyłu zawieszonego, znacznie przewyższają dopuszczalne wartości dobowe związane z okresami bezwietrznymi. Emisja NO₂ na danym obszarze związana jest przede wszystkim z ruchem pojazdów. Duży wpływ na jakość powietrza, obok emisji ze źródeł punktowych mają zanieczyszczenia ze źródeł powierzchniowych (z palenisk domowych, małych kotłowni przydomowych) oraz liniowych (zanieczyszczenia pochodzące z tras komunikacyjnych).

Emisja hałasu do środowiska

Na terenie powiatu radzyńskiego problem hałasu komunikacyjnego dotyczy głównie obszaru miasta Radzyń Podlaski. W powiecie radzyńskim występują 3 źródła hałasu: hałas drogowy pochodzący ze środków komunikacji miejskiej i transportu samochodowego, hałas osiedlowy związany z bytowaniem i przemieszczaniem się ludzi oraz hałas przemysłowy związany z funkcjonowaniem zakładów przemysłowych. Najpowszechniejszym i najbardziej uciążliwym jest hałas komunikacyjny. Najbardziej niekorzystna sytuacja występuje w otoczeniu drogi krajowej nr 19 oraz dróg wojewódzkich i powiatowych. Hałas przemysłowy dotyczy głównie m. Radzyń Podlaski, gdzie zlokalizowana jest większość zakładów przemysłowych.

Zanieczyszczenia wód powierzchniowych i podziemnych

Jakość wód rzek powiatu radzyńskiego badana jest przez Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Lublinie w punktach pomiarowo-kontrolnych regionalnej sieci monitoringu. Badania te obejmują rzeki: Krznię Południową i Tyśmienicę, Białkę, Piwonię oraz Bystrzycę Północną.

Rzeka Białka na odcinku przepływającym przez gminę Komarówka Podl. ma wody zaliczane do III klasy czystości według klasyfikacji ogólnej, a pod względem parametrów hydrobiologicznych i bakteriologicznych mieszczą się w II klasie czystości. Rzeka Tyśmienica od Piwonii do Bystrzycy ma wody zaliczane do III klasy czystości według klasyfikacji ogólnej, pod względem parametrów biologicznych zalicza się do III

klasy czystości, a pod względem elementów hydromorfologicznych i fizykochemicznych do klasy II. Ogólny stan rzeki ocenia się jako umiarkowany.

W granicach powiatu radzyńskiego zlokalizowane są trzy posterunki monitoringu wód podziemnych sieci krajowej: w Białej k. Radzyna, w Kuraszewie (gm. Wohyń) oraz w Komarówce Podlaskiej. W Białej monitorowane są wody wgłębne w utworach czwartorzędowych, w Komarówce płytkie wody gruntowe, a w Kuraszewie wody wgłębne w utworach jury i kredy oraz wody gruntowe.

Zanieczyszczenia gleb

Przeobrażenia gleb na terenie powiatu radzyńskiego mają charakter zmian związanych przede wszystkim z użytkowaniem rolniczym. Są to procesy nieodłącznie towarzyszące gospodarce człowieka. Do najważniejszych z nich należy wzbogacenie gleb w związki azotu w wyniku stosowania nawozów naturalnych i sztucznych. Nawożenie gleb, szczególnie nawozami naturalnymi prowadzi często do ich nadmiernego zakwaszania. Większość gleb powiatu radzyńskiego wykazuje dużą podatność na procesy nadmiernego zakwaszania. Szczególnie istotne i szybkie zmiany chemizmu i kwasowości gleb powoduje stosowanie nawozów płynnych: gnojowicy, wywarów gorzelnianych itp. Czynnikiem powodującym przeobrażenia gleb jest również ich nadmierne przesuszanie. Zjawisko to dotyczy głównie zmeliorowanych dolin rzecznych i występujących tu gleb torfowych. Prowadzi ono do przyspieszenia procesu utleniania części organicznej gleby i zmiany jej struktury. Wśród parametrów określających stopień zanieczyszczenia gleb najczęściej wymienia się zawartość metali ciężkich, siarki.

Zagrożenia powodziowe

Ochrona przed powodzią (podtopieniami) należy zarówno do zadań organów administracji rządowej jak i samorządowej, które mają obowiązek podejmowania i realizacji w ramach planowanej gospodarki wodnej przedsięwzięć inwestycyjnych i innych zadań niezbędnych do zwiększenia stopnia zabezpieczenia ludności i gospodarki przed powodzią. Główne zagrożenie powodziowe w powiecie występuje w dolinie rzeki Tyśmienica, Bystrzyca, Krzna, Piwonia. Rzeka Tyśmienica stanowiąca główne zagrożenie powodziowe w powiecie, jest rzeką nieuregulowaną. W okresach powodzi (wiosennych roztopów) występuje z brzegów, tworząc duże rozlewiska na przybrzeżne nieużytki zielone i łąki na obszarze do 3000 ha.

Identyfikacja podstawowych problemów w obszarze

PRZESTRZEŃ I ŚRODOWISKO

- 1. Obniżenie jakości wód powierzchniowych ograniczające ich walory użytkowe**
- 2. Duży udział gleb o niskich klasach bonitacyjnych**
- 3. Niska świadomość ekologiczna mieszkańców**
- 4. Brak zbiorników retencyjnych**

II.2 SFERA SPOŁECZNA

II.2.1 Demografia

II.2.1.1 Liczba i struktura ludności

Zgodnie z danymi GUS w dniu 31 grudnia 2014 r. na terenie powiatu liczba ludności faktycznie zamieszkałej wynosiła 60606 osób, co stanowiło 2,8 % ludności województwa lubelskiego. Powiat radzyński należy do słabo zurbanizowanych i zaludnionych. W Radzynie Podlaskim mieszka 16102 osób tj. 26,6 % ludności powiatu. W województwie lubelskim współczynnik urbanizacji jest znacznie wyższy i wynosi 46,2 %, natomiast w kraju 60,3.

Gęstość zaludnienia na 1 km² wynosi 63 osoby i jest znacznie niższa niż w województwie lubelskim (85 osób) i kraju (123 osoby).

Gęstość zaludnienia w miastach i wsiach powiatu na tle kraju i województwa na dzień 31 grudnia 2014 roku przedstawia tabela nr 7.

Tab. 7 Gęstość zaludnienia w miastach i wsiach powiatu na tle kraju i województwa na dzień 31 grudnia 2014 roku.

Wyszczególnienie	Wieś	Miasto	Ogółem
Powiat radzyński	47	834	63
Województwo lubelskie	48	1015	85
Polska	52	1074	123

Źródło danych: GUS, Bank Danych Lokalnych

W ogólnej liczbie mieszkańców powiatu kobiety stanowią 50,1 %. Wskaźnik ilości kobiet na 100 mężczyzn wynosi 100, przy średnim w województwie lubelskim 106.

W 2014 roku po raz kolejny odnotowano w powiecie radzyńskim zmniejszenie stanu ludności. Liczbę ludności powiatu w latach 2007-2014 przedstawia poniższe zestawienie w tabeli nr 8.

Tab.8 Liczba ludności powiatu radzyńskiego w latach 2007-2014.

Lata	Ludność ogółem (wg faktycznego zamieszkania)	w tym:	
		kobiety	mężczyźni
2007	61121	30612	30509

2008	61026	30601	30425
2009	60866	30526	30340
2010	61521	30832	30689
2011	61254	30674	30580
2012	61195	30627	30521
2013	60870	30461	30409
2014	60606	30340	30266

Źródło danych: GUS, Bank Danych Lokalnych

Według danych statystycznych najwięcej ludności mieszka w mieście Radzyń Podlaski oraz gminach: Kąkolewnica i Radzyń Podlaski, a najmniej w gminach: Komarówka Podlaska i Czemierniki. Do najbardziej zaludnionych jednostek samorządowych (liczba mieszkańców na 1 km²) należy miasto powiatu i gminy: Ulan-Majorat, Kąkolewnica. Wskaźnik ten jest najniższy w gminach: Komarówka Podlaska, Wołyń, Czemierniki.

Podstawowe dane dotyczące ludności w mieście Radzyń Podlaski i gminach powiatu na dzień 31 grudnia 2014 roku przedstawia poniższa tabela.

Tab. 9 Dane dotyczące ludności powiatu radzyńskiego wg stanu na dzień 31.XII.2014 r.

Lp.	Wyszczególnienie	Ludność ogółem	% udział	Lokata	Ludność na 1 km ²	Lokata	Kobiety na 100 mężczyzn
Miasta							
1.	Radzyń Podlaski	16102	26,6	1	834	1	107
Gminy							
1.	Borki	6081	10	6	54	4	101
2.	Czemierniki	4497	7,4	7	42	6	98
3.	Kąkolewnica	8297	13,7	2	56	3	97
4.	Komarówka Podlaska	4446	7,3	8	32	8	99
5.	Radzyń Podlaski	8088	13,4	3	52	5	100
6.	Ulan - Majorat	6125	10,1	5	57	2	92
7.	Wołyń	6970	11,5	4	39	7	99
	Powiat radzyński	60606	100	x	63	x	100

Województwo lubelskie	2147746	x	x	85	x	106
-----------------------	---------	---	---	----	---	-----

Źródło danych: GUS, Bank Danych Lokalnych

W powiecie radzyńskim, w Radzynie Podlaskim i 7 gminach od lat odnotowywany jest spadek liczby ludności. W stosunku do stanu z dnia 31 grudnia 2006 roku liczba ludności faktycznie zamieszkałej zmniejszyła się o 661 osób tj. o 1,1 % i jest to wskaźnik niższy niż w województwie lubelskim, gdzie zanotowano spadek o 1,2 %. Wzrost liczby ludności wystąpił tylko w Gminie Radzyń Podlaski – w porównaniu do 2006 roku o 1,2 % oraz w gminie Ulan – Majorat o 1,4 %. W omawianym okresie największy spadek liczby ludności wystąpił w gminach: Komarówka Podlaska 5,1% oraz Wohyń 3,1 %, natomiast najmniejszy w granicach 2% w gminach: Borki (o 1,2 %), Kąkolewnica (o 1,8 %).

Szczegółowe dane na temat liczby ludności w mieście Radzyń Podlaski i gminach powiatu w roku 2006,2010,2014 obrazuje zestawienie w tabeli 10.

Tab. 10 Liczba ludności w mieście i gminach powiatu w roku 2006, 2010, 2014.

Lp.	Miasta/Gminy	Liczba ludności (osoby)			Dynamika %	
		31.XII.2006	31.XII.2010	31.XII.2014	2014/2006	2014/2010
Miasta						
1.	Radzyń Podlaski	16121	16244	16102	99,9	99,1
Gminy						
1.	Borki	6156	6143	6081	98,8	99
2.	Czemierniki	4630	4602	4497	97,1	97,7
3.	Kąkolewnica	8450	8534	8297	98,2	98,2
4.	Komarówka Podlaska	4686	4592	4446	94,9	96,8
5.	Radzyń Podlaski	7991	8056	8088	101,2	100,4
6.	Ulan-Majorat	6041	6189	6125	101,4	99
7.	Wohyń	7192	7161	6970	96,9	97,3
	Powiat radzyński	61267	61521	60606	98,9	98,5
	Województwo lubelskie	2172766	2178611	2147746	98,8	98,5

Źródło danych: GUS, Bank Danych Lokalnych

W porównaniu do kraju i województwa w strukturze ludności powiatu niższy jest udział osób w wieku produkcyjnym odpowiednio o 0,6 % i 0,3 %, natomiast wyższy w wieku nieprodukcyjnym.

W ogólnej liczbie ludności powiatu osoby w wieku nieprodukcyjnym stanowiły na koniec 2014 roku 34,6 %, przy średniej w województwie lubelskim 34,3 % i Polsce 34% co obrazuje tabela 11 i wykres 3.

Tab. 11 Udział osób w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym w powiecie radzyńskim, województwie lubelskim i Polsce stan na 31.XII.2014 r.

Wyszczególnienie	Powiat radzyński		Województwo lubelskie	Polska
	osoby	% udział	% udział	% udział
Ogółem (osoby) w tym wieku:	60606	100	100,0	100,0
przedprodukcyjnym	9871	16,3	14,8	15
produkcyjnym	39631	65,4	65,7	66
poprodukcyjnym	11104	18,3	19,5	19

Źródło danych: opracowanie własne na podstawie danych z GUS, Bank Danych Lokalnych

Wykres 3 Struktura ludności w powiecie radzyńskim na tle województwa lubelskiego i kraju wg stanu na dzień 31.XII.2014 r.

Źródło danych: opracowanie własne na podstawie danych z GUS, Bank Danych Lokalnych

W miastach i gminach powiatu sytuacja jest bardzo zróżnicowana. Udział osób w wieku:

- ✓ produkcyjnym w ogólnej liczbie ludności wynosi od 62,1% w gminie Komarówka Podlaska do 66,9 w m. Radzyń Podlaski,
- ✓ przedprodukcyjnym w ogólnej liczbie ludności wynosi od 15,3% w m. Radzyń Podlaski do 17,5% w gminie Ulan-Majorat,
- ✓ poprodukcyjnym w ogólnej liczbie ludności wynosi od 16,5% w gminie Ulan-Majorat do 20,6 % w gminie Wohyń.

Strukturę ludności w m. Radzyń Podlaski i gminach powiatu obrazuje zestawienie w tabeli nr 12.

Tab. 12 Struktura ludności w m. Radzyń Podlaski i gminach powiatu radzyńskiego wg stanu na dzień 31.XII.2014 r.

Lp.	Nazwa miasta/ gminy	Ludność ogółem	w tym w wieku :		
			przedprodukcyjny m	produkcyjnym	poprodukcyjny m
1.	m. Radzyń Podlaski % udział	16102 100	2465 15,3	10778 66,9	2859 17,8
2.	Borki % udział	6081 100	1059 17,4	3987 65,6	1035 17,0
3.	Czemierniki % udział	4497 100	695 15,5	2891 64,3	911 20,2
4.	Kąkolewnica % udział	8297 100	1437 17,3	5393 65,0	1467 17,7
5.	Komarówka Podlaska % udział	4446 100	690 15,5	2762 62,1	994 22,4
6.	Radzyń Podlaski % udział	8088 100	1332 16,5	5371 66,4	1385 17,1
7.	Ulan – Majorat % udział	6125 100	1074 17,5	4039 66,0	1012 16,5
8.	Wohyń % udział	6970 100	1119 16,1	4410 63,3	1441 20,6
	Powiat radzyński % udział	60606 100	9871 16,3	39631 65,4	11104 18,3

Źródło danych: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych.

W powiecie radzyńskim na 100 osób w wieku produkcyjnym przypada 61,9 osób w wieku nieprodukcyjnym, w tym: 32,2 w wieku przedprodukcyjnym i 29,7 w wieku poprodukcyjnym. Wskaźnik ten jest zróżnicowany w poszczególnych gminach powiatu. Największą liczbą osób w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym charakteryzują się gminy: Komarówka Podlaska, Wohyń, Czemierniki, a najniższą m. Radzyń Podlaski, gmina Radzyń Podlaski oraz gmina Ulan-Majorat. Wskaźniki obciążenia demograficznego w poszczególnych jednostkach samorządowych przedstawia tabela nr 13.

Tab. 13 Wskaźniki obciążenia demograficznego w poszczególnych jednostkach samorządowych powiatu wg stanu na dzień 31.XII.2014 r.

Lp.	Miasto Gmina	Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	Lokata wg liczby osób w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	Liczba osób w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	Liczba osób w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym
1.	m. Radzyń Podlaski	58,6	8	28,2	92,4
2.	Borki	62,1	5	27,6	80,0
3.	Czemierniki	64,3	3	33,3	107,3
4.	Kąkolewnica	63,6	4	28,9	83,5
5.	Komarówka Podlaska	68,1	1	37,6	123,2
6.	Radzyń Podlaski	59,9	7	27,4	84,2
7.	Ulan-Majorat	60,6	6	26,5	77,9
8.	Wohyń	65,6	2	34,2	109,2
	Powiat radzyński	61,9	x	29,7	92,0
	Województwo lubelskie	60,2	x	31,2	107,7

Źródło danych: opracowanie własne na podstawie danych z GUS, Bank Danych Lokalnych

II.2.1.2 Ruch naturalny ludności, migracje

Spadek liczby mieszkańców w powiecie radzyńskim wynika z dwóch głównych przyczyn: ujemnego przyrostu naturalnego oraz ujemnego salda migracji.

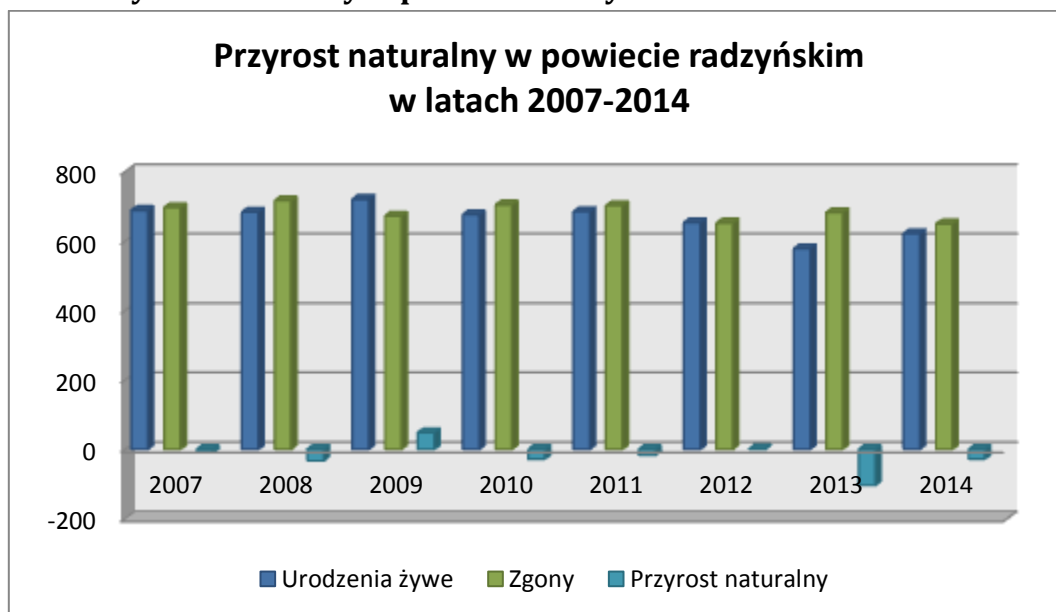
Poza rokiem 2009, 2012 przyrost naturalny rokrocznie wykazuje saldo ujemne. W 2014 roku przyrost naturalny wyniósł -28 osób, natomiast saldo migracji wewnętrznych wyniosło -292 osób, a zagranicznych -5 osób.

Tabela 14. Ruch naturalny ludności oraz migracje powiatu radzyńskiego w latach 2007-2014.

Wyszczególnienie	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Małżeństwa	470	460	469	403	372	389	341	355
Urodzenia żywe	688	683	720	676	685	653	578	621
Zgony	696	716	672	704	702	652	682	649
Przyrost naturalny	-8	-33	48	-28	-17	1	-104	-28
Napływ ludności	735	580	507	481	478	414	488	519
Odływ ludności	993	748	756	707	728	677	761	811
Saldo migracji	-258	-168	-249	-226	-250	-263	-273	-292

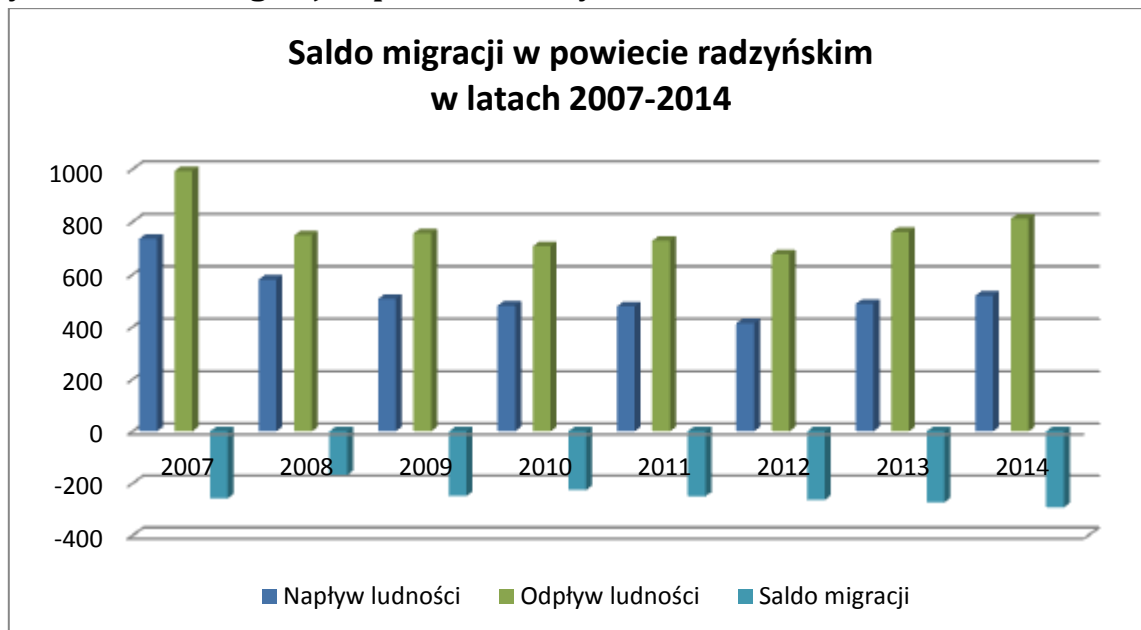
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS, Bank Danych Lokalnych

Wykres 4 Przyrost naturalny w powiecie radzyńskim w latach 2007-2014.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Wykres 5 Saldo migracji w powiecie radzyńskim w latach 2007-2014.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Dane na 1000 ludności na tle województwa lubelskiego i kraju obrazuje tabela nr 15.

Tab. 15 Szczegółowe dane dotyczące powiatu radzyńskiego na tle województwa lubelskiego i kraju w latach 2007-2014.

Wyszczególnienie	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
<u>Małżeństwa</u>								
powiat radzyński	7,6	7,4	7,6	6,5	6,1	6,4	5,6	5,8
województwo lubelskie	6,8	6,8	6,7	6,1	5,6	5,4	4,8	5,1
kraj	6,5	6,8	6,6	5,9	5,4	5,3	4,7	4,9
<u>Urodzenia żywe</u>								
powiat radzyński	11,1	11,0	11,7	11,0	11,2	10,7	9,5	10,2
województwo lubelskie	10,0	10,6	10,6	10,4	9,8	9,8	9,1	9,2
kraj	10,2	10,9	10,9	10,7	10,1	10,7	9,6	9,7
<u>Zgony</u>								
powiat radzyński	11,2	11,6	10,9	11,4	11,4	10,7	11,2	10,7
województwo lubelskie	10,7	10,8	11,0	10,6	10,6	10,4	10,6	10,3
kraj	9,9	9,6	10,1	9,8	9,8	10,0	10,1	9,8
<u>Przyrost</u>								

naturalny								
powiat radzyński	-0,1	-0,5	0,8	-0,5	-0,3	0,0	-1,7	-0,5
województwo lubelskie	-0,7	-0,2	-0,3	-0,2	-0,7	-0,6	-1,4	-1,1
kraj	0,3	0,9	0,9	0,9	0,3	0,0	-0,5	0,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS

W 2014 roku dodatni przyrost naturalny (liczba urodzeń była wyższa od liczby zgonów) wystąpił tylko w m. Radzyń Podlaski (44) oraz w gminach Radzyń Podlaski (5) i Ulan Majorat (13). Najmniejszy ujemny przyrost naturalny osiągnęły gminy: Komarówka Podlaska (-40) oraz gmina Czemierniki (-19).

II.2.2 Poziom wykształcenia ludności

Wg wyników Narodowego Spisu Powszechnego (stan na 31.XII.2011 roku) w przeanalizowanej grupie ludności powiatu (w wieku 13 lat i więcej) stanowiącej 52.565 osób, wykształcenie ponadpodstawowe posiada 68,0 % osób tej grupy.

Ludność z wykształceniem podstawowym i podstawowym nieukończonym stanowiła 28,5 % przy średniej w woj. lubelskim 22,8%.

Poziom wykształcenia mieszkańców powiatu jest znacznie niższy niż średni w województwie lubelskim co obrazuje poniższe zestawienie w tabeli nr 16.

Tab. 16 Poziom wykształcenia mieszkańców powiatu na tle województwa lubelskiego.

Wyszczególnienie	Powiat radzyński		Województwo lubelskie
	Ogółem	% udział	% udział
Ludność ogółem	60606		
w tym:			
w wieku 13 lat i więcej	52565	100,0	100,0
z tego według poziomu wykształcenia :			
wyższe	5621	10,7	16,2
Policealne i średnie	14372	27,3	31,5
zasadnicze zawodowe	12588	23,9	19,3
gimnazjalne	3191	6,1	5,3
podstawowe nieukończone i bez wykształcenia	14977	28,5	22,8
nieustalone	1816	3,5	4,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Wykres 6 Struktura wykształcenia ludności w wieku lat 13 i więcej w powiecie radzyńskim na tle województwa lubelskiego wg stanu na dzień 31.III.2011 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS

II.2.3 Rynek pracy

II.2.3.1 Liczba i struktura pracujących

Według danych Urzędu Statystycznego, w powiecie radzyńskim w 2013 r. było 19558 osób pracujących, z czego 57,9 % zatrudnione były w rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybactwie, 15,5% w przemyśle i budownictwie, 7,5 % w handlu, transporcie i gospodarce magazynowej, zakwaterowaniu i gastronomii informacji i komunikacji, 1,3 % w działalności finansowej i ubezpieczeniowej oraz obsłudze rynku nieruchomości, 17,8 % w innych usługach.

W powiecie radzyńskim najwięcej osób zatrudnionych jest w sektorze rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa, porównując w podregionie białskim wskaźnik ten jest niższy o 8,6 %, a w województwie lubelskim o 12,6 %, co świadczy o typowo rolniczym charakterze powiatu. Drugim w kolejności sektorem pod względem liczby pracujących są szeroko rozumiane usługi.

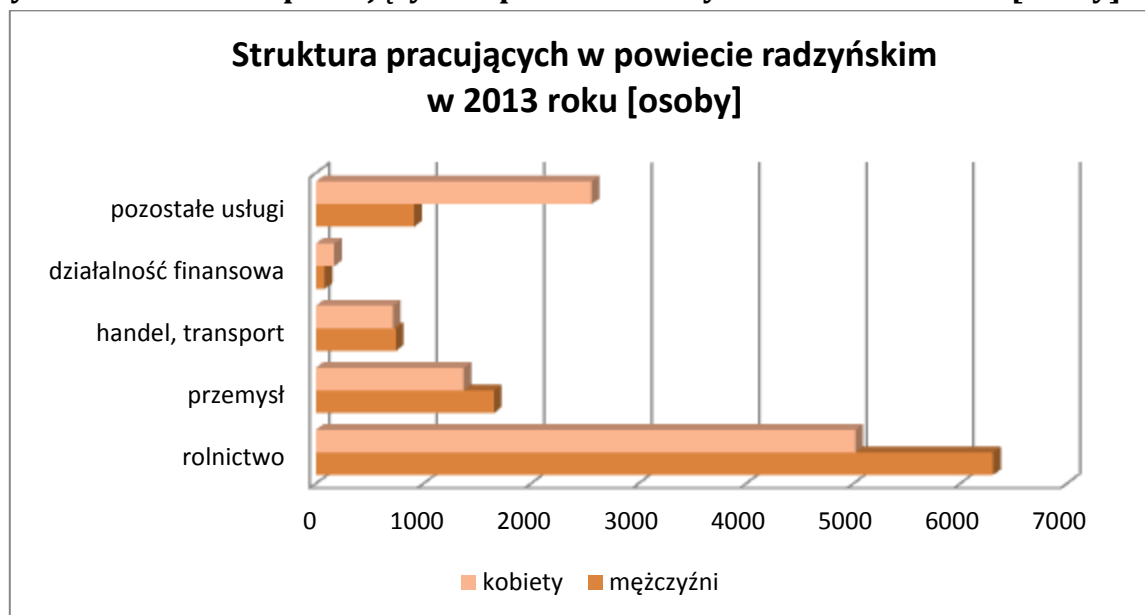
Liczba pracujących kobiet wg stanu na dzień 31.XII.2013 roku wynosiła 9849 i stanowiła 50,4 % ogółu pracujących.

Tabela nr 17 Liczba pracujących w powiecie radzyńskim z podziałem na sekcje i płeć za 2013 r.

Pracujący według płci i sekcji w powiecie radzyńskim w 2013 rok [osoby]						
Wyszczególnienie	pracujący ogółem	w tym:				
		leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	przemysł i budownictwo	handel, transport i gospodarka magazynowa, zakwaterowanie i gastronomia, informacja	działalność finansowa i ubezpieczeniowa, obsługa rynku nieruchomości	Pozostałe usługi
ogółem	19558	11329	3032	1463	254	3480
mężczyźni	9709	6310	1657	745	83	914
kobiety	9849	5019	1375	718	171	2566

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Wykres 7. Struktura pracujących w powiecie radzyńskim w 2013 roku [osoby].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS

II.2.3.2 Gospodarstwa domowe. Źródła utrzymania ludności

Według wyników Narodowego Spisu Powszechnego w 2011 roku w powiecie radzyńskim było 19.265 gospodarstw domowych. Przeciętna liczba osób w gospodarstwie wynosiła 3,18 przy średniej w woj. lubelskim 2,92 i kraju 2,82. W strukturze gospodarstw dominowały gospodarstwa jedno i dwu osobowe, oraz 5 i

więcej. W porównaniu do województwa lubelskiego w powiecie radzyńskim znacznie wyższy był udział gospodarstw domowych wieloosobowych. Gospodarstwa o liczbie 5 osób i więcej stanowiły w powiecie 22,3 % natomiast w województwie tylko 16,3 % co obrazują dane w tabeli nr 18.

Tab. 18. Liczba osób w gospodarstwie domowym w powiecie radzyńskim i województwie lubelskim wg stanu na dzień 31.III.2011 roku.

Liczba osób w gospodarstwie	Powiat radzyński	Województwo lubelskie
1 osoba	21,70%	23,80%
2 osoby	22,10%	24,40%
3 osoby	17,40%	19,30%
4 osoby	16,50%	16,20%
5 osób i więcej	22,30%	16,30%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Głównym źródłem utrzymania dla 56 % gospodarstw domowych jest praca:

- ✓ poza rolnictwem - 38,9 %
- ✓ w rolnictwie - 17,1 %

oraz dla 44 % niezarobkowe źródła utrzymania:

- ✓ emerytury - 27,6 %
- ✓ renty - 11,4 %
- ✓ inne - 5%

Główne źródła utrzymania gospodarstw wskazują na duży udział rolniczo – socjalnych źródeł dochodów.

II.2.4 Bezrobocie

Powiatowy Urząd Pracy w Radzynie Podlaskim świadczy usługi rynku pracy na terenie całego powiatu radzyńskiego.

II.2.4.1 Liczba i struktura bezrobotnych

Na dzień 31 grudnia 2014 r. liczba bezrobotnych zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy w Radzynie Podlaskim wynosiła 3.627 osób, z czego 44,3 % (1.608 osób) stanowiły kobiety. Od 2009 roku w powiecie radzyńskim zauważalny jest wzrost liczby osób bezrobotnych. Jest to zgodne z tendencją krajową, gdzie również od 2009 roku obserwujemy wzrost liczby zarejestrowanych osób bezrobotnych. W latach 2012-2013 zauważyć można najwyższe

poziomy wzrostu bezrobocia w powiecie. Podobna tendencja zarysowują się zarówno w województwie lubelskim i w kraju. Liczbę zarejestrowanych bezrobotnych na przestrzeni lat 2007-2014 w powiecie radzyńskim, województwie lubelskim i kraju przedstawia tabela nr 19.

Tab. 19 Liczba osób zarejestrowanych jako bezrobotne w powiecie radzyńskim w latach 2007-2014.

Rok	Powiat radzyński		Województwo lubelskie		Udział bezrobotnych powiatu w liczbie bezrobotnych województwa	Kraj	
	liczba bezrobotnych	zmiana w stosunku do 2007 r.	liczba bezrobotnych	zmiana w stosunku do 2007 r.		liczba bezrobotnych	zmiana w stosunku do 2007 r.
2007	3160	100	118146	100	2,7	1746573	100
2008	2993	-5,3	101561	-14	2,9	1473752	-15,6
2009	3429	8,5	117237	-0,8	2,9	1892680	8,4
2010	3576	13,2	119709	1,3	3	1954706	11,9
2011	3609	-2,9	122441	3,6	2,9	1982676	13,5
2012	3967	25,5	131125	11	3	2136815	22,3
2013	4040	27,8	134042	13,5	3	2157883	23,5
2014	3627	14,8	116869	-1,1	3,1	1825180	4,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Liczba bezrobotnych w podziale na kobiety, z prawem do zasiłku i mieszkających na wsi przedstawia poniższa tabela.

Tab. 20 Liczba osób bezrobotnych z powiatu radzyńskiego w podziale na kobiety, z prawem do zasiłku i mieszkające na wsi.

Wyszczególnienie	Rok	Liczba bezrobotnych ogółem	Liczba bezrobotnych kobiet	Udział % kobiet w liczbie bezrobotnych ogółem	Bezrobotni z prawem do zasiłku	Udział % bezrobotnych z prawem do zasiłku w liczbie bezrobotnych ogółem	Bezrobotni zamieszkali na wsi	Udział % bezrobotnych zamieszkających na wsi w liczbie bezrobotnych ogółem
Powiat radzyński	2007	3160	1571	49,7	297	9,4	2227	70,5
	2008	2993	1485	49,6	281	9,4	2113	70,6
	2009	3429	1575	45,9	319	9,3	2418	70,5
	2010	3576	1637	45,8	308	8,6	2527	70,7
	2011	3609	1681	46,6	313	8,7	2554	70,8
	2012	3967	1811	45,7	348	8,8	2840	71,6
	2013	4040	1781	44,1	277	6,9	2964	73,4
	2014	3627	1608	44,3	266	7,3	2712	74,8
województwo lubelskie	2007	118146	62774	53,1	11159	9,4	65765	55,7
	2008	101561	53968	53,1	11677	11,5	55468	54,6
	2009	117237	57459	49,0	15064	12,8	63354	54,0
	2010	119709	53966	45,1	12669	10,6	64095	53,5
	2011	122441	56694	46,3	12049	9,8	66638	54,4
	2012	131125	58859	44,9	13445	10,3	72053	54,9
	2013	134042	59938	44,7	10929	8,2	74299	55,4
	2014	116869	51464	44,0	9328	8,0	65353	55,9

Źródło: PUP, WUP, GUS Bank Danych Lokalnych

Liczba zarejestrowanych kobiet w ogóle osób bezrobotnych wykazuje niewielkie wahania. Z przedstawionych danych wynika, że również w województwie lubelskim udział kobiet w liczbie bezrobotnych wykazuje tendencje spadkowe.

Bezrobotni z prawem do zasiłku stanowią niewielki odsetek wśród ogółu bezrobotnych. Udział tej grupy bezrobotnych w ogóle zarejestrowanych wykazuje tendencję malejącą.

W powiecie radzyńskim, w skład którego wchodzi tylko jedno miasto, udział osób zamieszkujących tereny wiejskie w ogóle bezrobotnych jest bardzo wysoki. W województwie lubelskim, bezrobotni mieszkający na wsi stanowią niewiele ponad 50% ogółu bezrobotnych. Zarówno w powiecie jak i w województwie obserwujemy delikatną tendencję wzrostową w tej grupie bezrobotnych.

Bardzo ważnym czynnikiem, który w istotny sposób określa sytuację bezrobotnych na rynku pracy jest okres pozostawania bez pracy. Im dłuższa przerwa, tym mniejsze szanse na ponowne zatrudnienie. Pod względem czasu pozostawania bez pracy w powiecie radzyńskim w 2014 roku najliczniejszą grupą były osoby pozostające bez zatrudnienia przez okres powyżej 12 miesięcy. Od 2009 roku liczba osób w tej grupie uległa zwiększeniu, aż do roku 2014, podobna sytuacja występuje w województwie lubelskim. Dużą grupę stanowią, także osoby pozostające bez pracy dłużej niż 24 miesiące. Od roku 2009 w powiecie radzyńskim wskaźnik ten wzrósł z 25,2 do 35,1, natomiast w województwie lubelskim z 18,3 do 29,0.

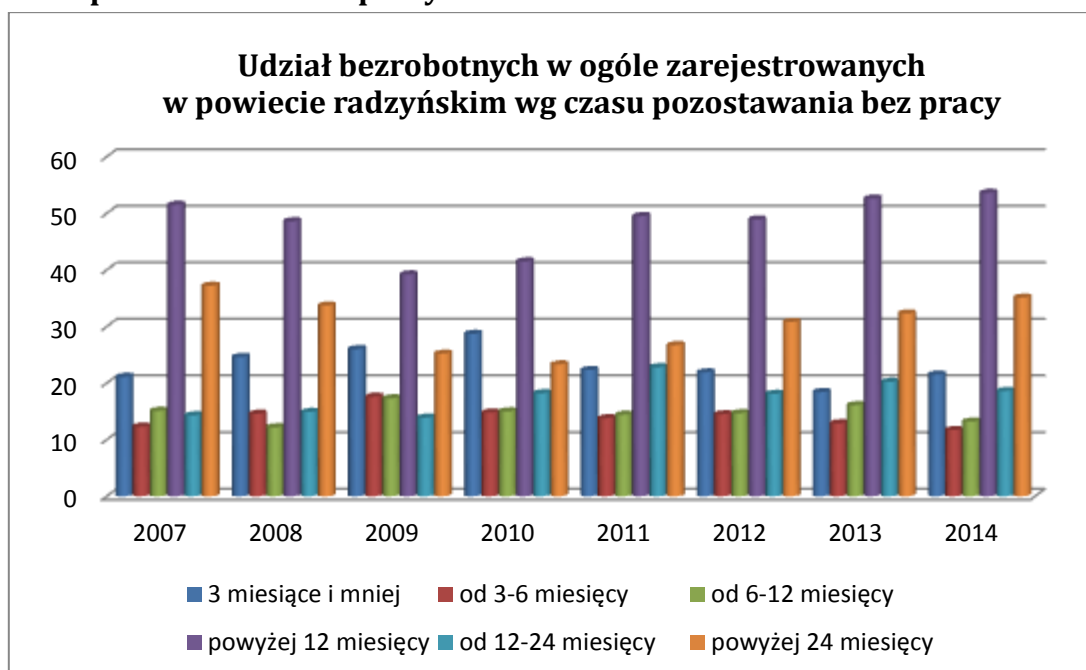
Tab. 21 Udział osób bezrobotnych w ogóle zarejestrowanych według czasu pozostawania bez pracy.

	Rok	Liczba bezrobotnych w latach 2007-2014	Udział bezrobotnych w ogóle zarejestrowanych według czasu pozostawania bez pracy (%)					
			3 miesiące i mniej	od 3-6 miesięcy	od 6-12 miesięcy	powyżej 12 miesięcy	od 12-24 miesięcy	powyżej 24 miesięcy
Powiat radzyński	2007	3160	21,1	12,3	15,1	51,5	14,3	37,2
	2008	2993	24,6	14,6	12,2	48,6	14,9	33,7
	2009	3429	26,0	17,6	17,3	39,2	13,9	25,2
	2010	3576	28,7	14,8	15,0	41,5	18,2	23,3
	2011	3609	22,3	13,8	14,4	49,5	22,8	26,7
	2012	3967	21,9	14,5	14,7	48,9	18,1	30,8
	2013	4040	18,4	12,9	16,1	52,6	20,2	32,3
	2014	3627	21,5	11,7	13,2	53,6	18,6	35,1
Województwo lubelskie	2007	118146	25,9	12,7	12,6	48,8	14,8	34,0
	2008	101561	32,0	15,0	13,1	39,9	12,9	27,0

2009	117237	32,7	18,0	17,6	31,8	13,4	18,3
2010	119709	34,8	17,0	16,0	32,2	16,5	15,7
2011	122441	26,9	16,0	17,5	39,7	20,6	19,1
2012	131125	26,7	15,8	16,3	41,2	18,2	23,0
2013	134042	23,7	15,3	16,8	44,2	18,8	25,4
2014	116869	26,2	13,3	14,1	46,4	17,3	29,0

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych z GUS, PUP, WUP

Wykres 8 Udział bezrobotnych w ogóle zarejestrowanych w powiecie radzyńskim wg czasu pozostawania bez pracy.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych z GUS, PUP, WUP.

Bardzo ważnym czynnikiem pozycji na rynku pracy oraz szans na znalezienie pracy jest poziom wykształcenia. Niezmiennie na przestrzeni lat 2007-2014 i to zarówno w powiecie jak i w województwie, największą grupę stanowią bezrobotni z wykształceniem zasadniczym zawodowym oraz gimnazjalnym i niższym. W powiecie radzyńskim 56% bezrobotnych nie posiada średniego wykształcenia. Udział osób z wyższym wykształceniem w ogólnej liczbie bezrobotnych na koniec grudnia 2014 roku wyniósł 11 %.

Tab. 22 Udział bezrobotnych według wykształcenia w ogólnej liczbie osób bezrobotnych.

	Rok	Liczba bezrobotnych	Udział bezrobotnych według wykształcenia w ogólnej liczbie bezrobotnych				
			wyższe	policealne i średnie zawodowe	średnie ogólnokształcące	zasadniczo zawodowe	gimnazjalne i niższe
Powiat radzyński	2007	3160	6,8	22,9	12,3	27,3	30,7
	2008	2993	8,3	20,5	13	26,6	31,6
	2009	3429	10,2	22,1	14,1	25	28,7
	2010	3576	10,7	21,4	13,6	25,4	28,9
	2011	3609	12,2	20,8	13,5	24,9	28,6
	2012	3967	12,1	19,5	13,6	26	28,8
	2013	4040	10,4	20,7	13	26	30
	2014	3627	11	20,7	12,4	26,2	29,7
Województwo lubelskie	2007	118146	9,4	24,5	11	27,1	28
	2008	101561	11,2	24,3	12,1	25,7	26,6
	2009	117237	12,8	24,4	13	25	24,8
	2010	119709	13,9	24,6	12,6	24,9	23,9
	2011	122441	15,3	24,7	12,3	24,5	23,2
	2012	131125	15,2	24,7	12,1	24,7	23,3
	2013	134042	15,1	24,6	12	24,9	23,4
	2014	116869	14,9	24,6	11,8	25	23,7

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych z GUS, PUP, WUP

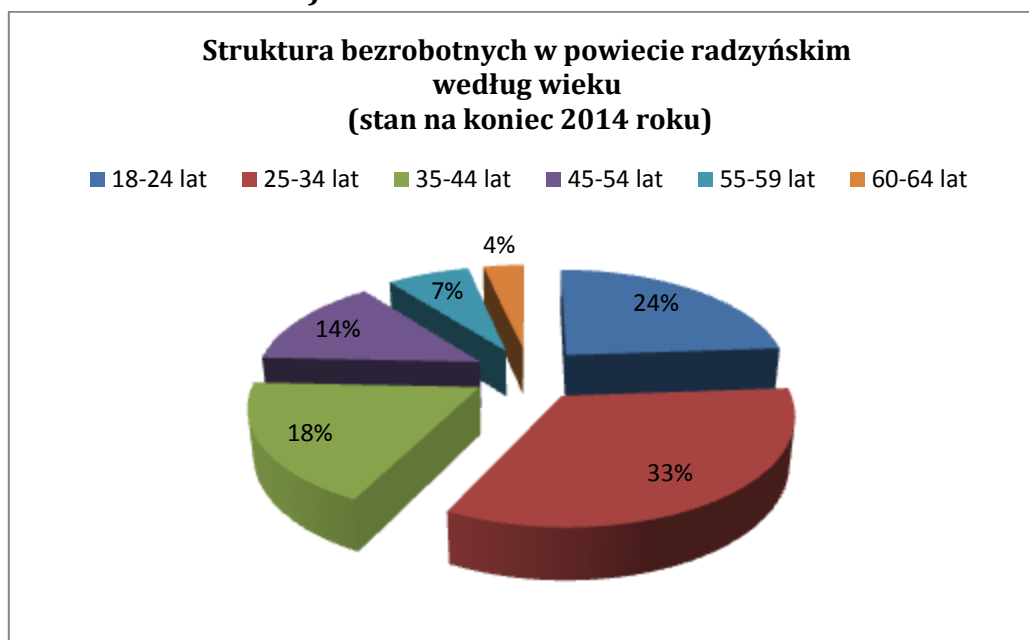
Struktura wieku bezrobotnych na koniec 2014 roku przedstawia się następująco:

- ✓ w przedziale wiekowym 18-24 lat zarejestrowanych było 866 osób,

- ✓ w przedziale wiekowym 25-34 lat zarejestrowanych było 1212 osób (co stanowi najliczniejszą pod względem wieku grupę),
- ✓ w przedziale wiekowym 35-44 lat zarejestrowanych było 667 osób,
- ✓ w przedziale wiekowym 45-54 lat zarejestrowanych było 501 osób,
- ✓ w przedziale wiekowym 55- 59 lat zarejestrowanych było 256 osób,
- ✓ w przedziale wiekowym 60-64 lat zarejestrowanych było 125 osób.

Dwoma najbardziej licznymi grupami bezrobotnych są te, do których zaliczają się osoby młode w przedziale wiekowym 18-24 oraz 25-34.

Wykres 9 Struktura bezrobotnych w powiecie radzyńskim według wieku (stan na koniec 2014 roku).

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z PUP

Najwięcej bezrobotnych zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy w Radzynie Podlaskim, znajdujących się w szczególnej sytuacji należało do grupy osób długotrwale bezrobotnych (2364 osoby), kolejną grupą były osoby bez wykształcenia średniego (2028 osób), a następnie osoby bez doświadczenia zawodowego (1397 osób). Kolejną pod względem liczebności była grupa osób do 25 roku życia (866 osób), grupa osób bez kwalifikacji zawodowych (785 osób). Zdecydowanie mniej osób znalazło się w grupie bezrobotnych powyżej 50 roku, życia (643 osoby), następnie wśród osób samotnie wychowujących dziecko do 18 roku życia (229 osób) i osób niepełnosprawnych (122). Najmniej liczną grupę stanowiły osoby, które po odbyciu kary pozbawienia wolności nie podjęły zatrudnienia (99 osób).

Strukturę osób bezrobotnych pozostających w szczególnej sytuacji na rynku pracy (stan na koniec 2014 roku) przedstawia poniższy wykres:

Wykres 10 Struktura osób bezrobotnych pozostających w szczególnej sytuacji na rynku pracy.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z PUP

II.2.4. 2 Stopa bezrobocia

Stopa bezrobocia, liczona jako udział bezrobotnych zarejestrowanych w urzędzie pracy w liczbie ludności aktywnej zawodowo do roku 2014 jest wyższa od stopy bezrobocia w analogicznych okresach w województwie i kraju. W analizowanym okresie obserwujemy wahania stopy bezrobocia w powiecie radzyńskim. W latach 2009-2013 stopa bezrobocia wykazuje tendencję wzrostową. W roku 2008 odnotowujemy spadek – 0,7 w porównaniu z rokiem 2007. W województwie lubelskim i kraju te wahania są porównywalne. Spadek zauważa się w 2008. Stały wzrost stopy bezrobocia występuje od 2008 do 2013 r. 2014 roku stopa bezrobocia obniżyła się w powiecie radzyńskim, województwie lubelskim i kraju, analogicznie o (1,4), (1,7), (1,9).

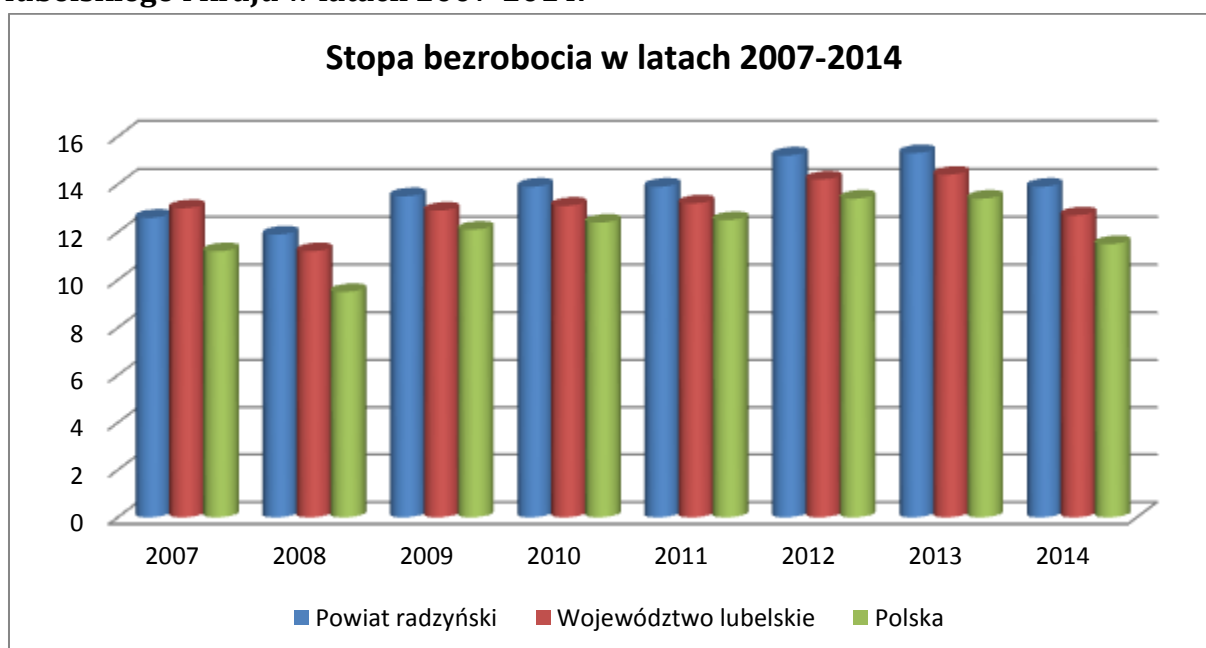
Tab. 23 Stopa bezrobocia w latach 2007-2014 roku.

Rok	Stopa bezrobocia w latach 2007-2014		
	Powiat radzyński	Województwo lubelskie	Polska
2007	12,6	13	11,2
2008	11,9	11,2	9,5
2009	13,5	12,9	12,1

2010	13,9	13,1	12,4
2011	13,9	13,2	12,5
2012	15,2	14,2	13,4
2013	15,3	14,4	13,4
2014	13,9	12,7	11,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z PUP, GUS

Wykres 11 Stopa bezrobocia powiecie radzyńskim na tle województwa lubelskiego i kraju w latach 2007-2014.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z PUP, GUS.

II.2.4.3 Oferty pracy

W Powiatowym Urzędzie Pracy w Radzynie Podlaskim osoby bezrobotne z terenu powiatu radzyńskiego mogą zapoznać się z ofertami pracy złożonymi przez pracodawców.

Tab. 24 Oferty pracy według zawodów w powiecie radzyńskim (stan na koniec 2014 roku).

Lp.	Nazwa zawodu	Oferty pracy zgłoszone w 2014 roku
1.	Robotnik pomocniczy w przemyśle przetwórczym	223
2.	Specjalista do spraw sprzedaży	147
3.	Sprzedawca	120
4.	Robotnik gospodarczy	65
5.	Sprzątaczką biurową	41
6.	Inżynier mechanik- maszyny i urządzenia przemysłowe	40
7.	Krawiec	34
8.	Przedstawiciel handlowy	30
9.	Ślusarz	29
10.	Szlifierz metali	27
11.	Kierowca ciągnika siodłowego	27
12.	Asystent do spraw księgowości	25
13.	Kucharz	20
14.	Opiekunka dziecięca	19
15.	Układacz nawierzchni drogowych	19
16.	Sortowacz	19
17.	Kierowca samochodu ciężarowego	18
18.	Szwaczka	17
19.	Magazynier	16
20.	Specjalista do spraw marketingu i handlu	15
21.	Technik farmaceutyczny	13
22.	Mechanik pojazdów samochodowych	13
23.	Sortowacz surowców wtórnych	13
24.	Pomoc kuchenna	13
25.	Stolarz	12
26.	Ślusarz narzędziowy	12
27.	Fizjoterapeuta	11
28.	Asystent nauczyciela przedszkola	11
29.	Piekarz	10
30.	Fryzjer	10

Źródło: PUP w Radzynie Podlaskim

W 2014 roku najczęściej zgłaszanych ofert pracy dotyczyło zatrudnienia na stanowisku Robotnik pomocniczy w przemyśle przetwórczym (223 oferty), najmniej ofert pojawiło się dla zawodu fryzjer, piekarz, po 10 ofert.

Identyfikacja podstawowych problemów w obszarze

SFERA SPOŁECZNA

- 1. Utrzymujący się ujemny przyrost naturalny**
- 2. Utrzymujące się ujemne saldo migracji (duża liczba wymeldowań z terenu powiatu)**
- 3. Niski poziom wykształcenia mieszkańców**
- 4. Niski poziom kwalifikacji zawodowych osób bezrobotnych**
- 5. Duży odsetek liczby osób bezrobotnych (wysokie bezrobocie zwłaszcza wśród osób w wieku 25-34 lata)**
- 6. Niewystarczająca ilość miejsc pracy**

II.3 INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA

II.3.1 Edukacja

Edukacja jest ważną inwestycją gospodarczą, polityczną i społeczną. Wykształcenie i kompetencja ludzi stają się najważniejszymi wartościami współczesnej cywilizacji oraz społeczeństw opartych na wiedzy. Obecnie jednym z najważniejszych czynników konkurencyjności regionu są dobre pokłady zasobów ludzkich. Samorządy terytorialne realizują różnorodne zadania między innymi w zakresie oświaty, a należą do nich:

- ✓ zadania realizowane przez gminy: zakładanie i prowadzenie publicznych przedszkoli, w tym z oddziałami integracyjnymi oraz przedszkoli specjalnych, szkół podstawowych oraz gimnazjów z oddziałami integracyjnymi z wyjątkiem szkół podstawowych specjalnych i gimnazjów specjalnych oraz szkół przy zakładach karnych, poprawczych i schroniskach dla nieletnich,
- ✓ zadania realizowane przez powiat: zakładanie i prowadzenie szkół podstawowych specjalnych i gimnazjów specjalnych szkół ponadgimnazjalnych, w tym z oddziałami integracyjnymi, szkół artystycznych, sportowych i mistrzostwa sportowego z wyjątkiem szkół i placówek o znaczeniu regionalnym.

Na terenie powiatu działają:

- ✓ przedszkola,
- ✓ szkoły podstawowe,
- ✓ szkoły gimnazjalne,
- ✓ szkoły ponadgimnazjalne,
- ✓ szkoły dla dorosłych,
- ✓ szkoły specjalne.

II.3.1.1 Przedszkola

W roku szkolnym 2014/2015 roku na terenie powiatu radzyńskiego funkcjonowało 11 przedszkoli, 1 przedszkole specjalne, 7 punktów przedszkolnych i 3 zespoły wychowania przedszkolnego. Uczęszczało do nich łącznie 1050 dzieci. Na terenie powiatu działają, także przedszkola niepubliczne m. in. Niepubliczne Przedszkole Bambino Spółdzielczej Mleczarni Spomlek, Niepubliczne Przedszkole „Kacperek”, Niepubliczne Przedszkole Ananas, Uniwersytet Maluszka i Prywatne Przedszkole „Biedroneczka”.

Tab. 25 Wykaz publicznych przedszkoli, punktów przedszkolnych i zespołów wychowania przedszkolnego z terenie powiatu radzyńskiego wg SIO stan na dzień 30.IX.2014 r.

Lp.	Nazwa	Miejscowość	Liczba dzieci
1.	Gminne Przedszkole w Czemiernikach	Czemierniki	39
2.	Przedszkole Miejskie w Radzynie Podlaskim	Radzyń Podlaski	426
3.	Przedszkole Specjalne	Radzyń Podlaski	24
4.	Punkt Przedszkolny przy Publicznej Szkole Podstawowej w Krasewie	Krasew	16
5.	Punkt przedszkolny przy Szkole Podstawowej w Tchórzewie	Tchórzew	24
6.	Punkt Przedszkolny im. Jana Pawła II w Borkach	Borki	51
7.	Samorządowe Przedszkole w Brzozowicy Dużej	Brzozowica Duża	37
8.	Zespół Oświatowy - Samorządowe Przedszkole w Kąkolewnicy	Kąkolewnica	68
9.	Samorządowe Przedszkole w Polskowoli	Polskowola	44
10.	Przedszkole samorządowe	Komarówka Podlaska	77
11.	Przedszkole w Zabielu	Zabiele	14
12.	Punkt Przedszkolny w Domaszewnicy	Domaszewnica	25
13.	Punkt Przedszkolny w Kępkach	Kępki	15
14.	Punkt Przedszkolny w Sobolach	Sobole	11
15.	Punkt Przedszkolny w Zakrzewie	Zakrzew	12
16.	Zespół Szkół im. Jana Pawła II - Przedszkole w Ulanie-Majoracie	Ulan- Majorat	50
17.	Zespół Wychowania Przedszkolnego przy Szkole Podstawowej w Lisiowólce	Lisiowólka	6
18.	Zespół Wychowania Przedszkolnego w Szkole Podstawowej w Bezwoli	Bezwola	15
19.	Zespół Wychowania Przedszkolnego w Szkole Podstawowej w Ossowie	Ossowa	10
20.	Przedszkole w Suchowoli	Suchowola	15
21.	Przedszkole w Wohyniu	Wohyń	49
22.	Zespół Placówek Oświatowych w Woli Osowińskiej - Przedszkole	Wola Osowińska	22

Źródło: Lubelskie Kuratorium Oświaty (SIO stan na 31.IX.2014 r.)

Analizując demografię zauważa się znaczny spadek liczby dzieci w wieku 0-4 lat. Oznacza to, że w najbliższych latach zmniejszy się zapotrzebowanie na przedszkola. Dane prezentuje tabela nr 26.

Tab. 26 Demografia dzieci w wieku 0-4 lat z terenu powiatu radzyńskiego.

Wyszczególnienie	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Różnica 2014/2007
ogółem	3375	3385	3404	3424	3391	3348	3224	3097	-278
mężczyźni	1695	1687	1720	1768	1766	1781	1707	1639	-56
kobiety	1680	1698	1684	1656	1625	1567	1517	1458	-222

Źródło: GUS

II.3.1.2 Szkoła podstawowa

Na terenie powiatu radzyńskiego w roku szkolnym 2014/2015 działało 39 szkół podstawowych. Do tych szkół uczęszczało łącznie 4 791 dzieci.

Tab. 27 Wykaz publicznych szkół podstawowych z terenie powiatu radzyńskiego wg SIO stan na dzień 30.IX.2014 r.

Lp.	Nazwa	Miejscowość	Liczba uczniów
1.	Szkoła Podstawowa nr 1 w Radzynie Podlaskim	Radzyń Podlaski	362
2.	Szkoła Podstawowa nr 2 w Radzynie Podlaskim	Radzyń Podlaski	647
3.	Szkoła podstawowa specjalna w Radzynie Podlaskim	Radzyń Podlaski	44
4.	Mała Publiczna Szkoła Podstawowa	Osowno	12
5.	Publiczna Szkoła Podstawowa w Krasewie	Krasewo	54
6.	Publiczna Szkoła Podstawowa w Woli Chomejowej	Wola Chomejowa	57
7.	Szkoła Podstawowa w Tchórzewie	Tchórzew	60
8.	Zespół Placówek Oświatowych w Woli Osowińskiej – Szkoła Podstawowa	Wola Osowińska	126
9.	ZPO w Borkach Publiczna Szkoła Podstawowa im. Jana Pawła II	Borki	222
10.	Szkoła Podstawowa im Tadeusza Kościuszki	Czemierniki	360

	w Czemiernikach		
11.	Szkoła Podstawowa w Grabowcu	Grabowiec	41
12.	Szkoła Podstawowa w Turowie	Turów	95
13.	Szkoła Podstawowa w Żakowoli	Żakowola Poprzeczna	57
14.	Szkoła Podstawowa w Brzozowicy Dużej	Brzozowica Duża	100
15.	Zespół Oświatowy - Szkoła Podstawowa w Kąkolewnicy	Kąkolewnica	266
16.	Szkoła Podstawowa w Polskowoli	Polskowola	109
17.	Publiczna Szkoła Podstawowa w Derewicznie	Derewiczna	16
18.	Publiczna Szkoła Podstawowa w Walinnie	Walinna	25
19.	Szkoła Podstawowa w Brzozowym Kącie	Brzozowy Kąt	29
20.	Szkoła Podstawowa w Kolembrodach	Kolembrody	27
21.	Szkoła Podstawowa w Komarówce Podlaskiej	Komarówka Podlaska	247
22.	Szkoła Podstawowa w Branicy Radzyńskiej	Branica Radzyńska	72
23.	Szkoła Podstawowa w Brzostówcu	Brzostówiec	52
24.	Szkoła Podstawowa w Paszkach Dużych	Paszki Duże	42
25.	Szkoła Podstawowa w Żabikowie	Żabików	80
26.	Zespół Szkół w Białce - Szkoła Podstawowa	Białka	257
27.	Szkoła Podstawowa im. Romualda Traugutta w Białej	Biała	117
28.	Szkoła Podstawowa im. gen. Walerego Wróblewskiego	Zabiele	94
29.	Szkoła Podstawowa w Domaszewnicy	Domaszewnica	107
30.	Szkoła Podstawowa w Kępkach	Kępki	49
31.	Szkoła Podstawowa w Sobolach	Sobole	64
32.	Szkoła Podstawowa z Zakrzewie	Zakrzew	56
33.	Zespół Szkół im. Jana Pawła II - Szkoła Podstawowa w Ulanie-Majoracie	Ulan-Majorat	263
34.	Szkoła Podstawowa w Bezwoli	Bezwola	69
35.	Szkoła Podstawowa w Lisiowólce	Lisiowólka	52
36.	Szkoła Podstawowa w Ossowie	Ossowa	43
37.	Szkoła Podstawowa w Ostrówkach	Ostrówki	51
38.	Szkoła Podstawowa w Wohyniu	Wohyń	265
39.	Szkoła Podstawowa w Suchowoli	Suchowola	102

Źródło: Lubelskie Kuratorium Oświaty (SIO stan na 31.IX.2014 r.)

II.3.1.3 Gimnazjum

Gimnazjum to drugi, obowiązkowy poziom kształcenia w Polsce. Stanowi bardzo ważne ogniwo systemu edukacji. Uczęszcza do niego młodzież w wieku 13-16 lat. Nauka w gimnazjum trwa 3 lata. Uczniowie klas najwyższych na zakończenie nauki piszą ogólnopolski egzamin gimnazjalny organizowany przez Centralną Komisję Egzaminacyjną.

W roku szkolnym 2014/2015 w powiecie radzyńskim działało 15 szkół gimnazjalnych, w tym jedno specjalne. Uczęszczało do nich 2145 uczniów, o 65 uczniów mniej niż w 2013 roku i, aż o 274 uczniów mniej niż w 2011 roku. Na przestrzeni lat 2007-2014 zauważa się znaczny spadek liczby uczniów szkół gimnazjalnych. Wykaz uczniów uczęszczających do szkół gimnazjalnych przedstawia poniższa tabela i wykres.

Tab. 28 Liczba uczniów uczęszczających do szkół gimnazjalnych na terenie powiatu radzyńskiego w latach 2007-2014.

	Lata							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Powiat radzyński	2857	2734	2610	2523	2419	2038	2210	2145

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Wykres 12 Liczba uczniów uczęszczających do szkół gimnazjalnych na terenie powiatu radzyńskiego w latach 2007-2014.

Źródło: opracowanie własne według danych z GUS

Niepokojący jest fakt niszy demograficznej ludności w wieku 10-14 lat oraz 15-19. Dane te prezentuje tabela nr 29.

Tab. 29 Struktura ludności w wieku 10-14 lat oraz 15-19 lat w powiecie radzyńskim.

Wyszczególnienie	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Różnica 2014/2007
10-14									
ogółem	4206	4037	3863	3765	3659	3512	3421	3388	-818
mężczyźni	2134	2053	1953	1939	1900	1794	1752	1725	-409
kobiety	2072	1984	1910	1826	1759	1718	1669	1663	-409
15-19									
ogółem	4882	4817	4579	4383	4336	4175	3998	3799	-1083
mężczyźni	2586	2529	2409	2281	2245	2162	2069	1941	-645
kobiety	2296	2288	2170	2102	2091	2013	1929	1858	-438

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Tab. 30 Wykaz publicznych szkół gimnazjalnych z terenu powiatu radzyńskiego wg SIO stan na dzień 30.IX.2014 r.

Lp.	Nazwa szkoły	Miejscowość	Uczniowie
1.	Gimnazjum im. Jana Pawła II	Komarówka Podlaska	133
2.	Gimnazjum nr 1	Radzyń Podlaski	215
3.	Gimnazjum nr 2	Radzyń Podlaski	301
4.	Gimnazjum Specjalne w Radzynie Podlaskim	Radzyń Podlaski	42
5.	Gimnazjum w Białej im. Żołnierzy Wyklętych	Biała	132
6.	Gimnazjum w Suchowoli	Suchowola	45
7.	Gimnazjum w Wohyniu	Wohyń	179
8.	Gimnazjum w Woli Osowińskiej	Wola Osowińska	93
9.	Gimnazjum im. Jana Pawła w Borkach	Borki	135
10.	Publiczne Gimnazjum im. hm. M. S. Lisowskiego w Czemiernikach	Czemierniki	235
11.	Publiczne Gimnazjum w Olszewnicy	Olszewnica	66
12.	Publiczne Gimnazjum w Brzozowicy Dużej	Brzozowica Duża	46
13.	Zespół Oświatowy - Publiczne Gimnazjum w Kąkolewnicy	Kąkolewnica	182
14.	Zespół Szkół w Białce - Gimnazjum	Białka	116
15.	Zespół Szkół im. Jana Pawła II - Gimnazjum w Ułanie-Majoracie	Ulan Majorat	225

Źródło: Kuratorium Oświaty w Lublinie(SIO stan na dzień 30.IX.2014)

II.3.1.4 Szkoły ponadgimnazjalne

Szkoły ponadgimnazjalne pełnią bardzo ważną rolę w systemie oświaty. Stwarzają możliwość zdobycia wykształcenia zawodowego, średniego oraz średniego zawodowego. Poziom wykształcenia średniego zamyka zdany egzamin maturalny oraz w przypadku techników egzamin potwierdzający kwalifikacje zawodowe.

W roku szkolnym 2014/2015 na terenie powiatu radzyńskiego funkcjonowało 12 publicznych szkół ponadgimnazjalnych w tym:

- ✓ 3 licea ogólnokształcące dla młodzieży,
- ✓ 3 licea dla dorosłych,
- ✓ 3 technika, w tym jedno dla dorosłych,
- ✓ 3 zasadnicze szkoły zawodowe, w tym jedna specjalna,

oraz Szkoła Specjalna Przesposabiająca do Pracy.

Łącznie do szkół ponadgimnazjalnych uczęszczało 1986 osób.

Tab. 31 Wykaz publicznych szkół ponadgimnazjalnych z terenie powiatu radzyńskiego wg SIO stan na dzień 30.IX.2014 r.

Lp.	Nazwa szkoły	Miejscowość	Liczba uczniów
1.	I Liceum Ogólnokształcące w Radzynie Podlaskim	Radzyń Podlaski	505
2.	II Liceum Ogólnokształcące w Radzynie Podlaskim	Radzyń Podlaski	234
3.	Liceum Ogólnokształcące dla dorosłych	Komarówka Podlaska	10
4.	Liceum Ogólnokształcące dla dorosłych w Radzynie Podlaskim	Radzyń Podlaski	72
5.	Liceum Ogólnokształcące im. Ziemi Podlaskiej	Komarówka Podlaska	80
6.	Zaoczne Liceum Ogólnokształcące dla dorosłych	Wola Osowińska	79
7.	Technikum w ZSP	Radzyń Podlaski	620
8.	Technikum Uzupełniające dla Dorosłych	Radzyń Podlaski	25
9.	Zasadnicza Szkoła Zawodowa w ZSP	Radzyń Podlaski	233
10.	Technikum	Wola Osowińska	104
11.	Zasadnicza Szkoła Zawodowa	Komarówka Podlaska	21
12.	Zasadnicza Szkoła Zawodowa Specjalna	Radzyń Podlaski	22

Źródło: Kuratorium Oświaty w Lublinie(SIO stan na dzień 30.IX.2014)

Starostwo Powiatowe w Radzynie Podlaskim / Fundacja Centrum Rozwoju Lokalnego

Inne placówki oświatowe

Na terenie powiatu funkcjonują, także inne szkoły dla młodzieży i dorosłych m.in. Zespół Szkół Zawodowych PROFIT w Radzynie Podlaskim, Zakład Doskonalenia Zawodowego Filia w Radzynie Podlaskim - szkoła wpisana do ewidencji Starostwa Powiatowego w Radzynie Podlaskim i posiada uprawnienia szkoły publicznej (Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych, Technikum Uzupełniające dla Dorosłych, Policealne Studium Zarządzania i Marketingu) oraz Państwowa Szkoła Muzyczna I st. w Radzynie Podlaskim.

Na terenie powiatu działa:

- ✓ **Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna** (publiczna placówka oświatowo-wychowawcza), korzystanie z jej pomocy jest dobrowolne i nieodpłatne. W placówce otrzymują pomoc dzieci i młodzież, które mają trudności w nauce, problemy natury emocjonalnej, problemy z wyborem zawodu, problemy osobiste i rodzinne, różnorodne zaburzenia i odchylenia rozwojowe, zaburzenia mowy, zaburzenia w zachowaniu. Poradnia prowadzi terapię logopedyczną, terapię psychologiczną, terapię pedagogiczną w tym z dziećmi dyslektycznymi, zajęcia korekcyjno-kompensacyjne, zajęcia socjoterapeutyczne, zajęcia aktywizujące do wyboru zawodu, zajęcia integracyjne, zajęcia profilaktyczne, warsztaty Szkoły dla Rodziców. Przy poradni działają zespoły orzekające zajmujące się kwalifikacją dzieci i młodzieży z zaburzeniami i odchyleniami rozwojowymi do odpowiednich form kształcenia specjalnego, wczesnego wspomaganie, nauczania indywidualnego.
- ✓ **Ośrodek Szkolno-Wychowawczy im. Zofii Sękowskiej w Radzynie Podlaskim** – ośrodek jest oświatową placówką edukacyjno-terapeutyczną i rehabilitacyjną dla dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, z upośledzeniem umysłowym, z niepełnosprawnościami sprzężonymi, autyzmem. Głównym zadaniem ośrodka jest przygotowanie wychowanków do niezależnego, samodzielnego, aktywnego życia oraz zaspokajanie ich specjalnych potrzeb edukacyjnych i rehabilitacyjnych.
- ✓ **Ośrodek Kształcenia i Wychowania OHP w Radzynie Podlaskim**

II.3.2 Kultura

Rola kultury w tworzeniu tożsamości regionu jest niepowtarzalna. Stanowi ona dorobek przeszłych pokoleń, uzupełniony współczesną twórczą działalnością. Życie kulturalne w powiecie radzyńskim tworzą: 4 samorządowe instytucje kultury (w Radzynie Podlaskim, w gminach: Borki, Kąkolewnica i Komarówka Podlaska), referat kultury w Urzędzie Gminy Ulan-Majorat, Państwowa Szkoła Muzyczna I stopnia im. K. Lipińskiego, 19 stowarzyszeń kultury wraz z Radzyńską Filią Lubelskiego Uniwersytetu

Trzeciego Wieku. Według danych GUS w 2014 roku na terenie powiatu odbyło się 286 imprez kulturalnych, to o 44 imprezy więcej niż w 2012 roku oraz o 10 mniej niż w 2013 roku.

Tab. 32 Liczba odbytych imprez w powiecie radzyńskim w latach 2011-2014.

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014
ilość imprez	298	242	296	286
zespoły artystyczne	34	32	34	32

Źródło: GUS

Na terenie powiatu można zauważyć różnorodność form i działań w obszarze kultury należą do nich przede wszystkim:

- koncerty, recitale i warsztaty muzyczne:
  - ✓ koncert ukraińskich bandurzystów CHERRY BAND,
  - ✓ koncert metalowy,
  - ✓ koncert rockowy,
  - ✓ koncert „Operetki Czar” wykonany przez solistów Operetki Śląskiej,
  - ✓ koncert piosenki francuskiej YAGA,
  - ✓ koncert Radzyniaczy Radzyniakom,
  - ✓ koncert Piotra Selima,
  - ✓ koncert promocyjny płyty „Jacek Musiatowicz i przyjaciele”,
- konkursy literackie i recytatorskie,
- spotkania literackie,
- spektakle i warsztaty teatralne oraz kabaretowe:
  - ✓ spektakl Teatru im. Hansa Christiana Andersena pt. „Czerwony Kapturek”,
  - ✓ teatrzyk dla dzieci „Królewna Śnieżka i 7 krasnoludków”,
  - ✓ kabaret Smile,
  - ✓ Finał Międzynarodowych Warsztatów Teatralnych Dialogi 2014,
- pokazy,
- przeglądy i warsztaty filmowe,
- wystawy plastyczne i fotograficzne, plenery malarskie i fotograficzne:
  - ✓ wystawa fotografii pt. „To nie tak miało być”,
  - ✓ wernisaż wystawy rysunków Ewy Pazyny pt. „Sztuka latania”,
  - ✓ wystawa malarstwa Wojciecha Świdra,
  - ✓ wystawa pokonkursowa fotografii „Radzyń to nie tylko pałac”,
  - ✓ wystawa fotografii Huberta Czarnockiego pt. „Szukanie”,
  - ✓ wystawa prac Łukasza Leszczyńskiego pt. „Ucha igielne”,
  - ✓ wystawy Triennale Sztuki Radzyńskiej 2014,

Samorząd powiatowy wspiera kulturę poprzez współfinansowanie działalności Miejskiej Biblioteki Publicznej, wspiera finansowo zadania realizowane przez

organizacje pozarządowe, udostępnia stronę internetową na potrzeby promocji wydarzeń kulturalnych, wspólnie z samorządami gminnymi realizuje szereg działań o charakterze ponadgminnym.

Na terenie miasta Radzyń Podlaski aktywne działania w dziedzinie kultury prowadzone są głównie przez Radzyński Ośrodek Kultury. Dzięki poświęceniu i zaangażowaniu pracowników tej jednostki w mieście powiatowym organizowany jest szereg różnych wydarzeń kulturalnych. Należą do nich między innymi różne imprezy cykliczne:

- ✓ **Ogólnopolskie Spotkania z Piosenką Autorską „ORANŻERIA”** – spotkania organizowane z myślą o promowaniu nowych artystów nieprofesjonalnych jak i też promowaniu piosenki autorskiej oraz promocji miasta i powiatu,
- ✓ **Rockowisko** - warsztaty gitarowe organizowane przez Radzyński Ośrodek Kultury od 1997 roku. Głównym celem imprezy są warsztaty gry na gitarze i perkusji połączone z koncertami,
- ✓ **Kolędobranie** – celem imprezy jest kultywowanie polskiej tradycji śpiewania kolęd i pastorałek. Impreza ma charakter otwarty,
- ✓ **Festiwal piosenki patriotycznej** – celem festiwalu jest propagowanie piosenki patriotycznej oraz prezentowanie dorobku uczestników Festiwalu pod względem artystycznym i repertuarowym,
- ✓ **Międzynarodowe Warsztaty Teatralne „DIALOGI”**

Do najważniejszych wydarzeń kulturalnych organizowanych przez Gminny Ośrodek Kultury w Borkach należą:

- ✓ Konkurs Recytatorski Poezji i Prozy Bożonarodzeniowej,
- ✓ Konkurs Recytatorski Poezji i Prozy Ludowej im. Wacława Tuwalskiego,
- ✓ Spotkania z Pieśnią i Tradycją Wielkopostną,
- ✓ Spotkania Teatrów Wiejskich „Teatr w Opłotkach”.

Do najważniejszych wydarzeń kulturalnych cyklicznych organizowanych przez Gminny Ośrodek Kultury w Kąkolewnicy należą:

- ✓ (Między) Wojewódzkie Spotkanie Kabaretowe „Kąkolewisko”,
- ✓ Regionalne Eliminacje Festiwalu Kapel i Śpiewaków Ludowych,
- ✓ Powiatowe Spotkania Twórców Wsi,
- ✓ Ogólnopolski Konkurs Literacki pt. „Czerwona Róża dla Niej”.

Do najważniejszych wydarzeń kulturalnych cyklicznych organizowanych przez Gminne Centrum Kultury w Komarówce Podlaskiej należą:

- ✓ Powiatowe Spotkania z Folklorem i Dobrym Humorem w Przegalinach Dużych,
- ✓ Powiatowy Przegląd Pieśni Maryjnej w Kolembrodach,
- ✓ Kiermasz Sztuki Ludowej w Kolembrodach.

Najważniejsze wydarzenia kulturalne organizowane przez referat kultury Urzędu Gminy Ulan-Majorat:

- ✓ Wojewódzki Konkurs Zespołów Tanecznych o puchar Marszałka Województwa Lubelskiego,
- ✓ „I can be a star” Powiatowy Konkurs Piosenki Angielskiej,
- ✓ „Groch z kapustą po ulańsku” – wspólnie z zespołem „Tradycja”.

Do innych ważnych wydarzeń kulturalnych należy zaliczyć, także:

- ✓ Dni Karola Lipińskiego cykl jesiennych koncertów organizowanych przez Towarzystwo Muzyczne im. K. Lipińskiego w Radzynie Podlaskim,
- ✓ konferencje historyczne, wystawy i konkursy „Chichot Chimery” organizowane przez Radzyńskie Stowarzyszenie Inicjatyw Lokalnych,
- ✓ „Dziatki dziatkom. Pamiętnik ze Starego Radzyna”- film zrealizowany przez Radzyńskie Stowarzyszenia dla Kultury „Stuk-Puk’ we współpracy z Radzyńską Filią Lubelskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku,
- ✓ Plener Malarsko-Fotograficzny, którego organizatorem jest Stowarzyszenie Na Rzecz Osób Niepełnosprawnych „Carpe Diem”,
- ✓ Powiatowy Konkurs Recytatorski Poezji Marianny Bocian, którego organizatorem jest Czemiernickie Towarzystwo Regionalne,
- ✓ Radzyński Przegląd Old Filmów „Ramole” oraz Radzyńskie spotkania Artystyczne „Szukamy Pikasa”, którego organizatorem jest Radzyńskie Stowarzyszenia dla Kultury „Stuk-Puk”.

Działalność wydawnicza na terenie powiatu prowadzona jest przez:

- ✓ **Radzyńskie Stowarzyszenie Inicjatyw Lokalnych.** Stowarzyszenie powołano w 2004 roku w celu propagowania życia kulturalnego, gospodarczego, prowadzenia działalności wydawniczej. Do końca 2010 roku Stowarzyszenie wydało: 30 książek, głównie historyczne, tomiki poezji, albumy fotografii, czasopisma (Radzyński Rocznik Humanistyczny, Rocznik Wschodni, Kwartalnik „Kozirynek”),
- ✓ **Czemiernickie Towarzystwo Regionalne.** Stowarzyszenie powołano w 2001 roku w celu m. in. prowadzenia badań nad przeszłością Czemiernik i okolic oraz prowadzenia działalności wydawniczej. Działalność wydawnicza opiera się na wydaniu monografii gminy oraz publikacji biograficznych, a także albumów fotografii przyrodniczej,
- ✓ **Towarzystwo Regionalne im. Wacława Tuwalskiego w Woli Osowińskiej.** Stowarzyszenie powołano w 1977 roku w celu m. in. zbierania zabytków kultury ludowej, materialnej i duchowej. Towarzystwo wydało publikację dotyczącą kultury ludowej południowego Podlasia,
- ✓ **Radzyńskie Towarzystwo Muzyczne im. K. Lipińskiego.** Stowarzyszenie powołano w 1999 roku w celu promocji i popularyzacji twórczości Karola Lipińskiego poprzez m. in. organizację cyklu koncertów, prowadzenie Izby

Pamięci Karola Lipińskiego, organizowanie konkursów i wydanie publikacji muzyka K. Lipińskiego i monografia DKL.

Na terenie gminy Borki w Woli Osowińskiej znajduje się Muzeum Regionalne – w muzeum znajdują się zachowane narzędzia pracy, naczynia, ubiory, meble, zapisy pieśni ludowych, opowiadań, stare dokumenty, czasopisma, fotografie, wyroby wełniane, lniane i ze słomy, materiały dotyczące historii wsi itd. Na terenie powiatu działają, także Radzyńska Izba Regionalna, Izba Regionalna w Białej, Izba Regionalna w Kolembrodach.

Na terenie powiatu radzyńskiego prowadzi działalność 20 bibliotek i ich filii:

- ✓ Miejska Biblioteka Publiczna w Radzynie Podlaskim od 1999 roku, także pełni funkcję Biblioteki Powiatowej, sprawując nadzór merytoryczny nad siecią bibliotek samorządowych w powiecie radzyńskim, posiada 2 filie,
- ✓ Biblioteka Publiczna w Kąkolewnicy posiada na terenie gminy 4 filie: Filia Biblioteczna w Brzozowicy Dużej, Filia Biblioteczna w Olszewnicy, Filia Biblioteczna w Polskowioli oraz Filia Biblioteczna w Turowie,
- ✓ Gminna Biblioteka Publiczna w Borkach posiada filię w Woli Osowińskiej,
- ✓ Gminna Biblioteka Publiczna w Czemiernikach,
- ✓ Gminna Biblioteka Publiczna w Komarówce Podlaskiej,
- ✓ Gminna Biblioteka Publiczna z siedzibą w Białej posiada 3 filie: Filia Biblioteczna w Białce, Filia Biblioteczna w Branicy Radzyńskiej, Filia Biblioteczna w Paszkach Dużych,
- ✓ Gminna Biblioteka Publiczna w Ulanie-Majoracie posiada filię w Domaszewnicy,
- ✓ Gminna Biblioteka Publiczna w Wohyniu posiada filię w Suchowoli.

Tab. 33 Biblioteki, księgozbiór i czytelnictwo w latach 2007-2014.

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Biblioteki i ich filie	20	20	20	20	20	20	20	20
Księgozbiór	180714	179747	176144	177049	169982	173837	178001	220534
Czytelnicy	10616	10119	10177	10078	9469	9698	10211	10556

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

W latach 2007-2014 ilość bibliotek na terenie powiatu radzyńskiego nie uległa zmianie. W latach 2007-2011 zauważa się spadek liczby czytelników. Zaś od 2012 zauważa się znaczny wzrost czytelników. Formą przyciągania czytelników są organizowane przedsięwzięcia m. in. spotkania z cyklu „Spotkania z historią regionu”, zajęcia w Klubie Biblioteka Malucha, spotkania autorskie, wieczory poezji, wernisaże, wycieczki, turnieje.

Do przedsięwzięć edukacyjnych dla najmłodszych podejmowanych przez biblioteki zaliczyć należy: lekcje biblioteczne, konkursy plastyczne i literackie, wystawy edukacyjne, wykłady.

II.3.3 Sport

Sport, kultura fizyczna i rekreacja służącej mają rozwojowi społeczeństwa, zachowaniu przez obywateli sprawności fizycznej i zdrowia. Kultura fizyczna i sport stanowią w dzisiejszym społeczeństwie zasadniczą sferę kultury życia każdego człowieka. Ważną rolę do spełnienia ma kultura fizyczna wśród dzieci i młodzieży, u których następuje intensywny rozwój fizyczny i psychiczny.

W celu zaspokojenia zbiorowych potrzeb mieszkańców m. Radzyń Podlaski w zakresie kultury fizycznej, sportu, turystyki i rekreacji oraz zapewnienia korzystania z ogólnie dostępnych urządzeń sportowych i terenów rekreacyjnych, w 2012 roku Rada Miasta Radzyń Podlaski podjęła uchwałę powołującą nową jednostkę organizacyjną: Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji w Radzynie Podlaski.

Baza sportowa na terenie powiatu radzyńskiego jest bardzo rozbudowana. Na terenie powiatu działa 13 stowarzyszeń kultury fizycznej:

- ✓ Radzyńska Sportowe Centrum Taekwon-Do,
- ✓ Ludowy Klub Sportowy „Orlęta –Spomlek”,
- ✓ Powiatowy Szkolny Związek Sportowy,
- ✓ Ludowy Klub Sportowy „Orzeł” Czemierniki,
- ✓ Klub Sportowy „Grom” Kąkolewnica,
- ✓ Powiatowe Zrzeszenie Ludowe Zespoły Sportowe,
- ✓ Gminny Ludowy Klub Sportowo-Turystyczny „Husar”
- ✓ Gminny Ludowy Klub Sportowy „Unia” Żabików,,
- ✓ Gminny Klub Sportowy „Absolwent” Domaszewnica,
- ✓ Klub Sportowy „Młodzieżówka” Radzyń Podlaski,
- ✓ Radzyński Klub Jeździecki,
- ✓ Stowarzyszenie Sympatyków „Orlęta-Spomlek”,
- ✓ Klub Sportowy VOLLEY Radzyń Podlaski
- ✓ Klub Strzelecki „Grot” Radzyń Podlaski.

oraz 27 uczniowskich klubów sportowych m. in.:

- ✓ Uczniowski Klub Tenisa Stołowego „Alfa-Bank Spółdzielczy” Radzyń Podlaski,
- ✓ Uczniowski Ludowy Pożarniczy Klub Sportowy „GROM” Kąkolewnica,
- ✓ Międzyszkolny UKS „Niedźwiadek” przy ROKiR w Radzynie Podlaskim,
- ✓ Uczniowski Klub Sportowy „Olimpijczyk” w Komarówce Podlaskiej,
- ✓ Ludowy Klub Sportowy „Orzeł” w Czemiernikach,
- ✓ Międzyszkolny Uczniowski Klub Karate Kyokushin „RAPORT” w Radzynie Podlaskim,
- ✓ Uczniowski Klub Sportowy „Sokół”,
- ✓ Uczniowski Klub Sportowy „Sprint” Ulan-Majorat,

- ✓ Międzyszkolny Uczniowski Ludowy Klub Sportowy „Technik-Orion”,
- ✓ Uczniowski Ludowy Klub Sportowy „Wolanka” Wola Osowińska,
- ✓ Uczniowski Klub Sportowy „Promień”,
- ✓ Uczniowski Klub Sportowy „Iskra” SP Tchórzew,
- ✓ Uczniowski Klub Sportowy Wola Osowińska,
- ✓ Uczniowski Klub Sportowy Zespół Szkół Rolniczych Wola Osowińska,
- ✓ Uczniowski Klub Sportowy „Orient” przy Szkole Podstawowej w Woli Chomejowej,
- ✓ Uczniowski Klub Sportowy „Bystrzyca” przy Gimnazjum w Borkach

Po wejściu Polski do Unii Europejskiej pojawiły się nowe źródła finansowania inwestycji, w ramach których na terenie powiatu w latach 2002-2012 powstało 40 nowych (lub zostało zmodernizowanych) obiektów sportowych i rekreacyjnych:

- ✓ 1 kryta pływalnia,
- ✓ 11 boisk wielofunkcyjnych ze sztuczną nawierzchnią,
- ✓ 1 boisko piłkarskie ze sztuczną nawierzchnią,
- ✓ 6 kompleksów boisk sportowych „Moje Boisko-Orlik 2012”,
- ✓ 1 lodowisko stałe „Biały Orlik” (w okresie lata korty tenisowe),
- ✓ 4 stadiony (w tym zmodernizowany z nowym pawilonem sportowym stadion miejski w Radzynie Podlaskim)
- ✓ 5 boisk i terenów rekreacyjnych (w tym zespół dwóch boisk do piłki plażowej w Radzynie Podlaskim)
- ✓ 10 hal sportowych (jedna zmodernizowana w Ulanie-Majoracie)
- ✓ 1 strzelnica sportowa.

Przykładowe inwestycje zrealizowane przez samorząd powiatowy:

- 1) budowa hali sportowo-widowiskowej w Radzynie Podlaskim przy Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych im. Jana Pawła II. Okres budowy 21.03.2006 r.-14.11.2007 r. Inwestycja została zrealizowana w ramach projektu pn. „Powiatowy Kompleks Sportowo-Rekreacyjny”.

Zespoły funkcjonalne:

- ✓ zespół hali głównej (arena sportowa z trybunami dla 658 widzów, zespół 4 przebieralni, 2 natryskownie i WC, pokoje trenerów, pokoje lekarza, reżyserka),
- ✓ zespół trzech sal treningowych z przebieralniami i natryskami,
- ✓ zespół wejściowy (hol i szatnie).

Do najważniejszych wydarzeń sportowych możemy zaliczyć: Mistrzostwa Polski Seniorów i Młodzieżowców w Taekwondo ITF, XXIV Mistrzostwa Polski w Młodzieży Szkolnej w brydżu sportowym, Międzypaństwowy oficjalny mecz tenisa stołowego Polska-Włochy, Ogólnopolskie Turnieje Kwalifikacyjne w Tenisie Stołowym Juniorów i Młodzików, Ogólnopolskie Turnieje Piłki Ręcznej Chłopców.

- 2) budowa Wielofunkcyjnego Boisko w Radzynie Podlaskim przy Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych im. Jana Pawła II. Oddana do użytku 31.12.2008 roku,
- 3) budowa Hali Sportowej przy I LO w Radzynie Podlaskim. Okres budowy 01.09.2009 r. do 07.10.2010 r.

Przykładowe inwestycje zrealizowane przez samorząd Miasta Radzyń Podlaski:

- 1) budowa Kompleksu Boisk „ORLIK 2012” w Radzynie Podlaskim. Kompleks został wybudowany w 2009 roku w ramach programu budowy boisk „Moje Boisko – Orlik 2012”. Składa się z boisk o nawierzchni z trawy syntetycznej do: piłki nożnej, piłki siatkowej i tenisa,
- 2) budowa Lodowiska Stałego „Biały Orlik” w Radzynie Podlaskim. Kompleks został wybudowany w 2011 roku. Płyta lodowiska ma powierzchnię ok. 500 m² z wyposażeniem w instalacje i urządzenia mrożeniowe, oświetlenie, chodniki gumowe i bandy,
- 3) budowa krytej pływalni „AQUA – MIŚ” w Radzynie Podlaskim. Kompleks został wybudowany w 2012 roku w ramach projektu pn. „Powiatowy kompleks sportowo-rekreacyjny w Radzynie Podlaskim”.

Inwestycje zrealizowane przez samorządy gminne:

Gmina Borki

- 1) budowa hali sportowej w miejscowości Borki, rok ukończenia budowy 2003,
- 2) sala gimnastyczna w Woli Osowińskiej, rok ukończenia budowy 2005,
- 3) zespół boisk sportowych w Woli Osowińskiej, rok ukończenia budowy 2008,
- 4) kompleks boisk o sztucznej nawierzchni z placem zabaw w miejscowości Krasew, rok ukończenia budowy 2010,
- 5) kompleks boisk sportowych o sztucznej nawierzchni w miejscowości Tchórzew, rok ukończenia budowy 2011,
- 6) kompleks boisk „Orlik 2012” w Borkach, rok ukończenia budowy 2008,

Gmina Czemierniki

- 1) kompleks boisk sportowych w Czemiernikach, rok ukończenia budowy 2007,
- 2) kompleks boisk „Orlik 2012” w Czemiernikach, rok ukończenia budowy 2009,

Gmina Kąkolewnica

- 1) sala gimnastyczna w miejscowości Brzozowica Duża, rok ukończenia budowy 2008,
- 2) kompleks boisk sportowych „Orlik 2012” w Kąkolewnicy, rok ukończenia budowy 2008,
- 3) stadion sportowy w Kąkolewnicy, rok ukończenia budowy 2011,

Gmina Komarówka Podlaska

- 1) hala sportowa w Komarówce Podlaskiej, rok ukończenia budowy 2006,

- 2) kompleks boisk sportowych „Orlik 2012” w Komarówce Podlaskiej, rok ukończenia budowy 2012,
- 3) strzelnica sportowa w miejscowości Wiski, rok modernizacji 2010,

Gmina Radzyń Podlaski

- 1) boisko wielofunkcyjne ze sztuczną nawierzchnią w miejscowości Biała, rok ukończenia budowy 2007,
- 2) boisko trawiaste do piłki nożnej w miejscowości Biała, rok ukończenia budowy 2007,
- 3) boisko wielofunkcyjne ze sztuczną nawierzchnią w miejscowości Białka, rok ukończenia budowy 2008,
- 4) boisko wielofunkcyjne ze sztuczną nawierzchnią w Żabikowie, rok ukończenia budowy 2008,
- 5) sala sportowa w Żabikowie, rok ukończenia budowy 2002,
- 6) boisko wielofunkcyjne ze sztuczną nawierzchnią w miejscowości Brzostówek, rok ukończenia budowy 2010,
- 7) boisko wielofunkcyjne w miejscowości Ustrzesz, rok ukończenia budowy 2011,

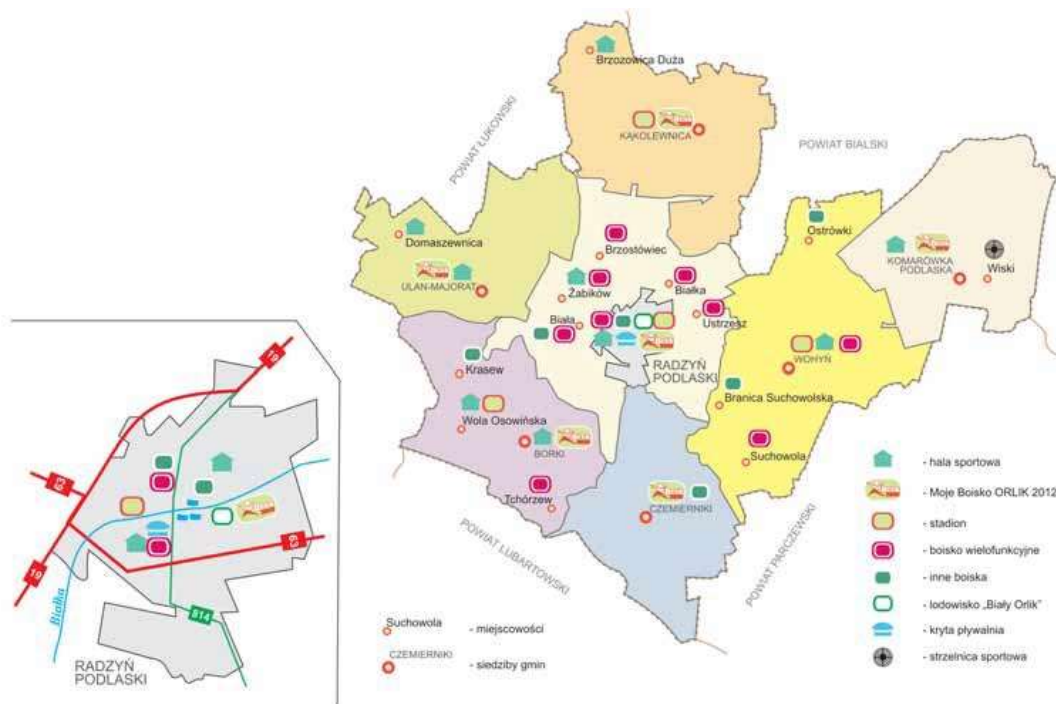
Gmina Ula-Majorat

- 1) sala gimnastyczna w miejscowości Ulan-Majorat (rozbudowa i remont), rok ukończenia budowy 2006,
- 2) zespół boisk „Orlik 2012” w miejscowości Ulan-Majorat, rok ukończenia budowy 2011,
- 3) sala gimnastyczna w miejscowości Domaszewnica Kolonia, rok ukończenia budowy 2011,

Gmina Wohyń

- 1) hala sportowa w Wohyniu, rok ukończenia budowy 2002,
- 2) boisko wielofunkcyjne ze sztuczną nawierzchnią w Suchowoli, rok ukończenia budowy 2009,
- 3) kompleks sportowo-rekreacyjny w Wohyniu, rok ukończenia budowy 2007
- 4) tereny sportowo-rekreacyjne w miejscowości Ostrówki, rok ukończenia budowy 2007

Mapa 8. Obiekty sportowe na terenie powiatu radzyńskiego oddane do użytku w latach 2002-2012.

Źródło: www.krainaserdecznosci.pl

II.3.4 Ochrona zdrowia

Jednym z zadań własnych samorządu powiatowego jest promocja i ochrona zdrowia. Pojęcie promocji i ochrony zdrowia należy rozumieć jako połączenie edukacji zdrowotnej oraz wsparcia prawnego i środowiskowego dla mieszkańców danej wspólnoty samorządowej. Realizacja tego zadania przez samorząd powiatowy polega przede wszystkim na ocenianiu efektywności programów zdrowotnych funkcjonujących na terenie powiatu, inicjowaniu i wspomaganiu działań na rzecz promocji zdrowia oraz pobudzaniu odpowiedzialności zbiorowej i indywidualnej za zdrowie.

II.3.4.1 Infrastruktura oraz zasoby systemu ochrony zdrowia.

Według danych zawartych na stronie Narodowego Funduszu Zdrowia na terenie powiatu funkcjonują następujące jednostki służby zdrowia:

Gabinety podstawowej opieki zdrowotnej:

1. Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej/Ośrodek Zdrowia w Suchowoli,
2. Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Praktyka Lekarza Rodzinnego „ZDROWIE” w Radzynie Podlaskim,
3. Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Ośrodek Zdrowia w Czemiernikach,
4. Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Ośrodek Zdrowia w Komarówce Podlaskiej,
5. Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Ośrodek Zdrowia w Polskowoli,

6. Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Ośrodek Zdrowia w Wohyniu,
7. Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Praktyka Lekarza Rodzinnego „DORMED” w Radzynie Podlaskim,
8. Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Przychodnia Rejonowa Nr 2 w Radzynie Podlaskim,
9. Ośrodek Zdrowia Zbigniew Makarski w Kąkolewnicy,
10. Piotr Michałowicz Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Praktyka Lekarza Rodzinnego w Radzynie Podlaskim,
11. Praktyka Lekarza Rodzinnego „SALUS” w Ulanie-Majoracie,
12. Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Radzynie Podlaskim,
13. Spółka Cywilna Praktyka Lekarza Rodzinnego w Borkach i Woli Osowińskiej- L. Lipko i Z. Lipko,
14. Teresa Frankowska Podstawowa Opieka Zdrowotna, Białka

Poradnie Specjalistyczne:

1. Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „KURACJA” Sp. z o.o.
  - ✓ Poradnia alergologiczna
  - ✓ Poradnia neurologiczna
  - ✓ Poradnia okulistyka
  - ✓ Poradnia reumatologiczna
  - ✓ Pracownia fizjoterapii
2. „SIMENA” Spółdzielnia –Zakład Pracy Chronionej w Radzynie Podlaskim
  - ✓ Rehabilitacja lecznicza
3. Indywidualna Specjalistyczna Praktyka Lekarska Anna Mierzwińska
  - ✓ Poradnia Okulistyczna
4. Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Radzynie Podlaskim
  - ✓ Dział rehabilitacji dziennej
  - ✓ Oddział dzienny psychiatryczny
  - ✓ Poradnia Alergologiczna
  - ✓ Poradnia Chirurgii Ogólnej
  - ✓ Poradnia Chirurgii Urazowo-Ortopedycznej
  - ✓ Poradnia Dermatologiczna
  - ✓ Poradnia Endokrynologiczna
  - ✓ Poradnia Ginekologiczno-Położnicza
  - ✓ Poradnia Gruźlicy i Chorób Płuc
  - ✓ Poradnia Kardiologiczna
  - ✓ Poradnia Neurologiczna
  - ✓ Poradnia Okulistyczna
  - ✓ Poradnia Otolaryngologiczna
  - ✓ Poradnia Terapii Uzależnień od Alkoholu

- ✓ Poradnia Zdrowia Psychicznego dla Dorosłych
- ✓ Poradnia Zdrowia Psychicznego dla Dzieci i Młodzieży
- ✓ Pracownia Fizykoterapii

Szpital i opieka całodobowa:

1. Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Radzynie Podlaskim
  - ✓ Oddział Rehabilitacji
  - ✓ Oddział Reumatologiczny
  - ✓ Oddział Terapii Uzależnień
  - ✓ Oddział Urazowo-Ortopedyczny
  - ✓ Pododdział Rehabilitacji Neurologicznej
  - ✓ Oddział Anestezjologii i Intensywnej Terapii
  - ✓ Oddział Chirurgiczny
  - ✓ Oddział Chorób Wewnętrznych i Kardiologii z pododdziałem pulmonologicznym
  - ✓ Oddział Detoksykacji
  - ✓ Oddział Dziecięcy
  - ✓ Oddział Ginekologiczno-Położniczy z Traktem Porodowym
  - ✓ Oddział Laryngologiczny
  - ✓ Oddział Neurologiczny z pododdziałem udarowym
  - ✓ Oddział Psychiatryczny z Pododdziałem Psychogeriatrycznym
2. Wojewódzki Szpital dla Nerwowo i Psychiczenie Chorych w Suchowoli
  - ✓ Oddział Leczenia Uzależnień
  - ✓ Oddział Psychiatrii Sądowej
  - ✓ Oddział Psychiatryczny Ogólny
3. Małgorzata Jaklińska Niepubliczny Zakład Opiekuńczo-Lecznicy w Ustrzeszy.

Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Radzynie Podlaskim posiada, także Szpitalny Oddział Ratunkowy, Pracownię Endoskopową, Pracownię USG, Tomograf Komputerowy, Pracownię Rentgenowską, Dział Diagnostyki Laboratoryjnej i Bakteriologicznej.

W roku 2014 udzielono łącznie 221,3 tys. porad lekarskich, w tym 13,5 tys. w poradniach podległych samorządowi. W tabeli nr 34 przedstawiono sytuację powiatu na tle danych dotyczących podregionu bialskiego i województwa lubelskiego.

Tab. 34 Dane liczbowe dotyczące ilości łóżek w szpitalach, ambulatoryjnej opieki zdrowotnej oraz ilości aptek ogólnodostępnych na terenie powiatu radzyńskiego.

Wyszczególnienie	Liczba mieszkańców	Łóżka w szpitalach ogólnych		Ambulatoryjna opieka zdrowotna		Apteki ogólnodostępne
		w szt.	na 10 tys. mieszk.	Przychodnie	Praktyki lekarskie	w sztukach
Województwo lubelskie	2147746	11367	53	1180	428	813
Podregion bialski	306245	1548	50	148	70	111
Powiat radzyński	60606	301	50	23	16	25

Źródło: GUS

II.3.4.2 Apteki

Na terenie powiatu radzyńskiego funkcjonuje 25 aptek ogólnodostępnych, w tym 13 w Radzynie Podlaskim, 2 w gminie Borki, 2 w gminie Czemierniki, 1 w gminie Kąkolewnica, 2 w gminie Komarówka Podlaska, 2 w gminie Ulan-Majorat i 3 w gminie Wołyń. Ustalony czas pracy aptek, w pełni zabezpiecza potrzeby mieszkańców powiatu. Liczba ludności na jedną aptekę w województwie lubelskim wynosiła w 2014 r. – 26426, a w powiecie radzyńskim 2424. Apteki ogólnodostępne w powiecie radzyńskim stanowią 3,1 % wszystkich aptek w województwie lubelskim.

II.3.4.3 Profilaktyka i oświata zdrowotna

W celu poprawy stanu zdrowotnego społeczności powiatu oraz kreowania zdrowego stylu życia na terenie powiatu radzyńskiego realizowane są różne programy zdrowotne i akcje promujące zdrowie m. in. Program „Profilaktyka raka szyjki macicy”, Program „Profilaktyka chorób układu krążenia”, Program „Profilaktyka i wykrywanie gruźlicy i chorób płuc”.

II.3.4.4 Pomoc społeczna

Zasady ogólne pomocy społecznej w Polsce reguluje ustawa o pomocy społecznej. Obowiązek wykonywania zadań pomocy społecznej spoczywa na organach administracji rządowej i samorządowej, które aktywnie współpracują w tym zakresie z organizacjami społecznymi i pozarządowymi, Kościołem katolickim i innymi kościołami, związkami wyznaniowymi oraz z osobami fizycznymi i prawnymi.

Pomoc społeczna wspiera osoby i rodziny w wysiłkach zmierzających do zaspokojenia niezbędnych potrzeb i umożliwia im życie w warunkach odpowiadających godności człowieka.

Pomoc społeczną udziela się osobom i rodzinom w szczególności z powodu: ubóstwa, sieroctwa, bezdomności, bezrobocia, niepełnosprawności, długotrwałej lub ciężkiej choroby, przemocy w rodzinie, potrzeby ochrony macierzyństwa lub wielodzietności, bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego, zwłaszcza w rodzinach niepełnych i wielodzietnych, klęski żywiołowej lub ekologicznej, zdarzenia losowego i sytuacji kryzysowej, alkoholizmu lub narkomani.

Na terenie powiatu radzyńskiego znajduje się wiele instytucji i organizacji pozarządowych działających w obszarze pomocy społecznej.

- ✓ Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Radzynie Podlaskim,
- ✓ Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej oraz 7 Gminnych Ośrodków Pomocy Społecznej,
- ✓ Całodobowa placówka opiekuńczo-wychowawcza typu socjalizacyjnego - Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza „Mój Dom”,
- ✓ Świetlice środowiskowe,
- ✓ Dzienny Środowiskowy Dom Samopomocy dla Osób Niepełnosprawnych z Zaburzeniami Psychicznymi,
- ✓ Poradnia psychologiczno-pedagogiczna,
- ✓ Noclegownia,
- ✓ Powiatowy Zespół ds. Orzekania o Niepełnosprawności,
- ✓ Stowarzyszenie Na Rzecz Osób Niepełnosprawnych „Carpe Diem”,
- ✓ Polski Związek Emerytów, Rencistów i Inwalidów – Zarząd Oddziału Regionalnego w Radzynie Podlaskim,
- ✓ Polski Związek Niewidomych Koło w Radzynie Podlaskim,
- ✓ Stowarzyszenie Pomocna Dłoń – Ośrodek Interwencji Kryzysowej i Świetlica Środowiskowa w Wohyniu,
- ✓ Polski Czerwony Krzyż- Zarząd Rejonowy w Radzynie Podlaskim
- ✓ Radzyńskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób Niepełnosprawnych „Ósmy Kolor Tęczy”
- ✓ Warsztat Terapii Zajęciowej w Kolembrodach
- ✓ Wypożyczalnia Sprzętu Rehabilitacyjnego w Radzynie Podlaskim Caritas Diecezji Siedleckiej.

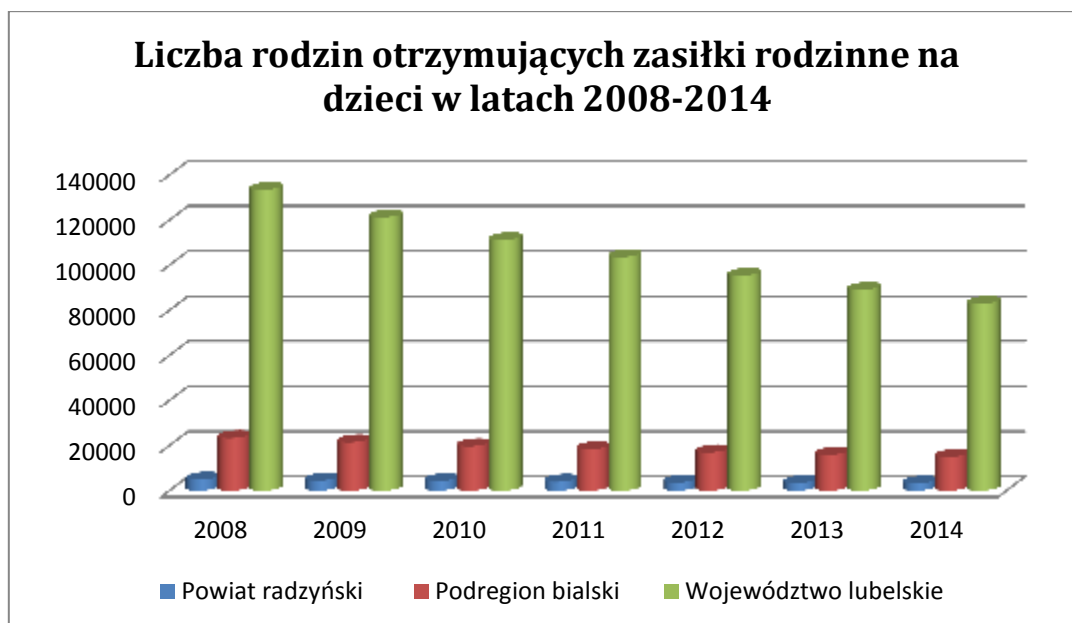
Od 2008 roku w powiecie radzyńskim, a także w podregionie białskim i województwie lubelskim zauważa się znaczny spadek liczby rodzin korzystających z zasiłku rodzinnego na dzieci. W porównaniu do roku 2008 liczba rodzin otrzymujących zasiłki rodzinne na dzieci zmalała o 1698 w powiecie radzyńskim, o 8 386 w podregionie białski i aż o 50 608 w województwie lubelskim. Liczba dzieci na które rodzice otrzymują zasiłki rodzinne w 2014 roku wyniosła w powiecie 6598, w podregionie 29602, a w województwie 161247.

Tab. 35 Liczba rodzin otrzymujących zasiłki rodzinne na dzieci w powiecie radzyńskim na tle podregionu białskiego i województwa lubelskiego.

Lata	Rodziny otrzymujące zasiłki rodzinne na dzieci		
	Powiat radzyński	Podregion bialski	Województwo lubelskie
2008	4860	23312	133461
2009	4509	21488	121279
2010	4216	19700	111131
2011	3907	18356	103622
2012	3622	16997	95406
2013	3387	15910	89051
2014	3162	14926	82853

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Wykres 13 Liczba rodzin otrzymujących zasiłki rodzinne na dzieci w powiecie radzyńskim na tle podregionu białskiego i województwa lubelskiego w latach 2008-2014.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Kwota świadczeń rodzinnych wypłacona w roku 2014 w powiecie radzyńskim wynosi 16444 tys. zł i jest o 799 tys. zł mniejsza niż w 2008 roku.

Tab. 36 Kwota świadczeń rodzinnych wypłacona w powiecie radzyńskim na tle podregionu białskiego i województwa lubelskiego w 2014 roku.

Lata	Kwota świadczeń rodzinnych (w tys. zł)		
	Powiat radzyński	Podregion bialski	Województwo lubelskie
2008	17243	78558	469424
2009	16760	75910	454947
2010	18598	84662	508579
2011	18201	84500	517187
2012	17809	83489	521922
2013	17616	79912	494031
2014	16444	73164	448314

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS

II.3.4.5 Bezpieczeństwo publiczne

W świetle ustawy o samorządzie powiatowym katalog zadań powiatu obejmuje wykonywanie zadań publicznych o charakterze ponadgminnym m. in. w zakresie:

- ✓ porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli,
- ✓ ochrony przeciwpowodziowej, przeciwpożarowej i zapobiegania innym nadzwyczajnym zagrożeniom życia i zdrowia ludzi oraz środowiska,
- ✓ obronności.

Bezpieczeństwo obywateli jest częścią bezpieczeństwa publicznego. Zadania z zakresu ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego wykonuje przede wszystkim Starosta. Starosta realizuje swe kompetencje w zakresie zwierzchnictwa nad powiatowymi służbami, inspekcjami i strażami oraz w zakresie ochrony porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli przy pomocy komisji bezpieczeństwa i porządku.

Na straże bezpieczeństwa publicznego w powiecie radzyńskim stoją:

- ✓ Powiatowa Komenda Policji w Radzynie Podlaskim i podległe jej posterunki gminne,
- ✓ Powiatowa Komenda Państwowej Straży Pożarnej w Radzynie Podlaskim,
- ✓ Jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej,
- ✓ Powiatowy Inspektorat Weterynarii w Radzynie Podlaski,
- ✓ Powiatowa Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna w Radzynie Podlaskim.

Identyfikacja podstawowych problemów w obszarze

INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA

1. Niewystarczająca liczba ośrodków zdrowia w powiecie.
2. Mała ilość specjalistycznych gabinetów lekarskich.
3. Brak domu opieki społecznej dla osób starszych, chorych i samotnych.
4. Brak nowoczesnego budynku warsztatów szkolnych.
5. Niewystarczająca ilość miejsc w internacie i słaba jakość istniejącej bazy.
6. Brak opieki medycznej i stomatologicznej w placówkach oświaty.
7. Brak miejsc w placówkach opiekuńczo-wychowawczych.
8. Brak aktywizacji osób starszych.

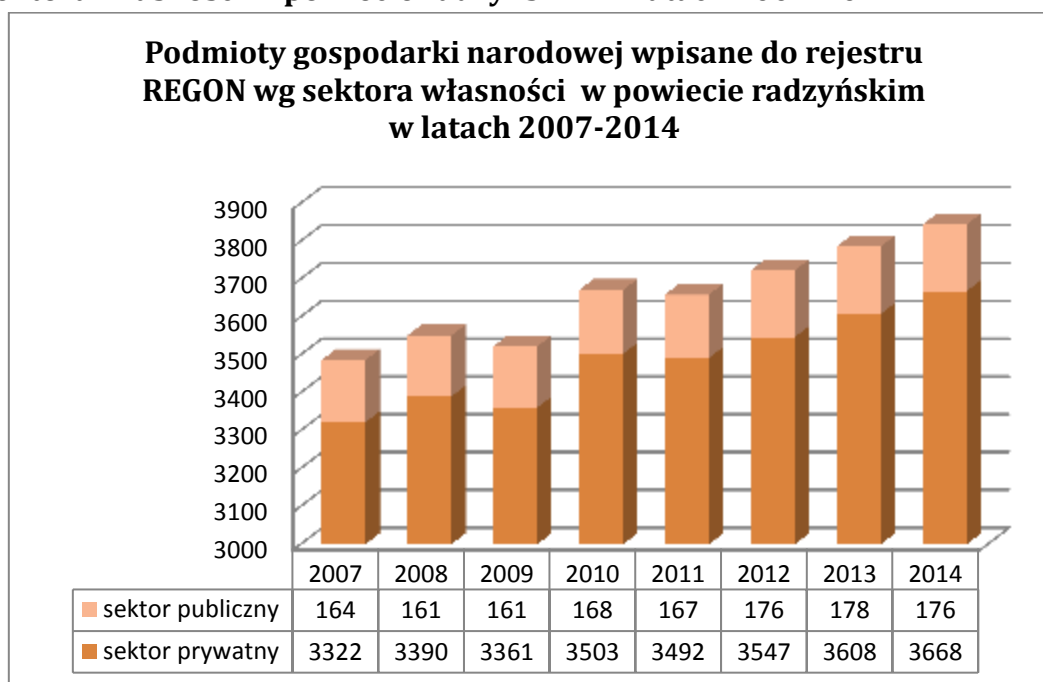
II.4 SFERA GOSPODARCZA

II.4.1 Sfera pozarolnicza

W powiecie radzyńskim wg stanu na dzień 31.XII.2014 r. prowadziło działalność gospodarczą 3. 844 podmiotów gospodarczych, w tym 3.668 podmioty z sektora prywatnego, co stanowiło 95,4 % ogółu podmiotów. Wskaźnik przedsiębiorczości w powiecie tj. liczba podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w rejestrze REGON na 1000 mieszkańców wyniósł 63 i jest on nieco niższy niż w podregionie białskim (69) i znacznie niższy niż województwie lubelskim (80).

W porównaniu do roku 2007 liczba podmiotów gospodarczych ogółem wzrosła o 358 podmioty tj. o 10,2 %, przy czym liczba podmiotów z sektora prywatnego wzrosła o 346 podmiotów. Największy udział w strukturze podmiotów prywatnych mają podmioty prowadzone przez osoby fizyczne tj. 3030 firm – 82,6 % (dane na 2014 rok). Spółki handlowe stanowią jedynie 97 podmiotów ogółu firm prywatnych tj. 2,6 %.

Wykres 14 Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON wg sektora własności w powiecie radzyńskim w latach 2007-2014.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Firmy sektora przemysłu i budownictwa stanowią jedynie 25,8 % ogólnej liczby firm w powiecie i ich liczba od 2009 roku wzrosła o 15 %. Największą grupę firm stanowią firmy z sektora usług – 70 % ogólnej liczby podmiotów w powiecie radzyńskim.

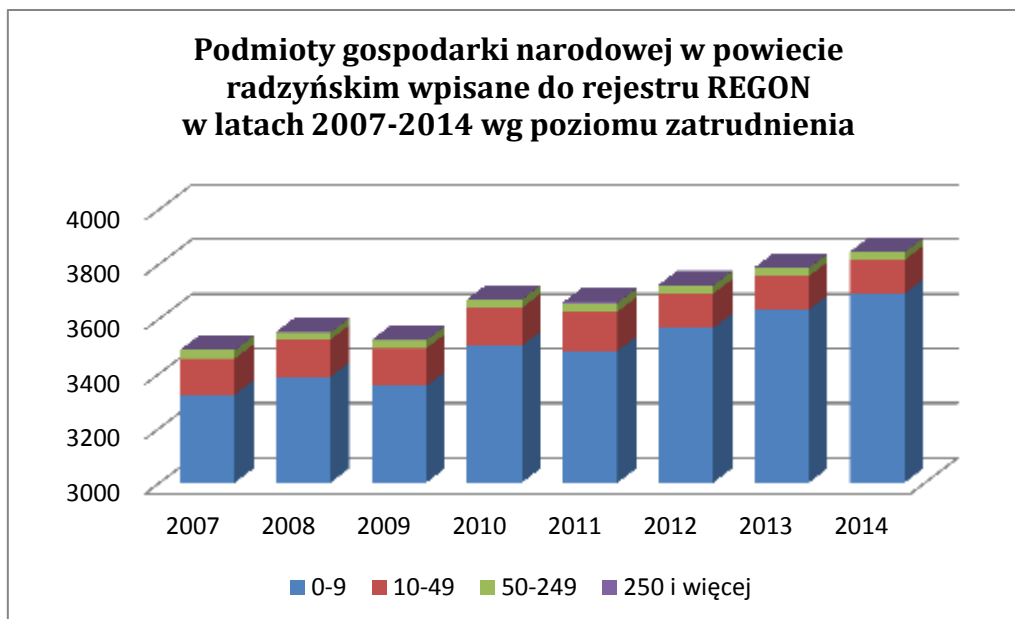
Tab. 37 Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON w latach 2007-2014 w powiecie radzyńskim.

Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON w latach 2007-2014									
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	dynamika %
według sekcji PKD 2007									
ogółem	bd	bd	3522	3671	3659	3723	3786	3844	9,1
rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	bd	bd	185	183	178	170	160	134	-27,5
przemysł i budownictwo	bd	bd	865	897	895	927	958	995	15
pozostałe	bd	bd	2472	2591	2586	2626	2668	2715	9,8
wg wielkości [liczba zatrudnionych]									
Ogółem	3486	3551	3522	3671	3659	3723	3786	3844	10,2
0-9	3322	3387	3353	3500	3482	3565	3633	3691	11,1
10-49	132	136	138	139	143	126	122	123	-6,8
50-249	30	26	29	30	32	30	29	28	-6,6
250 i więcej	2	2	2	2	2	2	2	2	0

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Analizując podmioty gospodarcze według wielkości zatrudnienia należy zauważyć, że zdecydowaną większość, jak w całym województwie i kraju stanowią mikro i małe przedsiębiorstwa. Udział mikroprzedsiębiorstw (firmy zatrudniające do 9 osób) w powiecie radzyńskim w roku 2014 wynosił 96% tj. 3691 firm. Małe firmy (zatrudniające od 10-49 osób) stanowią 3,1 % ogółu firm w powiecie radzyńskim.

Wykres 15 Podmioty gospodarki narodowej w powiecie radzyńskim wpisane do rejestru REGON w latach 2007-2014 wg poziomu zatrudnienia.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Sektor gospodarczy powiatu radzyńskiego jest niedoinwestowany. Świadczą o tym nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach oraz wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach.

W 2013 roku nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach powiatu wyniosły 89,9 mln zł. Największy udział w strukturze miały nakłady w przemyśle i budownictwie (67,3 % nakładów ogółem). Wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach w powiecie radzyńskim wyniosła 630,7 mln zł. Nakłady środków trwałych w przedsiębiorstwach na 1 mieszkańca wyniosły 1478,0 zł, natomiast wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach na 1 mieszkańca powiatu wyniosła 10.406,5 zł.

Szczegółowe dane dotyczące nakładów inwestycyjnych i wartości brutto środków trwałych przedstawia poniższa tabela.

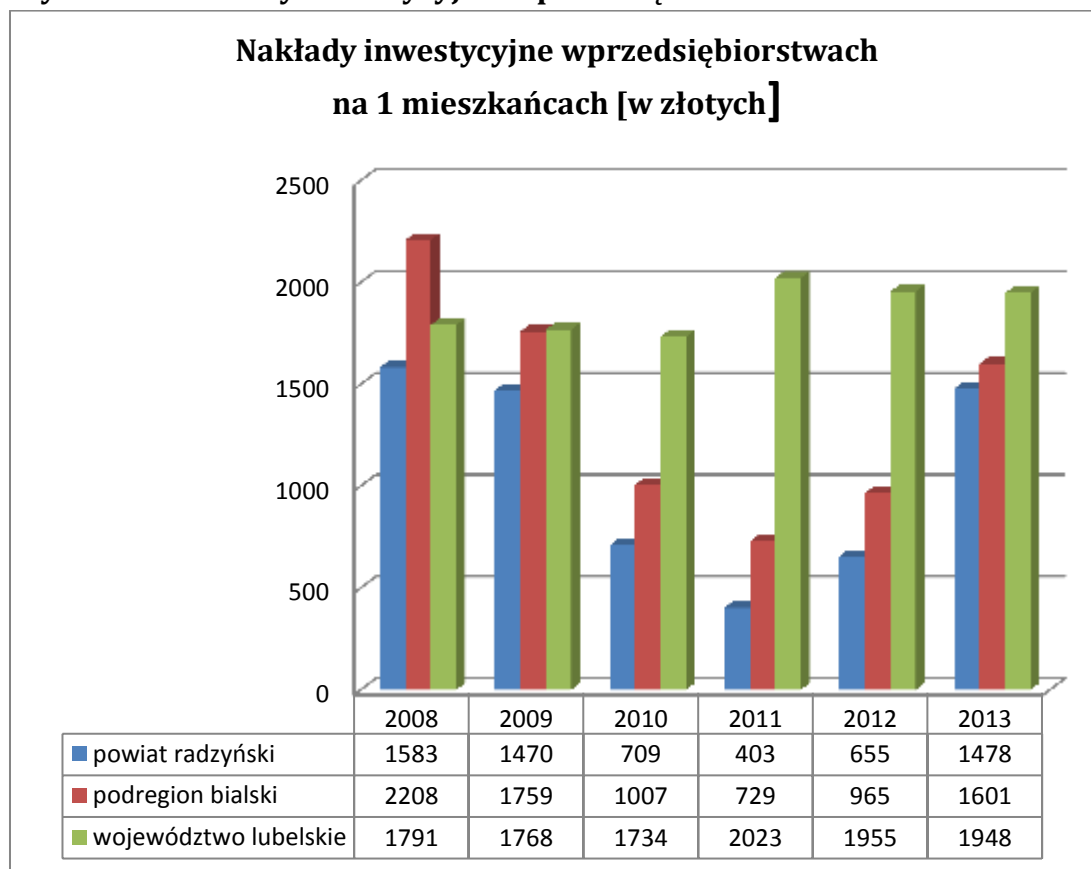
Tab. 38 Nakłady inwestycyjne i wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach w powiecie radzyńskim w 2013 roku wg sektorów

Nakłady inwestycyjne i wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach w powiecie radzyńskim w 2013 roku wg sektorów					
Wyszczególnienie	ogółem	rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo, rybactwo	przemysł i budownictwo	handel, transport, gospodarka magazynowa, hotelarstwo	pozostałe

				i gastronomia	
nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach					
sektor w mln zł	89,9	0,2	60,5	7,4	21,8
sektory %	100	0,2	67,3	8,2	24,3
wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach					
sektory w mln zł	630,7	14,4	457,5	66,0	92,8
sektory %	100	2,3	72,5	10,5	14,7

Wskaźniki w powiecie radzyńskim dotyczące nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach na 1 mieszkańca powiatu radzyńskiego w porównaniu do sytuacji w województwie lubelskim w latach 2007-2013 potwierdzają fakt niedoinwestowania firm funkcjonujących w powiecie. Nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach na 1 mieszkańca powiatu radzyńskiego stanowią od 19,9 % do 88,3 % wartości wskaźników uzyskanych w województwie lubelskim.

Wykres 16 Nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach na 1 mieszkańca

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Największe zakłady przemysłowe w powiecie radzyńskim:

Miasto Radzyń Podlaski

- ✓ Spółdzielnia Mleczarska SPOMLEK,
- ✓ Bimiz Food Sp. z o.o.,
- ✓ Zakłady Pracy Chronionej „Simena”,
- ✓ Fabryka Narzędzi Chirurgicznych „B. Braun”,
- ✓ Górnicza Fabryka Narzędzi,
- ✓ AESCULAP CHIFA Sp. z o.o.,
- ✓ Dr GERARD Sp. z o.o.,
- ✓ Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Handlowe „Eurotex” Sp. z o.o.,
- ✓ Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Handlowe „JANTEX” Sp. z o.o.

Gmina Czemierniki

- ✓ Wokas sA. Zakład Produkcyjny w Stoczku k. Czemiernik

Gmina Radzyń Podlaski

- ✓ Przedsiębiorstwo Handlowe EXPORT-IMPORT T. Prokopiuk,
- ✓ Uprawa pieczarek „Myszkowiec”,
- ✓ C.M.C. Sp. z o.o. Zakład Produkcyjny w Maryninie

Gmina Kąkolewnica

- ✓ „FOREX LINGERIE” Radosław Foryszewski,
- ✓ Zakład Stolarski Andrzej Hukaluk,
- ✓ Tartak Produkcyjny Marek Rychlik,

Gmina Wołyń

- ✓ Masarnia Ubojnia „ZEMAT” Zdzisław Trościańczyk i Spółka, Sp. j.,
- ✓ Welmax Paper Sp. z o.o.,
- ✓ Podlaskie Gorzelnie „SURWIN” Sp. z o.o.
- ✓ Indos Sp. z o.o. w Bezwoli

Poniższa tabela nr 39 przedstawia liczbę i strukturę własnościową podmiotów gospodarczych zarejestrowanych na terenie powiatu radzyńskiego w systemie REGON na tle województwa lubelskiego w latach 2007-2013.

Tabela nr 39. Liczba i struktura własnościowa podmiotów gospodarczych zarejestrowanych na terenie powiatu radzyńskiego w latach 2007-2013.

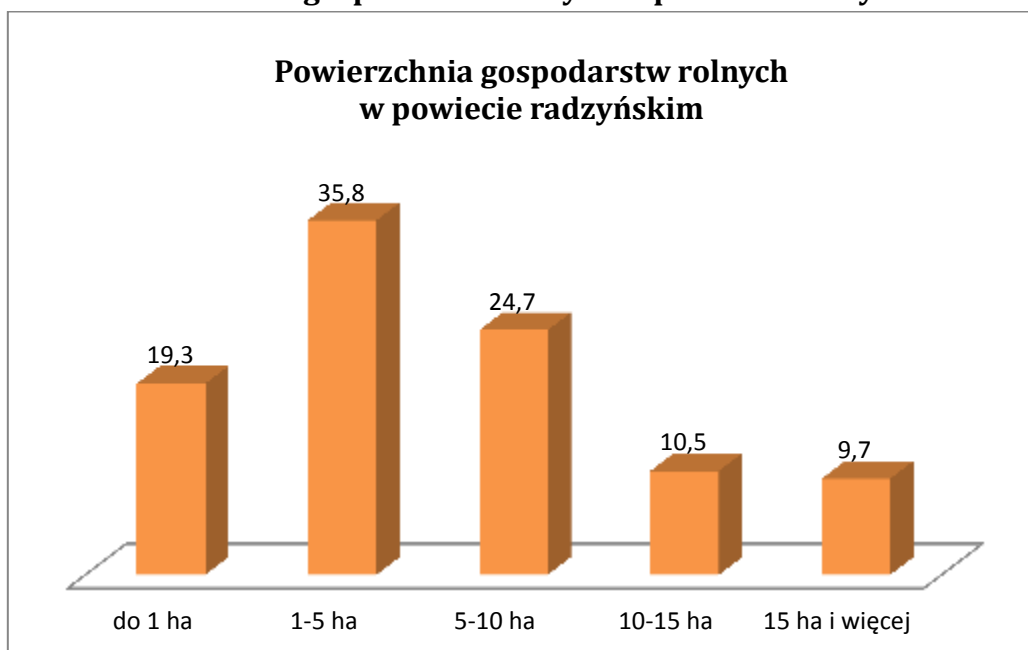
Wyszczególnienie	Ogółem	Sektor publiczny	Sektor prywatny	osoby prawne i jednostki organizacyjne nie mające osobowości prawnej				osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą
				w tym				
				spółki handlowe	spółki cywilne	spółdzielnie	fundacje stowarzyszenia i organizacje pozarządowe	
Powiat radzyński								
2007	3486	164	3322	63	186	30	145	2795
2008	3551	161	3390	62	173	30	154	2865
2009	3522	161	3361	70	175	29	157	2822
2010	3671	168	3503	80	172	29	165	2939
2011	3659	167	3492	86	174	29	172	2924
2012	3723	176	3547	92	173	29	182	2939
2013	3786	178	3608	97	170	31	183	2991
Województwo lubelskie								
2007	151514	6161	145353	7649	9928	1224	5319	117088
2008	154595	5701	148894	7859	9548	1170	5575	120150
2009	156180	5727	150453	8231	9552	1164	5845	120987
2010	164076	5727	158349	8752	9719	1156	6101	127467
2011	162095	5726	156369	9194	9769	1141	6364	124750
2012	166027	5898	160129	9847	9817	1146	6671	126516
2013	169762	5844	163918	10661	9825	1152	6931	128908

II.4.2 Rolnictwo

Powiat radzyński jak całe województwo lubelskie jest powiatem typowo rolniczym. Tereny wiejskie zamieszkuje 44.504 osób tj. 73,4 % ogółu ludności powiatu (dane na 31.XII.2014 r.).

Według Spisu Rolnego przeprowadzonego w 2010 roku na obszarze powiatu funkcjonuje 9,0 tys. gospodarstw rolnych, z czego 8,5 tys. prowadzi działalność rolniczą. Gospodarstwa rolne powiatu stanowią 3,5 % wszystkich gospodarstwa w województwie lubelskim i 23,8 % wszystkich gospodarstw na obszarze podregionu bialskiego. Gospodarstwa o powierzchni do 1 ha włącznie stanowią 19,3 %, gospodarstwa o powierzchni 1-5 ha stanowią 35,8 %, gospodarstwa o powierzchni od 5-10 ha stanowią 24,7 %, gospodarstwa o powierzchni od 10-15 ha stanowią 10,5 %, gospodarstwa o powierzchni 15 ha i więcej stanowią 9,7 % ogółu gospodarstwa rolnych. Najwięcej gospodarstw rolnych na terenie powiatu radzyńskiego stanowią gospodarstwa o powierzchni od 1 do 5 ha. W podregionie bialskim wskaźnik ten jest niższy i wynosi 32,1 %, zaś w województwie lubelskim wyższy o 4%.

Wykres 17 Powierzchnia gospodarstw rolnych w powiecie radzyńskim.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Struktura klas bonitacyjnych gleb występujących na terenie powiatu radzyńskiego i duży udział w nich gleb słabej i średniej jakości determinuje kierunki upraw polowych. Według danych z powszechnego spisu rolnego w 2010 roku dominowały tu uprawy zbóż nie wymagających dobrych gleb tj. pszenżyto ozime (29% powierzchni zasiewów ogółem i 12, % powierzchni zasiewów pszenżyta ozimego w województwie lubelskim), mieszanki zbożowe jare (20 % powierzchni zasiewów ogółem i 7,8 % powierzchni zasiewów mieszanki zbożowej jarej w województwie lubelskim). Największa powierzchnia zasiewów pszenżyta ozimego występuje w gminie

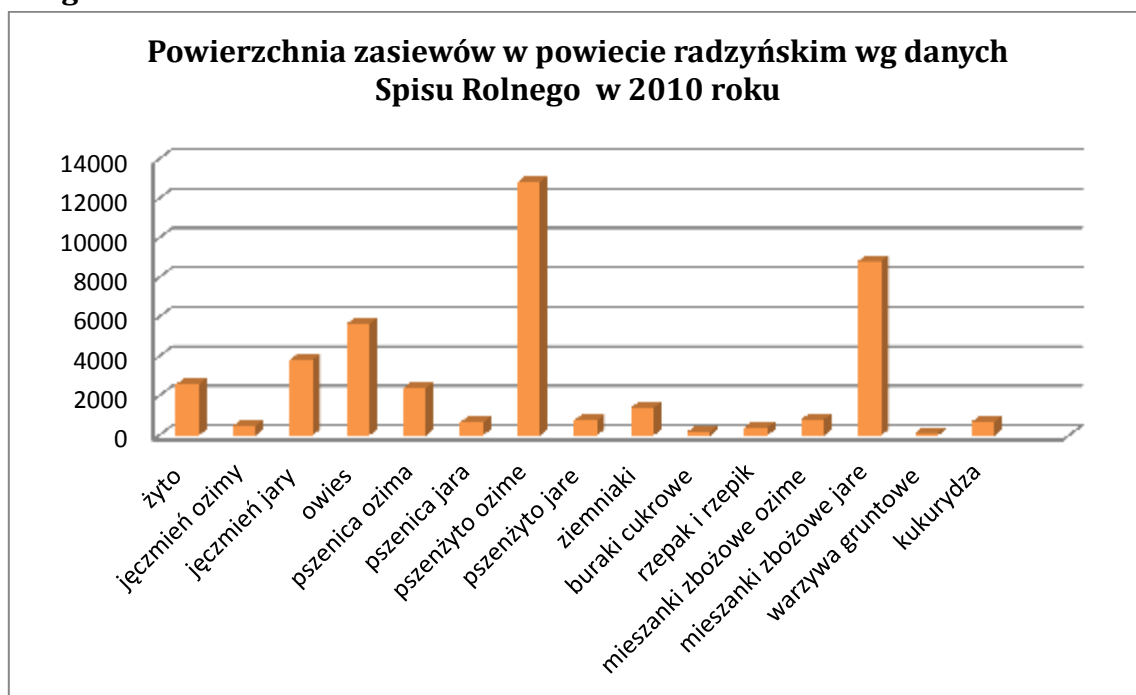
Ulan-Majorat (17,9 %) i w gminie Radzyń Podlaski (16,4), zaś największą powierzchnię zasiewów mieszanki zbożowej jarej występuje w gminie Wołyn (21,8 %) oraz w gminie Ulan- Majorat (17,3 %).

Tab. 40 Podstawowe kierunki produkcji rolnej w powiecie radzyńskim [ha]

Wyszczególnienie	Powiat radzyński	Podregion bialski	Województwo lubelskie
żyto	2.594,91	20.811,33	64.489,89
jęczmień ozimy	488,74	2.136,23	11.442,25
jęczmień jary	3.828,07	15.435,46	114.666,67
owies	5.655,38	31.930,58	73.620,40
pszenica ozima	2.412,80	10.721,78	213.153,95
pszenica jara	671,33	5.193,02	49.872,56
pszenżyto ozime	12.831,18	46.561,38	102.568,82
pszenżyto jare	763,83	6.975,99	15.582,43
ziemniaki	1.408,40	6.068,17	28.296,41
buraki cukrowe	210,07	540,26	33.949,89
rzepak i rzepik	408,85	4.022,13	44.499,62
mieszanki zbożowe ozime	826,73	3.018,92	8.803,32
mieszanki zbożowe jare	8.840,50	35.918,81	112.627,22
warzywa gruntowe	127,69	1.476,34	11.180,67
kukurydza na ziarno	711,44	6.970,20	18.615,70

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Wykres 18 Powierzchnia zasiewów w powiecie radzyńskim wg danych Spisu Rolnego w 2010 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS

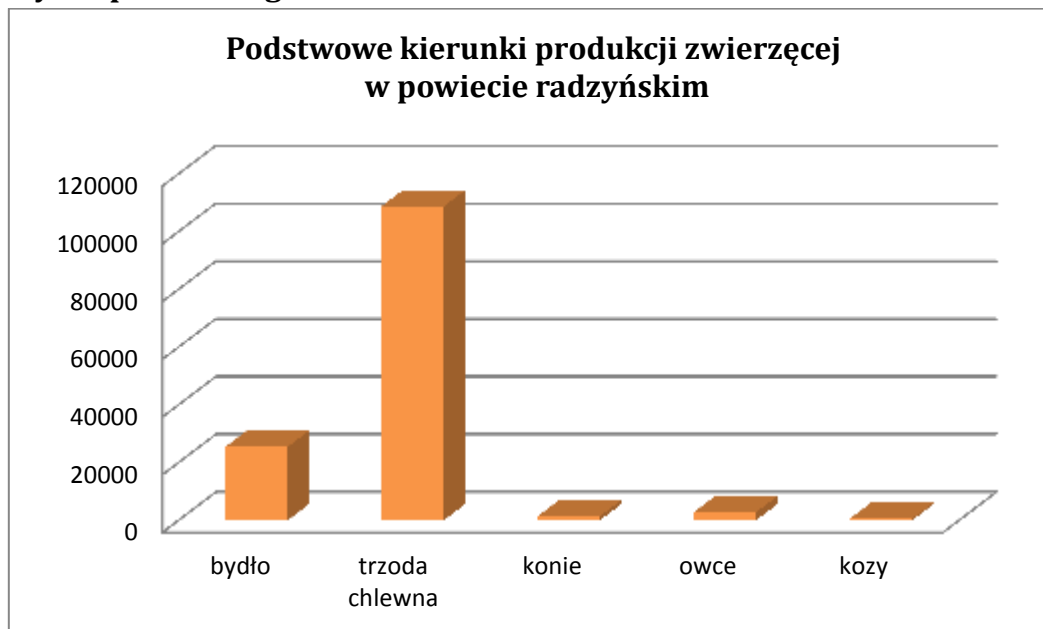
Analiza struktury hodowli zwierząt gospodarskich wskazuje na to, że gospodarstwa z obszaru powiatu radzyńskiego specjalizują się w hodowli trzody chlewnej. Hodowla trzody chlewnej w powiecie radzyńskim stanowi 29,7 % hodowli trzody chlewnej w podregionie białskim i 10,8 % w województwie lubelskim.

Tab. 41 Struktura hodowli zwierząt gospodarskich w powiecie radzyńskim wg danych Spisu Rolnego w 2010 roku [sztuki].

Wyszczególnienie	Powiat radzyński	Podregion białski	Województwo lubelskie
bydło	25.433	98.983	389.337
trzoda chlewna	108.769	366.053	1.005.793
konie	1.380	7.307	30.153
owce	2.754	10.904	17.177
kozy	509	2.736	12.729

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS

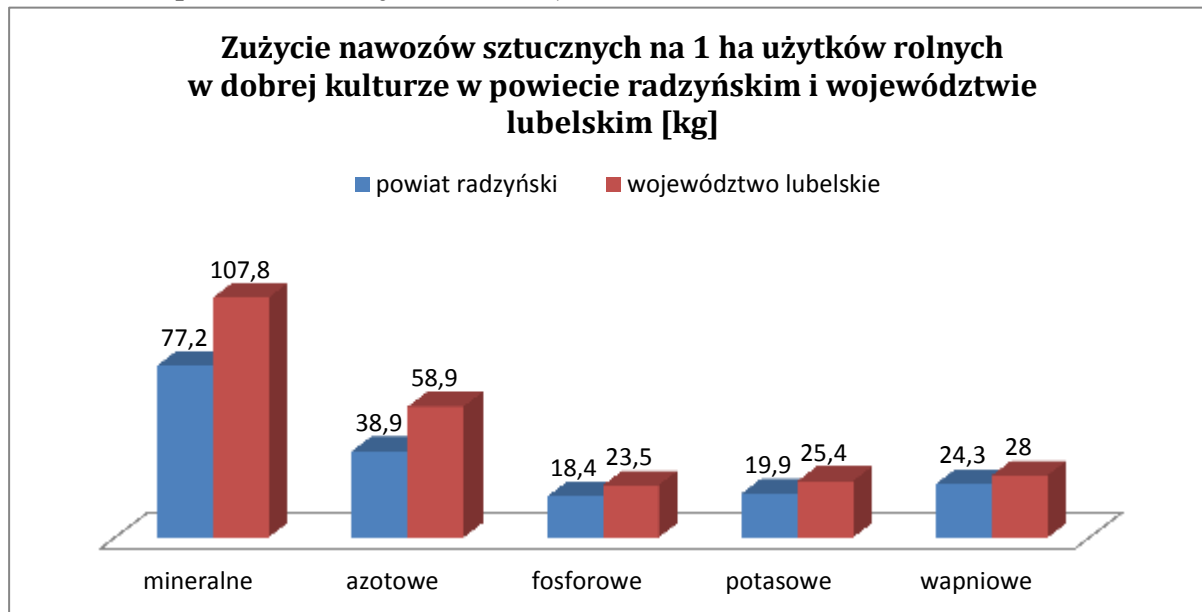
Wykres 19 Podstawowe kierunki produkcji zwierzęcej w powiecie radzyńskim wg danych Spisu Rolnego w 2010 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Analizując poniższy wykres można stwierdzić, iż rolnicy powiatu radzyńskiego nie stosują nadmiernie nawozów sztucznych i środków ochrony roślin. Zużycie nawozów sztucznych w powiecie na 1 ha użytków rolnych jest zdecydowanie niższe niż średnie w województwie lubelskim. Różnice w przypadku nawozów mineralnych sięgają poziomu 30,6 kg/1 ha. Mniej w przypadku nawozów azotowych 20 kg/1 ha.

Wykres 20 Zużycie nawozów sztucznych na 1 ha użytków rolnych w dobrej kulturze w powiecie radzyńskim i województwie lubelskim.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Spisu Rolnego w 2010

II.4.3 Turystyka

Zgodnie z zapisami ustawy o samorządzie powiatowym samorząd lokalny odpowiada za rozwój turystyki jako ważnego elementu funkcjonowania lokalnej społeczności. Samorzady Powiatowe powinny prowadzić działania zmierzające do rozwoju turystyki jako jednej z najbardziej interdyscyplinarnych gałęzi gospodarki. Dla zapewnienia harmonijnego rozwoju turystyki na danym obszarze potrzebny jest jednak czas i długofalowe działania, pozwalające budować tzw. atmosferę miejsca, która w turystyce bywa niekiedy ważniejsza niż dostępne atrakcje turystyczne.

Powiat radzyński odznacza się sprzyjającymi warunkami do uprawiania turystyki oraz różnych form rekreacji i wypoczynku.

Według stanu na 31.XII.2014 r. w powiecie radzyńskim funkcjonowało 5 obiektów zbiorowego zakwaterowania, co stanowiło 1,3 % obiektów w województwie lubelskim. W 2014 roku powiat odwiedziło 4328 turystów, w tym 382 z zagranicy, którym udzielono 5034 noclegów (412 turystom zagranicznym). Turyści w powiecie radzyńskim stanowili 0,5 % turystów odwiedzających całe województwo lubelskie. Średnia długość pobytu turysty w powiecie radzyńskim wynosiła 1,16 doby (zagranicznego 1,07 doby) i jest to wskaźnik niższy niż w województwie lubelskim.

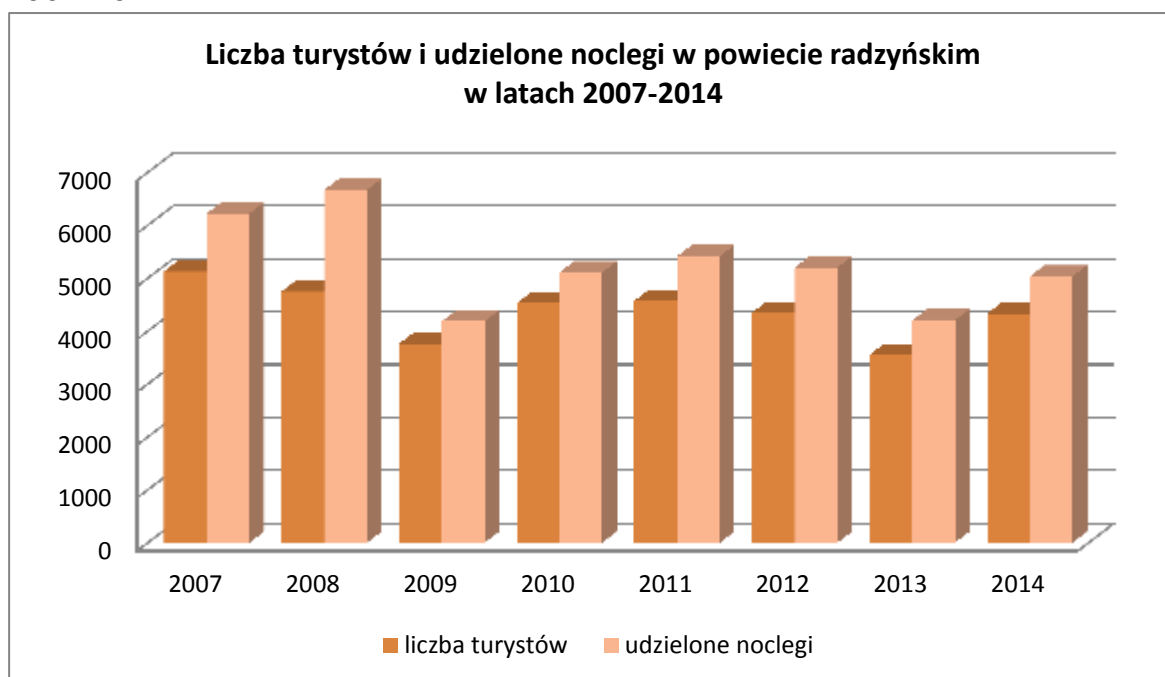
W analizowanym okresie lat 2007-2014 nastąpił spadek liczby turystycznych obiektów zbiorowego zakwaterowania o 2 obiekty, tj. o 28,5 % w stosunku do roku bazowego, natomiast liczba miejsc noclegowych obniżyła się o 9,7 %.

Tab. 42 Turystyka w powiecie radzyńskim w latach 2007-2014.

Turystyka w powiecie radzyńskim w latach 2007-2014									
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	dynamika %
obiekty turystyczne	7	6	7	7	4	4	4	5	-29
miejsca noclegowe	113	95	95	93	73	73	73	102	-10
liczba turystów	5129	4749	3762	4525	4572	4345	3550	4328	-15,6
w tym zagraniczni	272	310	317	392	585	625	552	382	40
udzielone noclegi	6223	6667	4184	5108	5414	5199	4202	5034	-19
w tym turystom zagranicznym	431	355	364	419	637	657	564	412	-4

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Wykres 21 Liczba turystów i udzielone noclegi w powiecie radzyńskim w latach 2007-2014.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Bazę gastronomiczno-noclegową powiatu radzyńskiego stanowią następujące obiekty:

Bazę gastronomiczno-noclegową powiatu radzyńskiego stanowią następujące obiekty:

- ✓ Hotelik i Restauracja Manhatan w Radzynie Podlaskim,
- ✓ Hotelik Gościnny w Radzynie Podlaskim,
- ✓ Hotelik Niedźwiadek w Radzynie Podlaskim,
- ✓ Petro-Tur motel i restauracja w Turowie,
- ✓ Zajazd Jarzębinka w Kąkolewnicy,
- ✓ Zajazd Wiedeński w Radzynie Podlaskim,
- ✓ Hotel i restauracja „Zacisze” w Ulanie-Majoracie,
- ✓ Restauracja Mozajka w Radzynie Podlaskim,
- ✓ Kofi&Ti Kawiarnia i Herbaciarnia Artystyczna w Radzynie Podlaskim,
- ✓ Bar „Martino” w Radzynie Podlaskim,
- ✓ Bar „Relaks” w Radzynie Podlaskim,
- ✓ Bar „Zacisze” w Radzynie Podlaskim
- ✓ Bar Pod Kominkiem w Wohyniu,
- ✓ Bar Żłoty Smok w Radzynie Podlaskim,
- ✓ Restauracja orientalna „Hanoi” w Radzynie Podlaskim,
- ✓ Bar „Kebab Ankara” w Radzynie Podlaskim,
- ✓ Bar „Paradiso” w Radzynie Podlaskim,
- ✓ Restauracja „Adwokacka” w Radzynie Podlaskim,
- ✓ Pizzerie: „Co Co De”, „Tomato” i „Królewska”, „The Best”
- ✓ Bar Tradycyjna Kuchnia Polska w Radzynie Podlaskim,
- ✓ Karczma w Radzynie Podlaskim,
- ✓ Bello Horizonte w Radzynie Podlaskim,
- ✓ Bar „Pod Podkową” w Ulanie-Dużym,
- ✓ Kawiarnia przy stacji paliw „TANUL” w Ulanie Dużym,
- ✓ Restauracja i Motel przy stacji paliw w Domaszewnicy, firma „ZEMAR”.
- ✓

Gospodarstwa agroturystyczne:

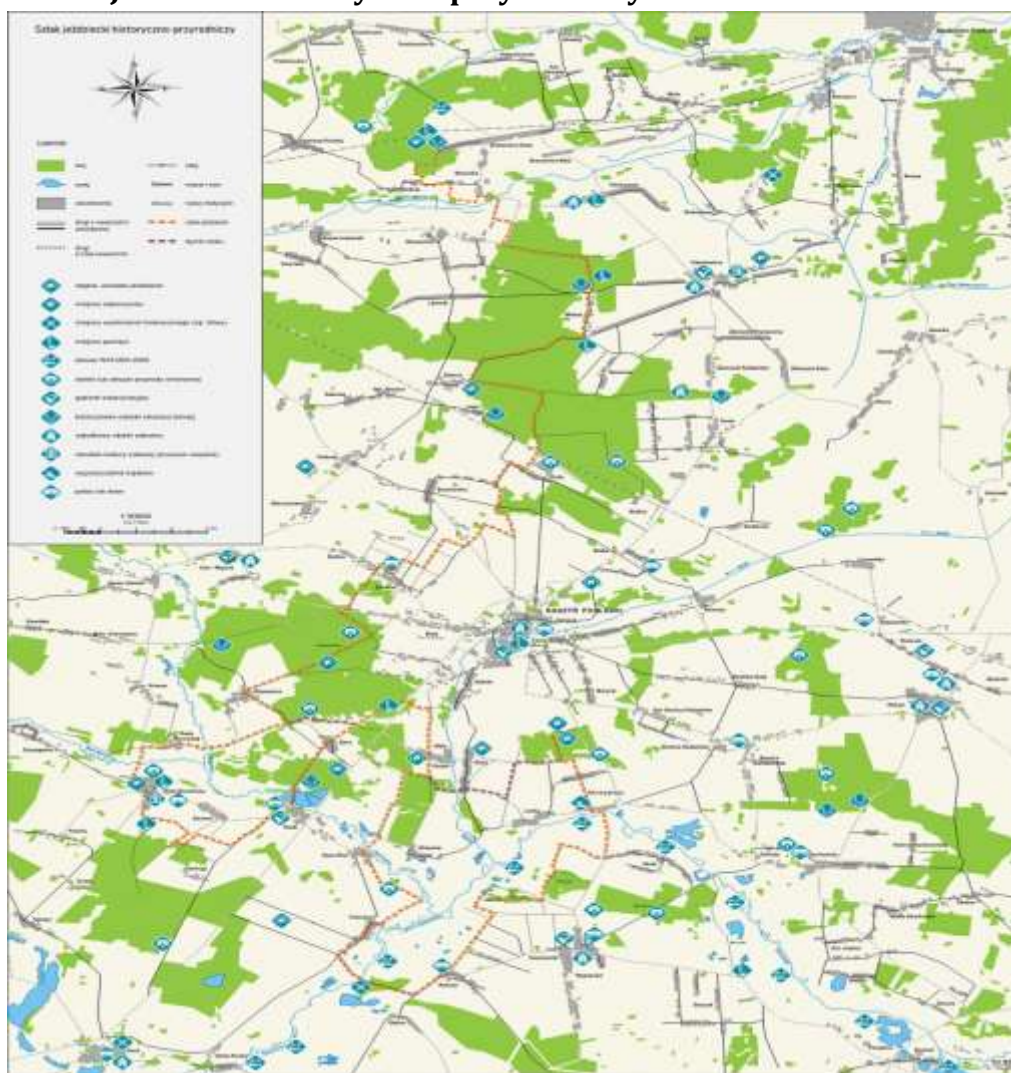
- ✓ Gospodarstwo Agroturystyczne Antoni Grochowski w Ulanie-Majoracie,
- ✓ Gospodarstwo Agroturystyczne Gabriel Górski w Sętkach,
- ✓ Uroczysko w Grabowcu,
- ✓ Paulina Mateuszuk we Wrzosowie
- ✓ „U Basi” w Komarówce Podlaskiej
- ✓ Agroturystyka „U Haliny” w miejscowości Bełcząc.

Na terenie powiatu radzyńskiego zorganizowano bogatą ofertę szlaków turystycznych pieszych, rowerowych, jeździeckich. Są to:

Szlak Jeździecki historyczno–przyrodniczy Radzyńskiej Krainy Serdeczności

Szlak liczy prawie 100 km, prowadzi drogami publicznymi z północy powiatu na jego południe, od Brzozowicy Dużej do Niewęłosza „Przystani Naturalnie Aktywnych”. Szlak prowadzi przez atrakcje przyrodnicze oraz miejsca związane z wydarzeniami historycznymi np. z okresu walk o odzyskanie niepodległości przez Oddziały Piłsudskiego, miejsca masowych egzekucji. Szlak jest bardzo dobrze oznakowany, po trasie rozmieszczone są kierunkowskazy. Dodatkowo w miejscach wartych zainteresowania rozmieszczono informacyjne tablice tematyczne. Na szlaku są cztery miejsca odpoczynku w Brzozowicy Dużej, Feliksówce, w Niewęłoszu oraz w Woli Osowińskiej.

Mapa 9 Szlak Jeździecki historyczno-przyrodniczy.

Źródło: www.krainaserdecznosci.pl

Ścieżka dydaktyczna Brzozowica

Ścieżka historyczno-przyrodnicza o długości 1,5 km, utworzona w 2008 roku. Na trasie znajdują się tablice opisowe z miejscami o znaczeniu historycznym i przyrodniczym. Na ścieżce znajdują się obiekty związane z wydarzeniami z czasów I i II wojny światowej.

Ścieżka dydaktyczna Turów-Główne

Ścieżka ma długość 8 km. Rozpoczyna się przy stacji kolejowej w Bednie i biegnie przez las turowski do miejscowości Główne. Na trasie ścieżki rozmieszczone są tablice informacyjne w miejscach występowania elementów przyrodniczych.

Ścieżka dydaktyczna Feliksówka

Ścieżka znajduje się 4 km od Radzyna Podlaskiego w kompleksie leśnym Olszewnica-Feliksówka. Na odcinku ok. 2 km umieszczono 12 tablic opisujących interesujące elementy leśnego ekosystemu.

Ścieżka dydaktyczna przyrodniczo-historyczna Kolembród

Ścieżka rozpoczyna się przy Gminnej Izbie Regionalnej, a kończy na tzw. Górcie – wyrobisku po starej kopalni piachu. Na szlaku odwiedzimy m.in. sanktuarium Matki Boskiej Kolembrodzkiej i las „Sumierz” kryjący tajemnice unitów podlaskich. Na szlaku umieszczone są tablice informacyjne.

Fot. 8 Tablica informacyjna na trasie ścieżki dydaktycznej przyrodniczo-historycznej Kolembród.

Źródło: www.krainaserdecznosci.pl

Na terenie powiatu radzyńskiego znajdują się Punkt Informacji Turystyczno-Kulturowej w Radzynie Podlaskim, Radzyńska Izba Regionalna w Radzynie Podlaskim, Izba Regionalna w Białej, Muzeum Regionalne w Woli Osowińskiej, Izba Regionalna w Kolembrodach.

Na krajowej Liście Tradycyjnych Produktów znajduje się aż 19 produktów z terenu powiatu radzyńskiego (134 produkty są zarejestrowane w województwie lubelskim):

- ✓ Kartoflaki Woleńskie z Woli Osowińskiej (Gmina Borki),
- ✓ Marchwiaki z makiem (Gmina Kąkolewnica),

- ✓ Nalewka Ziemiańska z Przegalin Dużych (Gmina Komarówka Podlaska),
- ✓ Oranzada z Kąkolewnicy (Gmina Kąkolewnica),
- ✓ Parowańce brzozowickie z kapustą i grzybami (Gmina Kąkolewnica),
- ✓ Parowańce z kaszą jaglaną (Gmina Kąkolewnica),
- ✓ Parowańce żakowolskie z soczewicą (Gmina Kąkolewnica),
- ✓ Pierogi lipniackie z kapustą i grzybami (Gmina Kąkolewnica),
- ✓ Pierogi olszewnickie z kaszą gryczaną (Gmina Kąkolewnica),
- ✓ Pierogi turowskie z soczewicą (Gmina Kąkolewnica),
- ✓ Pierogi zosinowskie z jagodami (Gmina Kąkolewnica),
- ✓ Pierogi żakowolskie ze smażonymi ziemniakami (Gmina Kąkolewnica),
- ✓ Pyzy polskowolskie z mięsem (Gmina Kąkolewnica),
- ✓ Racuchy turowskie (Gmina Kąkolewnica),
- ✓ Racuchy z makiem (Gmina Kąkolewnica),
- ✓ Pączki żakowolskie z powidłami z antonówek (Gmina Kąkolewnica),
- ✓ Parowańce z serem (Gmina Kąkolewnica),
- ✓ Tertuny brzozowickie z soczewicą (Gmina Kąkolewnica),
- ✓ Zawijaki wygnanowskie (Gmina Kąkolewnica).

Na terenie powiatu radzyńskiego odbywa się szereg różnych wydarzeń upowszechniających tradycję, m.in. imprezy promujące ginące zawody i umiejętności, imprezy promujące tradycję (spotkania z pieśnią i tradycją wielkopostną, spotkania z pieśnią i tradycją weselną, Groch z kapustą po ulańsku), imprezy promujące tradycję teatrów wiejskich.

Identyfikacja podstawowych problemów w obszarze

SFERA GOSPODARCZA

- 1. Dominacja jednoosobowych firm niezatrudniających pracowników**
- 2. Rozdrobnienie struktury agrarnej gospodarstw rolnych**
- 3. Niedoinwestowanie gospodarstw rolnych**
- 4. Mała liczba funkcjonujących podmiotów gospodarczych**
- 5. Mała liczba gospodarstw agroturystycznych**
- 6. Zły stan obiektów dziedzictwa historycznego i kulturowego**

II.5 INFRASTRUKTURA TECHNICZNA

II.5.1 Transport

Dostępność komunikacyjna i transportowa jest jednym z kluczowych elementów wpływających na rozwój danego regionu, stanowiąca o jego potencjale ekonomicznym.

Powiat Radzyński pozostaje poza głównymi szlakami komunikacyjnymi kraju, w tym poza planowanymi autostradami, drogami ekspresowymi oraz pierwszorzędnymi szlakami kolejowymi.

Przez obszar powiatu przebiegają:

- ✓ 73,340 km dróg krajowych,
- ✓ 26,300 km dróg wojewódzkich,
- ✓ 437,390 km dróg powiatowych,
- ✓ 936,200 km dróg gminnych.

Przez teren powiatu radzyńskiego przebiegają dwie drogi krajowe:

- ✓ droga krajowa nr 19 Białystok – Rzeszów o długości na terenie powiatu 34,754 km,
- ✓ droga krajowa nr 63 Węgorzewo- Łomża-Siedlce-Radzyń Podlaski -Sławatycze o długości na terenie powiatu radzyńskiego 38,591 km

oraz 2 drogi wojewódzkie:

- ✓ nr 814 relacji Radzyń Podlaski – Suchowola – Żminne o długości na terenie powiatu radzyńskiego 15,0948 km,
- ✓ nr 813 relacji Międzyrzec Podlaski-Parczew –Ostrów Lubelski – Łęczna o długości na terenie powiatu 10,335 km.

Według danych GUS z 2014 roku łączna długość dróg powiatowych wynosi 428,800 km, z czego 390 km stanowią drogi o nawierzchni twardej.

Porównując dane z 2013 r. należy stwierdzić, iż wskaźnik dotyczący gęstości dróg powiatowych i gminnych o nawierzchni twardej (długość dróg na 100 km²) w powiecie radzyńskim wynosi 83,3 km i jest znacznie wyższy od wskaźnika podregionu bialskiego (54,9 km) i województwa lubelskiego (71,4). Długość dróg o nawierzchni twardej (powiatowych i gminnych) w powiecie radzyńskim stanowi 4,5 % dróg powiatowych i gminnych województwa lubelskiego.

Wykres 22 Struktura nawierzchni dróg powiatowych w powiecie radzyńskim, podregionie białskim i województwie lubelskim w 2014 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Tab. 1 Wykazy dróg powiatowych (stan na dzień 01.01.2015).

Lp.	Klasa	Nr drogi	Nazwa ciągu	dł. km
1.	G	1210 L	Radzyn Podlaski – Brzostówiec – Gąsiory	12,250
2.	G	1218 L	Ulan –Krasew –Wola Osowińska - Borki	15,117
3.	G	1253 L	Niewęgłosz – Czemierniki – Wygnanów	13,527
4.	G	1228 L	Radzyń – Zbulitów – Wohyń - Kopina	12,821
			Razem : drogi KL G	53,715
5.	Z	1250 L	Od drogi nr 19 – Stara Wieś – Tchórzew-Bełcząc – Czemierniki – Stoczek	20,291
6.	Z	1246 L	Czemierniki – Świerże - Suchowola – Wohyń	13,419
7.	Z	1126 L	Wohyń – Bezwola- Ostrówki	12,397
8.	Z	1235 L	Od drogi nr 63 – Ossowa – Przegaliny - Żulinki	12,544
9.	Z	1242 L	Komarówka – Brzozowy Kąt	5,284
10.	Z	1103 L	Od drogi nr 63- Brzozowy Kąt - Woroniec	5,224
11.	Z	1072 L	Wiski – Walinna – Kolembrody	11,072
12.	Z	1202 L	Kąkolewnica – Polskowola - Olszewnica – Zarzec Łuk.	12,293

			Razem : drogi KL Z	92,524
13	L	1001 L	Międzyrzec - Brzozowica Mała	0,522
14	L	1200 L	Polskowola – Brzozowica Duża	6,203
15	L	1201 L	Od drogi krajowej nr 19 – Polskowola	3,013
16	L	1203 L	Brzozowica Duża – Olszewnica Mała	3,476
17	L	1204 L	Mościska – Pogorzel	4,280
18	L	1205 L	Kąkolewnica –Lipniaki	6,930
19	L	1206 L	Kolonia Stok – Gąsioro - Olszewnica	15,932
20	L	1208 L	Białka – Główna	9,276
21	L	1209 L	Jaski – Brzostowiec	3,800
22	L	1211 L	Biała – Wierzchowiny	5,868
23	L	1212 L	Ulan – Paskudy	5,076
24	L	1213 L	Malcanów –Domaszewnica - Sobole	9,333
25	L	1214 L	od drogi krajowej nr 63- Domaszewnica	4,526
26	L	1216 L	Zarzec Ul. – Sobole	4,089
27	L	1215 L	Józefów – Sobole – gr. woj.	7,230
28	L	1217 L	Stok – Setki	4,481
29	L	1219 L	Od drogi krajowej nr 63 –Borowe- Wola Chomejowa - gr. woj.	10,562
30	L	1127 L	Rzeczycza – Wygnanka	1,875
31	L	1232 L	Kąkolewnica Wsch. - Bereza	6,155
32	L	1123 L	Turów – Szóstka - Drelów	3,378
33	L	1231 L	Od drogi krajowej nr 19 – Żakowola St.	3,475
34	L	1230 L	Turów – Siedlanów - Białka	7,198
35	L	1125 L	Wólka Łóżecka – Ostrówki	4,312
36	L	1229 L	Białka – Ustrzesz- Zbulitów	6,552
37	L	1233 L	Radzyń Podlaski - Ostrówki	12,075
38	L	1234 L	Lisiowólka – Bezwola	5,416
39	L	1238 L	Komarówka – Przegaliny Duże	5,174
40	L	1239 L	Komarówka – Brzeziny - Przegaliny	6,102
41	L	1240 L	Derewiczna – Brzeziny	3,327
42	L	1237 L	Komarówka – Walinna	5,258
43	L	1098 L	Brzozowy Kąt – Polubicze	1,464
44	L	1226 L	Radzyń Podlaski – Zabiele -Paszki	6,509
45	L	1249 L	Stara Wieś – Wrzosów- Niewęłośz	7,665
46	L	1221 L	Wola Osowińska - Nowiny	4,863
47	L	1260 L	Dojazd do St. Kolejowej Bedlno	0,872
48	L	1254 L	Dębniak – Skoki	3,146
49	L	1255 L	Branica Such. - Świerże	4,356
50	L	1227 L	Marynin – Wołyń	10,964
51	L	1244 L	Wołyń – Planta	5,190
52	L	1247 L	Wólka Zdunkówka – Milanów	3,518
53	L	1258 L	Czemierniki – Działyń	6,360
54	L	1259 L	Rzymki – Kozły	1,717

55	L	1241 L	Komarówka – Derewiczna- Ossowa	8,040
56	L	1248 L	Wólka Zdunkówka - Jezioro	0,995
57	L	1245 L	Suchowola – Zapoprzeczne- Wołyń	9,750
58	L	1243 L	od drogi nr 1072 - Żelizna	5,615
59	L	1106 L	od drogi nr 1072 - Mokre	2,230
60	L	1261 L	od drogi nr 63 – Radcze - Gęś	0,220
61	L	1225 L	Maków- Ruda Mur. – Olszewnica - Sitno	8,078
62	L	1224 L	Borki - Sitno	3,180
63	L	1220 L	Wola Osowińska - Oszczepalin	2,325
64	L	1222 L	Talczyn- Tchórzew	2,655
65	L	1252 L	od drogi nr 1250 L Lipniak – Górka Kocka	1,366
66	L	1251 L	od drogi krajowej nr 19 – Tchórzew – do drogi nr 1250 L	3,712
67	L	1262 L	Dojazd do St. Kolej, Bezwola	0,872
			Razem :drogi KL L	280,556
			RAZEM DROGI POZAMIEJSKIE	426,795

Źródło: Plan Rozwoju Sieci Dróg Powiatowych w Powiecie Radzyńskim na lata 2015-2020.

Na drogach powiatowych znajduje się 8 przejazdów kolejowych: 2 w miejscowości Główne, Jaski, Siedlanów, 2 w miejscowości Lisiowólka, Bezwola i Planta.

Pomimo licznych inwestycji drogowych przeprowadzonych w latach 2010 -2014 większość dróg powiatowych jest w złym stanie technicznym, z powodu licznych deformacji, spękań i słabej jakości nawierzchni. Należy więc podjąć intensywne działania zmierzające do ich modernizacji.

Najważniejsze inwestycje na drogach powiatowych w latach 2010-2014:

Gmina Borki

- ✓ przebudowa drogi nr 1218L Borki-Osowno (1,460 km) - 2010 r.,
- ✓ wyrównanie nawierzchni masą bitumiczną drogi nr 1225 L Sitno -Olszewnica (0,510 km)- 2010 r.,
- ✓ poprawa odwodnienia drogi nr 1250 L m. Tchórzew – 2011 r.,
- ✓ udrożnienie przepustu drogi nr 1251 L m. Tchórzew – 2011 r.,
- ✓ naprawa drogi nr 1225 L m. Ruda Murowana żuzłem- 2011 r.,
- ✓ ustawienie barier energochłonnych droga nr 1218 L m. Wola Osowińska -2012 r.,
- ✓ dojazdy do mostów (masa bitumiczna) droga nr 1218 L m. Wola Osowińska – 2012 r.,
- ✓ wykonanie nawierzchni bitumicznej na drodze nr 1221 L m. Wola Osowińska (3,375 km) – 2012 r.,
- ✓ budowa chodnika przy drodze nr 1249 L m. Stara Wieś (0,336 km) - 2013 r.,

- ✓ budowa zatoki autobusowej droga nr 1218 L m. Wola Osowińska – 2013 r.
- ✓ wykonanie nawierzchni bitumicznej drogi nr 1218 L m. Borki (0,780 km) - 2013 r.,
- ✓ wykonanie nawierzchni bitumicznej drogi nr 1219 L Borowe (1,360 km) - 2014 r.,
- ✓ wykonanie nawierzchni bitumicznej drogi nr 1251 L Tchórzew (3,600 km)- 2014 r.

Gmina Czemierniki

- ✓ ścinka poboczy i wyrównanie nawierzchni masą bitumiczną drogi nr 1258 L Czemierniki – Działyn (1.030,00 km) – 2010 r.,
- ✓ przebudowa mostu i dojazdów masą bitumiczną drogi nr 1250 L m. Tchórzew – 2011 r.,
- ✓ utwardzenie drogi nr 1249 L. m. Lichy kamieniem -2011 r.,
- ✓ poprawa odwodnienia drogi nr 1253 L m. Skoki – 2012 r.,
- ✓ budowa mostu droga nr 1253 L m. Niewęłosz -2012 r.,
- ✓ wznowienie pasa drogowego droga nr 1249 L m. Lichy – 2012 r.,
- ✓ wykonanie nawierzchni bitumicznej na drodze nr 1250 L m. Czemierniki (0,190 km) - 2012 r.,
- ✓ wykonanie nawierzchni bitumicznej na drodze nr 1250 L m. Tchórzew – 2013 r.,
- ✓ ścinka poboczy gruntowych droga nr 1246 odcinek Czemierniki – Świerże- 2013 r.,
- ✓ profilowanie drogi gruntowej nr 1249 m. Lichy- 2013 r.,
- ✓ wykonanie nawierzchni bitumicznej na drodze nr 1249 L m. Lichy (1,350 km) – 2014 r.

Gmina Komarówka Podlaska

- ✓ wyrównanie nawierzchni masa bitumiczną na drodze nr 1106 L Kolembrody – Mokre (0,580 km) – 2010 r.,
- ✓ przebudowa drogi nr 1235 L m. Ossowa –Przegaliny (3,600 km) – 2011 r.,
- ✓ poprawa odwodnienia drogi nr 1235 L m. Przegaliny – 2012 r.,
- ✓ profilowanie poboczy drogi nr 1243 L m. Żelizna (4,400 km) - 2012 r.,
- ✓ profilowanie drogi nr 1105 L m. Kolembrody (0,800 km) – 2012 r.,
- ✓ wykonanie nawierzchni bitumicznej i chodnika droga nr 1237 L m. Komarówka (0,810 km) – 2014 r.

Gmina Kąkolewnica

- ✓ remont mostu droga nr 1235 L m. Wygnanka – 2010 r.,
- ✓ przebudowa przepustu drogi nr 1202 L m. Kąkolewnica -2010 r.,
- ✓ przebudowa przepustu drogi nr 1235 L m. Wygnanka – 2010 r.,
- ✓ przebudowa drogi nr 1235 L Kąkolewnica –Wygnanka – 2010 r.,
- ✓ wyrównanie nawierzchni masą bitumiczną droga nr 1207 L Jurki –Zosinowo (0,200 km) – 2010 r.,
- ✓ poprawa odwodnienia drogi nr 1231 L m. Żakowola - 2012 r.,

- ✓ wykonanie nawierzchni kamieniem droga nr 1201 L m. Grabowiec-2012 r.,
- ✓ porządkowanie stanu pasa drogowego, droga nr 1202 L m. Olszewnica - 2013 r.,
- ✓ wykonanie nawierzchni bitumicznej drogi nr 1231 L Żakowola- 2014 r.

Gmina Wohyń

- ✓ przebudowa przepustu droga nr 1126 L m. Ostrówki – 2010 r.,
- ✓ wykonanie stabilizacji droga nr 1233 L m. Lisiowólka – 2010 r.,
- ✓ wykonanie stabilizacji droga nr 1245 L m. Wohyń – 2010 r.,
- ✓ budowa chodnika droga nr 1126 L m. Ostrówki (0,800 km) – 2011 r.,
- ✓ utwardzenie drogi kamieniem droga nr 1233 L m. Ostrówki – 2011 r.,
- ✓ poprawa odwodnienia droga nr 1247 L m. Wólka Zdunkówka – 2012 r.,
- ✓ poprawa odwodnienia droga nr 1246 L m. Wohyń – 2012 r.,
- ✓ dokumentacja budowy chodnika droga nr 1246 L m. Suchowola -2012 r.,
- ✓ remont poboczy droga nr 1246 L m. Wohyń (0,650 km) – 2012 r.,
- ✓ wykonanie nawierzchni bitumicznej droga nr 1227 L m. Wohyń – 2012 r.,
- ✓ wykonanie nawierzchni bitumicznej droga nr 1234 L m. Bojanówka – 2013 r.,
- ✓ wykonanie nawierzchni bitumicznej droga nr 1246 L m. Wohyń – 2013 r.,
- ✓ profilowanie drogi gruntowej nr 1233 L m. Lisiowólka (1,760 km)– 2013 r.,
- ✓ wykonanie nawierzchni bitumicznej droga nr 1126 L m. Bezwola (0,570 km) – 2014 r.

Gmina Ulan-Majorat

- ✓ przebudowa mostu droga nr 1218 L m. Ulan-Majorat – 2010 r.,
- ✓ przebudowa drogi nr 1210 L Brzostówiec-Paskudy – 2010 r.,
- ✓ poprawa odwodnienia drogi nr 1212 L m. Wierzchowiny – 2011 r.,
- ✓ dojazdy do mostów masa bitumiczna droga nr 1215 L m. Sobole – 2012 r.,
- ✓ dojazdy do mostów masa bitumiczna droga nr 1218 L m. Zarzec Ułański – 2012 r.,
- ✓ wznowienie pasa drogowego droga nr 1206 L m. Skrzyszew – 2012 r.,
- ✓ profilowanie poboczy drogi nr 1213 L m. Stanisławów – 2012 r.,
- ✓ dojazdy do mostów masa bitumiczna droga nr 1234 L m. Bojanówka – 2013 r.,
- ✓ dojazdy do mostów masa bitumiczna droga nr 1246 L m. Wohyń – 2013 r.,
- ✓ profilowanie drogi gruntowej nr 1233 L m. Lisiowólka – 2013 r.,
- ✓ budowa chodnika droga nr 1212 m. Ulan (0,330 km) – 2014 r.,
- ✓ budowa chodnika droga nr 1210 L m. Gąsiory (0,550 km) – 2014 r.,
- ✓ wykonanie nawierzchni bitumicznej droga nr 1213 L m. Stanisławów – 2014 r.

Gmina Radzyń Podlaski

- ✓ ulepszenie drogi żużlem droga nr 1206 L m. Główne - 2011 r.,
- ✓ mapa do projektu chodnika droga nr 1209 L m. Brzostówiec - 2012 r.,
- ✓ wykonanie nawierzchni bitumicznej droga nr 1230 L m. Siedlanów – 2012 r.,

- ✓ naprawa nawierzchni żużlem droga nr 1206 L m. Główne - 2012 r.,
- ✓ profilowanie drogi gruntowej nr 1206 L m. Główne - 2013 r.,
- ✓ renowacja rowów przydrożnych drogi nr 1228 m. Zbulitów - 2013 r.,
- ✓ przebudowa drogi nr 1211 L m. Żabików (2,180 km) - 2014 r.,
- ✓ budowa chodnika przy drodze nr 1210 Brzostówiec (1,300 km) - 2014 r.

Miasto Radzyń Podlaski

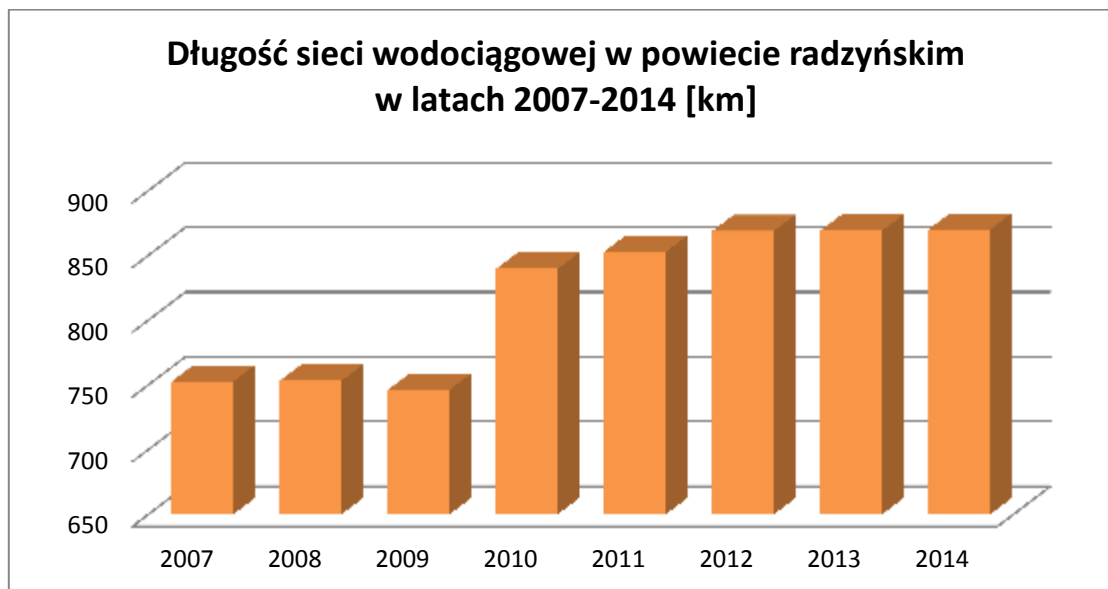
- ✓ dokumentacja przebudowy mostu droga nr 1265 L ul. Chomiczewskiego, -2013 r.,
- ✓ wykonanie nawierzchni bitumicznej i chodników droga nr L 1265 ul. Chomiczewskiego (0,300 km) - 2014 r.

II.5.2 Infrastruktura ochrony środowiska

II.5.2.1 Wodociągi

W okres od 2007-2014 roku w powiecie radzyńskim można zauważyć ciągłą rozbudowę sieci wodociągowej. Łączna długość sieci wzrosła z 752,6 km w 2007 roku do 870 km w 2014 roku. Zmiany w tym zakresie obrazuje wykres nr 23.

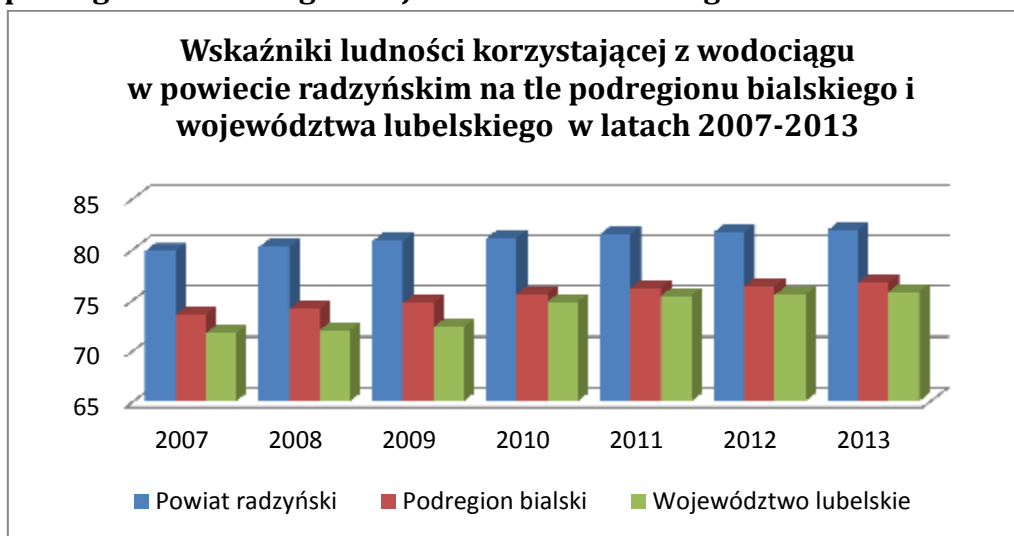
Wykres 23 Długość sieci wodociągowej w powiecie radzyńskim w latach 2007-2014.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

W ślad za rozbudową sieci zmieniał się wskaźnik procentowy ludności korzystającej z wody dostarczanej urządzeniami komunalnymi – od 71,7 % w 2007 roku do 75,8 % w 2013 roku. Sytuację w tym zakresie przedstawia wykres nr 24.

Wykres 24 Wskaźniki ludności korzystającej z wodociągu w powiecie radzyńskim na tle podregionu bialskiego i województwa lubelskiego w latach 2007-2014.

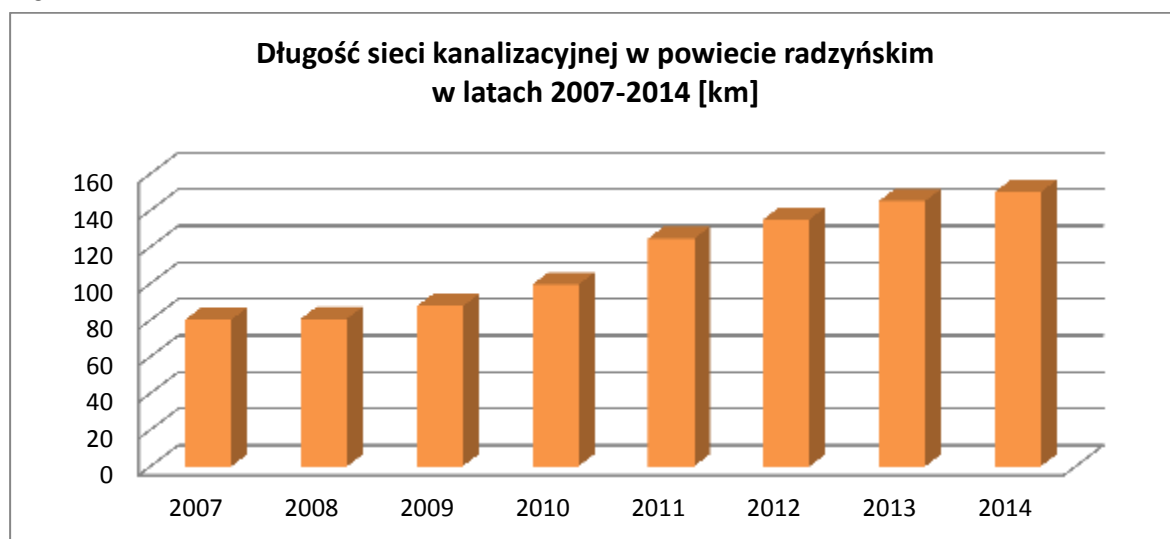
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Analizując powyższe dane, można zauważyć znaczną różnicę wskaźnika ludności korzystającej z wodociągów. Wskaźnik ten w 2013 roku było o 5 punktów procentowych wyższy niż w podregionie bialskim i o 6 punktów procentowych wyższy od wskaźnika województwa lubelskiego.

II.5.2.2 Kanalizacja i oczyszczanie ścieków

Zdecydowanie w mniejszym wymiarze, ale za to z większą dynamiką rozbudowana jest sieć kanalizacyjna powiatu. Jej łączna długość wzrosła z 80,2 km w 2007 roku do 150 km w 2014 roku. Dynamika wzrostu sięga 87 %. Zmiany te obrazuje wykres 25.

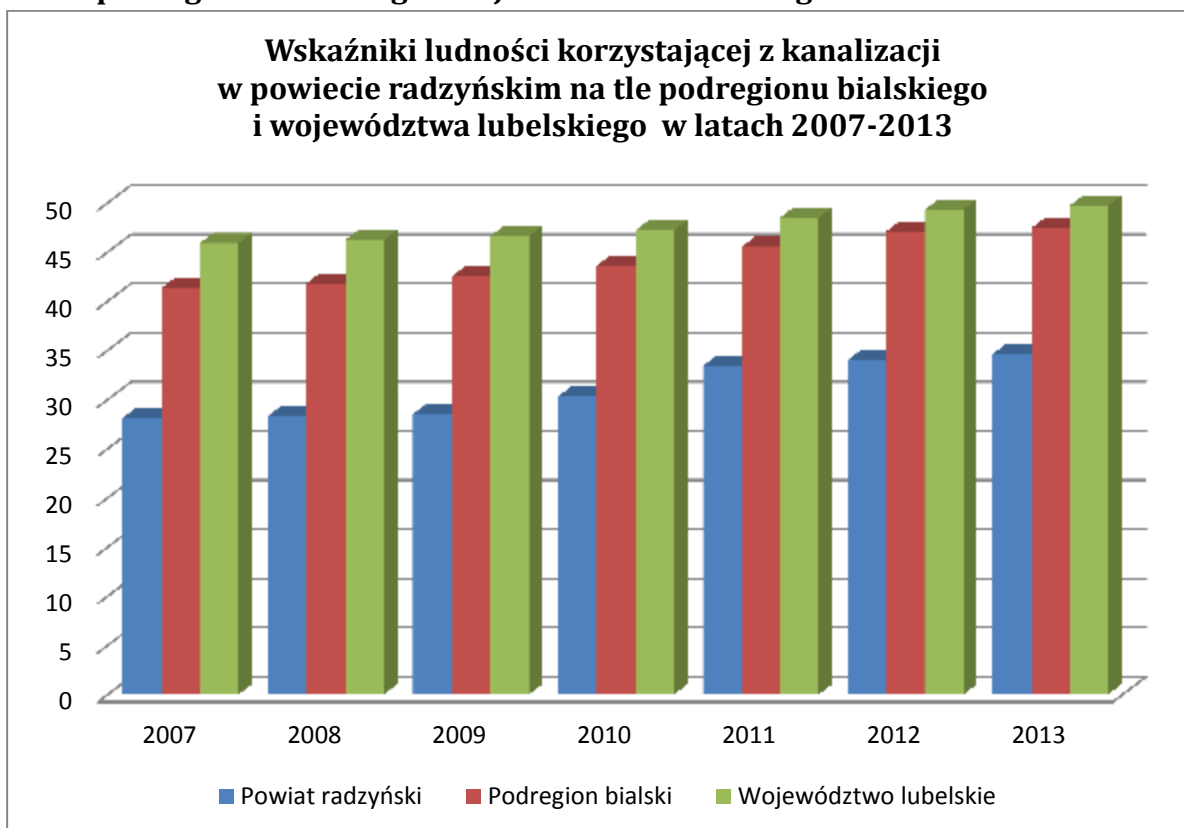
Wykres 25 Długość sieci kanalizacyjnej w powiecie radzyńskim w latach 2007-2014.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Wskaźnik ludności korzystających z urządzeń z zbiorowego odprowadzania i utylizacji ścieków w powiecie radzyńskim w 2007 roku wynosił 28,1 %, do roku 2013 wzrósł on o 6,5 % i wynosi 34,6 %. Był i jest zdecydowanie niższy niż wskaźnik podregionu bialskiego i województwa lubelskiego, co obrazuje wykres nr 26.

Wykres 26 Wskaźnik ludności korzystającej z kanalizacji w powiecie radzyńskim na tle podregionu bialskiego i województwa lubelskiego w latach 2007-2013.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Od 2007 roku wzrosła, także liczba komunalnych oczyszczalni ścieków z 4 do 6 obiektów (2 oczyszczalnie znajdują się w gminie Borki, 1 w gminie Czemierniki, 1 w gminie Kąkolewnica i 2 w gminie Wołyń). Ich łączna przepustowość w 2014 roku wynosiła 1225 m³/dobę, i wzrosła 805 m³/dobę.

Tab.44 Sieć wodociągowa i kanalizacyjna w powiecie radzyńskim w latach 2007-2014.

Sieć wodociągowa i kanalizacyjna w powiecie radzyńskim w latach 2007-2014										
Wyszczególnienie		2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	dynamika %
Wodociągi										
długość czynnej sieci rozdzielczej	km	752,6	753,1	746,1	839,5	852,8	868,8	869,0	870,0	15,6
przyłącza	szt.	10717	10984	11179	12222	12618	12662	12740	12635	17,9
woda dostarczona gospodarstwom domowym	dam3	1435,4	1450,7	1546,3	1597,5	1630,3	1717,5	1761,3	1746,9	21,7
zużycie wody w gospodarstwach domowych na 1 mieszkańca	m3	23,5	23,8	25,4	25,9	26,6	28,1	28,9	28,8	22,6
Kanalizacja										
długość czynnej sieci kanalizacyjnej	km	80,2	80,7	87,4	99,3	124,4	135,1	145,1	150,0	87,0
przyłącza	szt.	2513	2590	2751	3203	3630	3765	3856	3996	58,0
ścieki odprowadzone	dam3	653,1	635,3	636,2	644,0	629,0	671,0	731,0	811,0	24,2
korzystający z instalacji do ogółu ludności										
sieć wodociągowa	%	71,7	72,0	72,3	74,8	75,4	75,5	75,8	bd	
sieć kanalizacyjna	%	28,1	28,3	28,5	30,3	33,4	34,0	34,6	bd	

II.5.2.3 Składowiska odpadów

Od 2009 roku liczba użytkowanych składowisk odpadów na terenie powiatu radzyńskiego nie uległa zmianie.

Na terenie powiatu w miejscowości Adamki znajduje się Zakład Zagospodarowania Odpadów Komunalnych, który został utworzony w 2010 r. Założycielem spółki jest Związek Komunalny Gmin Powiatu Radzyńskiego z siedzibą w Radzynie Podlaskim. Powierzchnia składowiska wynosi 1,3 ha. Pojemność składowiska wynosi 46 000 m³. Ilość odpadów złożonych w 2014 roku wyniosła 10 922,3 Mg.

W 2014 roku łączna suma odpadów zebranych w m. Radzyń Podlaski wyniosła 4718,44 Mg i była o 892,26 Mg wyższa niż w 2013 roku. W gminie Radzyń Podlaski zebrano w 2014 roku 863,10 Mg odpadów, o 325,58 Mg więcej niż w 2013 roku. W gminie Borki w 2014 roku zebrano łącznie 566,52 Mg odpadów o 197,32 Mg więcej niż w roku poprzednim. W gminie Ulan –Majorat 554,56 Mg, w gminie Kąkolewnica 623,08 Mg, w gminie Komarówka Podlaska 310,07 Mg, w gminie Czemierniki 731,62 Mg, w gminie Wołyń 726,60 Mg.

II.5.2.4 Energetyka

Stan infrastruktury elektroenergetycznej w powiecie jest zadowalający. Układ energetyczny powiatu oparty jest na sieci wysokiego napięcia 110kV relacji Lublin-Radzyń Podlaski, z liniami 15 kV zasilającymi poszczególne obszary powiatu.

Liczba odbiorców i zużycie energii elektrycznej w powiecie radzyńskim w 2014 roku (dane GUS) przedstawiają się następująco:

- ✓ odbiorcy energii elektrycznej na niskim napięciu – 19185 szt.,
- ✓ zużycie energii elektrycznej na niskim napięciu – 41.450MWh,
- ✓ zużycie energii elektrycznej na jednego mieszkańca – 683,0 kWh.

II.5.2.5 Gazownictwo

Według danych GUS na koniec 2013 roku liczba odbiorców gazu ziemnego wynosiła 1419, to o 226 gospodarstw więcej niż w 2007 r. Długość sieci gazowej wynosi 119,8 km, a liczba przyłączy prowadzących do budynków mieszkalnych i niemieszkalnych wynosi 1881 sztuk. Zużycie gazu w 2013 roku kształtowało się na poziomie 1634,7 tys. m³.

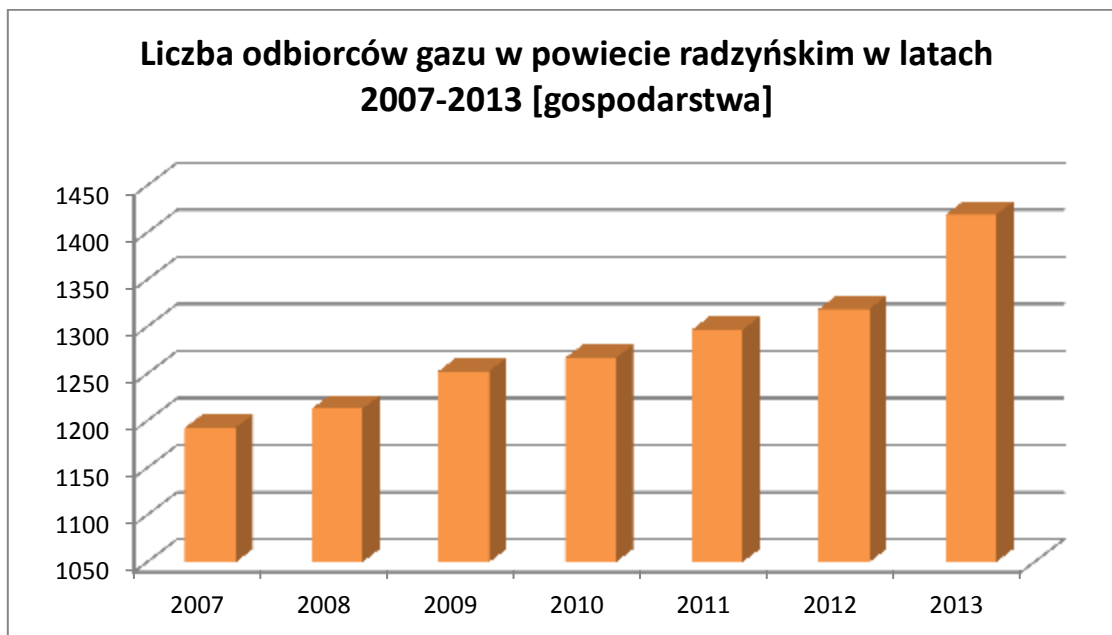
Tab. 45 Sieć gazowa w powiecie radzyńskim w latach 2007-2013.

Lata	Sieć gazowa w powiecie radzyńskim w latach 2007-2013		
	Liczba odbiorców gazu [gospodarstwa]	Długość sieci gazowej [m]	Czynne przyłącza do budynków mieszkalnych i niemieszkalnych
2007	1193	132132	1755
2008	1213	124912	1774

2009	1253	120015	1789
2010	1267	120450	1809
2011	1297	119329	1838
2012	1319	119620	1859
2013	1419	119831	1881

Źródło: opracowanie własne według danych GUS

Wykres 27 Liczba odbiorców gazu w powiecie radzyńskim w latach 2007-2013.

Źródło: opracowanie własne według danych GUS

Identyfikacja podstawowych problemów w obszarze

INFRASTRUKTURA TECHNICZNA

1. Niedostateczny stan infrastruktury technicznej
2. Dysproporcja pomiędzy skalą zwodociągowania i skanalizowania powiatu
3. Brak chodników dla pieszych oraz ścieżek rowerowych
4. Zły stan techniczny dróg powiatowych

II.6 ZARZĄDZANIE

II.6.1 Finanse powiatu

Dochody powiatu radzyńskiego w latach 2007-2014 ulegały systematycznemu wzrostowi. Na koniec 2014 roku dochody ogółem wyniosły 49 220 296 tys. zł i były wyższe w porównaniu do roku 2007 o 15 940 410 tys. zł, tj. o 47,8 %. Szczegółowe informacje na temat dochodów i wydatków powiatu radzyńskiego przedstawia poniższa tabela.

Tab. 46 Dochody budżetowe i wydatki powiatu radzyńskiego w latach 2007-2014 [tys. zł].

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Dochody budżetowe	33 279,9	36 315,0	36 062,3	48 863,5	44 692,5	45 073,2	45 049,4	49 220,3
Wydatki budżetowe	37 332,4	30 591,2	35 273,5	50 424,2	45 111,2	45 323,4	42 581,8	48 877,7
w tym								
Wydatki na kulturę fizyczną	4581,0	604,8	146,5	153,7	599,2	-	-	889,8
Wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego	84,6	118,8	178,3	171,6	201,2	157,6	153,2	138,8
Wydatki na edukacyjną opiekę wychowawczą	-	-	-	8,3	8,7	3237,8	3250,5	3 444,0
Wydatki pomoc społeczna i pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej	1656,1	1815,4	2551,1	3038,8	3182,0	5018,1	5048,9	3 189,1
Wydatki ochrona zdrowia	1451,7	1163,9	1789,7	4837,1	2437,9	2406,4	2571,4	2 668,6
Wydatki na oświatę i wychowanie	9281,0	9664,4	11267,9	14428,4	14276,7	17201,6	17377,7	17 405,2
Wydatki na administrację publiczną	3867,8	4119,3	4419,5	4560,8	4949,6	4870,8	4752,4	5 069,5
Wydatki na gospodarkę mieszkaniową	232,3	351,6	331,5	319,3	373,3	475,1	511,8	498,1
Wydatki na transport i łączność	-	-	-	-	-	5508,3	3442,4	7 448,0

Źródło: opracowanie własne według danych GUS

Wydatki powiatu ogółem wzrosły w omawianym okresie o 31 % i wyniosły w 2014 roku 48 877 679 tys. zł. W 2014 roku wydatki budżetu powiatu były niższe w stosunku do dochodów tego roku o 342 617 tys. zł.

W latach 2007-2014 zarówno wartości w poszczególnych kategoriach wykazywały dużą zmienność.

Największą pulę środków finansowych powiat przeznaczył na wydatki związane z oświatą i wychowaniem: 17 405, 2 tys. zł. Kolejną wysoką pozycję w wydatkach budżetowych stanowiły transport i łączność 7 448,0 tys. zł. Najniższe środki finansowe w 2014 roku przeznaczono na kulturę i ochronę dziedzictwa naturalnego 138,8 tys. zł. Dochody na 1 mieszkańca wyniosły 739,47 tys. zł i były ponad dwukrotnie niższe niż średnia dla województwa lubelskiego. Wydatki na 1 mieszkańca wyniosły w 2014 roku 698,97 tys. zł. i były niższe o 1159,36 tys. zł. niż średnio w województwie lubelskim.

Poniższa tabela prezentuje dochody i wydatki powiatu radzyńskiego na tle pozostałych powiatów w województwie lubelskim.

Tab. 47 Dochody i wydatki budżetowe w powiatach województwa lubelskiego w przeliczeniu na 1 mieszkańca.

POWIATY	Dochody		Wydatki		
	ogółem	w tym własne	ogółem	w tym bieżące	w tym inwestycyjne
	w zł				
WOJEWÓDZTWO LUBELSKIE	1 831,15	701,88	1 858,33	1 484,42	360,24
Powiaty					
Bialski	705,13	205,04	686,84	649,33	37,51
Parczewski	1 007,16	196,80	1 009,74	779,70	230,03
Radzyński	739,47	142,71	698,97	681,02	17,95
Włodawski	1 361,68	319,19	1 299,58	1 163,45	136,12
Biłgorajski	955,14	210,96	886,32	792,44	93,88
Chełmski	831,29	189,89	856,42	624,37	232,05
Hrubieszowski	750,52	133,71	790,77	730,78	59,99
Krasnostawski	1 116,32	333,26	1 122,15	948,63	173,52
Tomaszowski	695,74	167,21	824,54	764,52	60,02
Zamojski	546,09	214,72	515,13	432,87	82,27
Lubartowski	935,52	200,75	1 079,36	763,98	315,38
Lubelski	748,58	202,28	786,78	607,59	179,19
Łęczyński	959,52	221,77	943,80	768,20	175,61
Świdnicki	884,87	268,78	844,59	765,93	78,65
Janowski	865,91	267,28	861,24	752,33	108,91
Kraśnicki	898,18	232,68	843,90	800,22	43,68
Łukowski	865,77	176,04	833,46	766,25	67,22
Opolski	740,07	139,50	750,55	628,64	121,91

Puławski	965,58	227,24	989,50	887,22	102,29
Rycki	917,17	247,00	873,98	806,96	67,01
Miasta na prawach powiatu					
Biała Podlaska	3 891,60	1 603,81	3 759,72	3 550,71	183,09
Chełm	3 796,45	1 593,00	3 899,87	3 613,15	245,89
Zamość	4 522,46	1 630,02	4 423,44	4 088,36	327,45
Lublin	5 163,30	2 506,06	5 375,56	3 754,36	1 562,00

Źródło: opracowanie własne według danych GUS

II.6.2 Planowanie strategiczne

Planowanie strategiczne jest jednym z podstawowych warunków efektywnego zarządzania gminą czy powiatem. Właściwie realizowany proces planowania strategicznego pozwala na przewidzeniu ewentualnych problemów w przyszłości.

W powiecie radzyńskim opracowane są następujące dokumenty:

- ✓ Powiatowy Program Działań Na Rzecz Osób Niepełnosprawnych na lata 2005-2015,
- ✓ Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Powiecie Radzyńskim na lata 2005-2015,
- ✓ Program Ochrony Środowiska i Plan Gospodarki Odpadami dla Powiatu Radzyńskiego,
- ✓ Strategia Rozwoju Powiatu Radzyńskiego na lata 2008-2015,
- ✓ Plan Zrównoważonego Rozwoju Publicznego Transportu Zbiorowego dla Powiatu Radzyńskiego 2015-2020,
- ✓ Program Rozwoju i Promocji Turystyki Powiatu Radzyńskiego i Miasta Radzyń Podlaski na lata 2010-2020.

II.6.3 Promocja powiatu

Powiat radzyński posiada dokument strategiczny dotyczący rozwoju i promocji markowych produktów turystycznych obszaru powiatu i miasta Radzyń Podlaski pt. „Strategia rozwoju i promocji markowych produktów turystycznych i kulturowych Powiatu Radzyńskiego i miasta Radzyń Podlaski na lata 2010-2020.”

W 2014 roku Powiat Radzyński zwyciężył w ogólnopolskim Konkursie Markowy Samorząd 2014. Organizator tj. wydawnictwo prawnicze Wolters Kluwer nagrodiło Powiat Radzyński za dobrze realizowane działania w zakresie planowania i konsekwentnego wdrażania marki.

Promocja powiatu radzyńskiego odbywa się, także poprzez:

- ✓ strony internetowe: www.krainaserdecznosci.pl, powiatradzynski.pl
- ✓ publikacje książkowe o powiecie radzyńskim (wydane przez Powiat Radzyński):
  - D. Leszczyńska „Miejsca pamięci w powiecie radzyńskim”

- „Radzyń Podlaski. Miasto i rezydencja”, pod. red. G. Michalskiej, D. Leszczyńskiej, Radzyń Podlaski 2011
- 200 LAT POWIATU RADZYŃSKIEGO 1810-2010. Materiały z sesji Rady Powiatu w Radzynie Podlaskim wraz z kalendarium dziejów powiatu radzyńskiego, Radzyń Podlaski 2011
- Jolanta Bilka, Szlak literacki po terenie powiatu radzyńskiego, red. Bogdan Sozoniuk, Radzyń Podlaski 2014,
- ✓ publikacje wydawane przez stowarzyszenia działające na terenie Powiatu, artykuły w prasie lokalnej.

Identyfikacja podstawowych problemów w obszarze

ZARZĄDZANIE

- 1. Niewystarczające środki finansowe na realizację niezbędnych zadań.**
- 2. Brak współpracy pomiędzy gminami, na rzecz rozwoju Powiatu.**
- 3. Zbyt niska informacja gospodarcza.**

III. KONKURENCYJNOŚĆ POWIATU

Mianem konkurencyjności określa się zdolność do osiągania sukcesu przez gospodarujące podmioty z punktu widzenia osiągniętych wyników i zdolności do ich osiągnięcia w przyszłości².

Wspomaganie wzrostu konkurencyjności stało się jednym z głównych celów strategii rozwoju wielu krajów oraz regionów. Zapiski o konkurencyjności pojawiają się m. in. w takich dokumentach jak: Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020, w raporcie „Polska 2030. Wyzwania rozwojowe”, w dokumentach Komisji Europejskiej.

Poprzez wykorzystanie specyfiki regionalnej jednostki terytorialnej dążą do wzmocnienia poziomu konkurencyjności, który można scharakteryzować m.in. za pomocą cech demograficznych (szeroko rozumianego potencjału ludnościowego), przyrodniczych (np. zasobów naturalnych, walorów turystycznych, lokalizacji względem sąsiadów itp.), ekonomicznych (poziomu rozwoju gospodarczego, stosunków własnościowych jednostek gospodarczych, itp.) oraz społecznych (cech decydujących o jakości życia społeczności lokalnych i warunkach sprzyjających tworzeniu społeczności obywatelskiej, budującej postawę nastawioną m.in. na innowacyjność itp.).

Do przedstawienia potencjału demograficznego pod uwagę bierze się wybrane wskaźniki demograficzne charakteryzujące liczbę i strukturę ludności, ruch naturalny i reprodukcję oraz ruch wędrowniczy. W opisie kapitału intelektualnego i społecznego uwzględnia się zestaw wskaźników dotyczących kwalifikacji siły roboczej, efektywności kształcenia, kapitału społecznego/społeczeństwa obywatelskiego i kondycji zdrowotnej społeczeństwa. Analizę warunków życia mieszkańców opiera się na wybranych wskaźnikach stanu infrastruktury społecznej, dostępu do usług społecznych w zakresie: mieszkalnictwa, edukacji/ kształcenia na wybranych poziomach, ochrony zdrowia i opieki społecznej, kultury i sztuki, ochrony środowiska naturalnego oraz bezpieczeństwa publicznego. Do podstawowych elementów infrastruktury technicznej w powiatach zaliczono sieci przesyłowe rozdzielcze (wodociągowe, kanalizacyjne, ciepłownicze i gazowe) oraz drogi. W ocenie konkurencyjności powiatów w obszarze rynku pracy uwzględnia się popytowe czynniki rynku pracy, które zgrupowano w aspektach obrazujących poziom zatrudnienia (pracujący). O niedopasowaniu struktury podaży pracy i popytu na pracę oraz adaptacyjności zasobów pracy świadczą wskaźniki charakteryzujące zasoby rejestrowanego bezrobocia oraz płynności rynku pracy.

W analizie Urzędu Statystycznego w Lublinie do oceny konkurencyjności powiatów województwa lubelskiego wyróżniono 5 głównych komponentów, stanowiących o możliwości rozwoju gospodarczego. Są to:

- ✓ potencjał demograficzny i społeczny,
- ✓ infrastruktura społeczna,

---

² Z. Mikołajewicz: „Czynniki konkurencyjności rozwoju regionów”, Wrocław 2006

- ✓ aktywność jednostek samorządu terytorialnego,
- ✓ warunki życia,
- ✓ potencjał gospodarczy.

Obszary te szczegółowo zostały opisane odpowiednio dobranymi wskaźnikami w opracowaniu pt. „Konkurencyjność powiatów w województwie lubelskim w latach 2009-2013.”

Pozycja konkurencyjna powiatu radzyńskiego w województwie lubelskim w 2013 roku według ww. opracowania w poszczególnych obszarach jest następująca:

- ✓ **potencjał demograficzny i społeczny – lokata 8 (w 2009 roku: lokata 8)**
w komponencie brane były pod uwagę: gęstość zaludnienia, współczynnik przyrostu rzeczywistego, wskaźnik obciążenia demograficznego, przyrost naturalny, współczynnik płodności, współczynnik salda migracji, zdawalność matur, liczba osób z wyższym wykształceniem, liczba zarejestrowanych organizacji pozarządowych, i frekwencja wyborcza,
- ✓ **infrastruktura techniczna – lokata 13 (w 2009 roku:14)**
w komponencie brane były pod uwagę: długość dróg gminnych i powiatowych na 100 km² powierzchni, sieć rozdzielcza wodociągowa na 100 km² powierzchni, sieć ciepła przesyłowa na 10 tys. mieszkańców, ludność korzystająca z sieci kanalizacyjnej w %, ludność ogółem i ludność korzystająca z sieci gazowej w % ludności ogólnej,
- ✓ **warunki życia, infrastruktura społeczna – 18 (w 2009 roku: 20)**
w komponencie brane były pod uwagę: liczba mieszkań oddanych do użytku na 1000 osób, przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania, udział mieszkań bez gazu sieciowego w ogólnej liczbie mieszkań, liczba osób na jedną przychodnię, ludność przypadająca na jedną aptekę, liczba miejsc w żłobkach, liczba dzieci przypadająca na 1 miejsce w przedszkolu, liczba miejsc w placówkach opieki społecznej, liczba szkół średnich, liczba czytelników bibliotek, liczba osób na miejsce w kinach stałych, liczba zwiedzających muzea, emisja zanieczyszczeń powietrza, odsetek nieoczyszczonych ścieków przemysłowych, obszary chronione w powierzchni ogółem,
- ✓ **potencjał gospodarczy – 14 (w 2009 roku:13)**
w komponencie brane były pod uwagę: pracujący na 1000 mieszkańców, udział pracujących w rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie, rybactwie w ogólnej liczbie pracujących, stopa bezrobocia rejestrowanego, osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym, nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach na jednego mieszkańca, liczba spółek prawa handlowego, udzielone noclegi i udział turystów zagranicznych w liczbie turystów ogółem,

- ✓ **aktywność jednostek samorządu terytorialnego - lokata 18 (w 2009 roku, także lokata 18)**

w komponencie brane były pod uwagę: dochody własne na jednego mieszkańca, wydatki inwestycyjne na jednego mieszkańca, fundusze unijne w latach 2007-2013 na jednego mieszkańca, wydatki na obsługę długu publicznego na 1000 zł dochodów budżetu ogółem.

Lokata globalna w rankingu powiatów w 2013 roku 16 miejsce, w 2009 - 18 miejsce.

IV. ANALIZA SWOT

Analiza SWOT jest jedną z metod diagnozy sytuacji społeczności lokalnej. Polega ona na ocenie wewnętrznych i zewnętrznych uwarunkowań rozwoju. Analizie poddane zostały mocne oraz słabe strony, jakie tkwią w jednostce terytorialnej oraz szanse i zagrożenia wynikające z otoczenia powiatu, w celu zdefiniowania elementów potencjalnej przewagi strategicznej w regionie.

<i>S</i>	<i>Silne strony, atuty</i>	<i>Zasoby powiatu</i>
<i>W</i>	<i>Wady, słabe strony</i>	<i>Zasoby powiatu</i>
<i>O</i>	<i>Okazje, możliwości, szanse</i>	<i>Otoczenie powiatu</i>
<i>T</i>	<i>Trudności, zagrożenia</i>	<i>Otoczenie powiatu</i>

Zasadniczym celem strategicznym każdego regionu jest zapewnienie jak najlepszego poziomu życia swoim mieszkańcom, dzięki wykorzystaniu zasobów regionu w którym żyją. Efektywność realizacji tego celu wymaga dokonania właściwej oceny potencjału regionu, wybrania kierunków rozwoju oraz spełnienia przez ten region określonej misji.

Nazwa „SWOT” wskazuje jednocześnie na kolejność analizowania określonych czynników, a więc w pierwszym rzędzie na przedstawieniu atutów i słabości samorządu terytorialnego, odnosząc je następnie do okazji i zagrożeń występujących w jego środowisku zewnętrznym. Kolejność ta może być jednak odwrócona, przez co bada się zagrożenia oraz szanse jakie stwarza otoczenie na tle silnych i słabych stron jednostki samorządu terytorialnego (analiza TOWS). W związku z dużą ilością uwzględnianych czynników, w celu zwiększenia przejrzystości badania, można je odpowiednio pogrupować. Stąd przykładowo można wyróżnić takie dziedziny jak: finanse (np. struktura dochodów, stan zadłużenia), organizacja (np. struktura organizacyjna urzędu, zasoby kadrowe, działania marketingowe), gospodarka (np. liczba i struktura przedsiębiorstw, poziom zatrudnienia i bezrobocia), infrastruktura (np. stan dróg, sieci kanalizacyjnych, posiadany zasób mieszkaniowy, liczba szkół i przedszkoli), zagospodarowanie przestrzenne i środowisko (np. stan urbanizacji, emitowane zanieczyszczenia).

W przypadku jednostek samorządu terytorialnego analizowane grupy czynników rozumiane są następująco:

- **silne strony jednostki**, czyli wewnętrzne czynniki pozytywne, to głównie unikalne zasoby, wartości, umiejętności oraz inne aspekty odróżniające dany samorząd terytorialny od pozostałych jednostek, szczególnie tych sąsiadujących.

Zaliczyć do nich można przykładowo: niski poziom zadłużenia, wysoka jakość obsługi interesantów, itp.;

- **słabe strony**, rozumiane jako wewnętrzne czynniki negatywne, do których należą atrybuty funkcjonowania jednostki zmniejszające jej sprawność, skuteczność czy dynamikę rozwoju, np. niski poziom dochodów własnych, słabe wykształcenie pracowników urzędu, przestarzała infrastruktura edukacyjna, itp.;
- **szanse** (zewnętrzne czynniki pozytywne), czyli wszystkie procesy zachodzące w bliższym lub dalszym otoczeniu jednostki, które mogą w przyszłości wpłynąć pozytywnie na jej rozwój, np. możliwości wykorzystania środków unijnych, planowane zmiany ustawowe;
- **zagrożenia**, czyli zewnętrzne czynniki negatywne, pod pojęciem których rozumie się wydarzenia i procesy zachodzące w otoczeniu jednostki, mające negatywny wpływ na jej działalność. Stąd zagrożenia utrudniają możliwości rozwojowe danego samorządu, np. kryzys w sektorze finansów publicznych.

Wykonana w ten sposób analiza SWOT może mieć zastosowanie między innymi w konstruowaniu strategii działalności jednostki samorządu terytorialnego. Można bowiem wyróżnić cztery podstawowe warianty strategiczne, tj.:

1. **Strategia SO (agresywna)**, której celem jest wykorzystanie szans będących w otoczeniu jednostki, bazując na jej mocnych stronach. Jest to więc strategia dynamicznego, często skokowego rozwoju, przejawiająca się między innymi w wysokim wzroście inwestycji, wysokiej absorpcji środków unijnych dzięki pracy i zaangażowaniu pracowników urzędu;
2. **Strategia WO (konkurencyjna)**, której celem jest przewycięzenie słabości bądź ich uniknięcie poprzez wykorzystanie możliwości pojawiających się w otoczeniu, np. zmniejszenie poziomu zadłużenia, współpraca z innymi samorządami, wykorzystanie środków unijnych;
3. **Strategia ST (konserwatywna)**, rozumiana jako wykorzystywanie mocnych stron danego samorządu terytorialnego w celu zminimalizowania bądź uniknięcia zagrożeń, np. wykorzystanie partnerstwa publiczno-prywatnego, opracowanie właściwego planu zagospodarowania przestrzennego;
4. **Strategia WT (defensywna)**, która polega na ograniczaniu wewnętrznych słabości oraz unikaniu potencjalnych zagrożeń ze strony otoczenia, np. reorganizacja struktur samorządowych w celu redukcji kosztów, ograniczenie wydatków inwestycyjnych i dalszego zadłużania się.

Na podstawie przeprowadzonych analiz strategicznych, w tym analizy SWOT oraz w oparciu o wyniki warsztatów z udziałem przedstawicieli lokalnej społeczności wynika, iż Powiat Radzyński w przyszłym okresie powinien przyjąć strategię konkurencyjną.

Analiza SWOT stanowi też często pierwszy krok w kierunku absorpcji środków unijnych. Jest ona podstawą studium wykonalności projektu. Umożliwia ona zdefiniowanie rzeczywistych potrzeb jednostki, przez co pozyskiwane środki będą

przyczyniały się do jej faktycznego rozwoju i wkomponowywały się w całościową strategię działalności JST. Analiza SWOT może być również wielce przydatna w przeprowadzaniu programów restrukturyzacyjnych, które mogą dotyczyć zmiany formy prawnej czy organizacyjnej funkcjonujących w samorządzie jednostek publicznych.

Analiza SWOT dla powiatu radzyńskiego została przeprowadzona w trakcie warsztatów strategicznych. Uczestnicy warsztatów dokonali identyfikacji mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń występujących w różnych dziedzinach życia społecznego i gospodarczego. Po weryfikacji zaproponowanych wniosków ostatecznie zostało sformułowanych pięć obszarów analizy SWOT:

- 1. Kultura, turystyka, sport, aktywność i integracja społeczna**
- 2. Gospodarka oraz atrakcyjność turystyczna i inwestycyjna powiatu**
- 3. Działalność administracji publicznej i zarządzanie publiczne**
- 4. Pomoc społeczna i ochrona zdrowia**
- 5. Przestrzeń, środowisko i zrównoważone inwestycje**

Obszar I: Kultura, turystyka, sport, aktywność i integracja społeczna	
<p style="text-align: center;"><u>MOCNE STRONY</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • tranzytowe położenie • bogata historia i duże zasoby zabytków • bogata rzesza twórców lokalnych, artystów, i grup artystycznych • dobra kadra szkoleniowa wśród sportowców • szeroka oferta dyscyplin sportowych, wydarzeń sportowych • duża świadomość rodziców i młodzieży, a co za tym idzie sukcesy uczniów • duża ilość wydarzeń kulturalnych na wysokim poziomie • duży potencjał naturalny do rozwoju turystyki (Natura 2000, szlaki turystyczne, parki, ścieżki dydaktyczne, produkty lokalne) • duże zainteresowanie wśród turystów • doskonale dopracowana Radzyńska Kraina Serdeczności (przewodniki, informatory, strona internetowa) • funkcjonowanie punktu informacji turystycznej • duże środki finansowe przeznaczone z powiatu duża liczba organizacji pozarządowych 	<p style="text-align: center;"><u>SŁABE STRONY</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • niska jakość w zakresie pomocy merytorycznej dla grup artystycznych • słaba współpraca pomiędzy instytucjami • zły stan zabytków (zależny od struktury własności) • trudna dostępność zabytków • brak wsparcia i finansowania przeznaczonego na odnowę zabytków • „upolitycznienie” działań w zakresie promocji, kultury, przydziału funduszy na uroczystości okolicznościowe • brak siłowni na powietrzu • brak wydarzeń kulturalnych skierowanych do rodzin, promujących wspólne, aktywne spędzanie czasu, zdrowy tryb życia • brak cyklicznych festynów promujących zasoby i działalność powiatu • słaba promocja miejscowych artystów • słaba jakość konsultacji społecznych • brak działań w kierunku inicjatywy lokalnej • brak promowania idei wolontariatu
<p style="text-align: center;"><u>SZANSE</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • współpraca pomiędzy ośrodkami kultury • rosnące zainteresowanie różnymi rodzajami kultury fizycznej w gminach wiejskich • rozwój nowych dyscyplin sportowych i rekreacyjnych • budowa ogrodu edukacyjnego przy nadleśnictwie • możliwość pozyskania środków zewnętrznych • szerokie możliwości w rozwoju „kultury muzycznej” dzięki miejscowym artystom otwartym na współpracę • informacje o Pałacu Potockich zamieszczone w National Geographic • powstawanie nowych stowarzyszeń i organizacji pozarządowych profesjonalnie zarządzanych • wzrost świadomości mieszkańców • powstawanie podmiotów ekonomii społecznej • możliwość pozyskiwania środków na działalność statutową i promocję idei samorządowej • doskonalenie elektronicznego systemu „PETENTA” • informator w formie elektronicznej • pożyczki dla NGO na realizację projektów 	<p style="text-align: center;"><u>ZAGROŻENIA</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • rozwój społeczeństwa informatycznego (część osób zupełnie rezygnuje ze sportu na rzecz nowoczesnych technologii, np.: Internetu) • małe wsparcie ze środków zewnętrznych na wspieranie sportu, kultury, turystyki • niedostateczna ilość ośrodków koordynujących działania kulturalne, wydarzenia sportowe • stanowisko Konserwatora Zabytków • brak liderów wśród organizacji • małe zaangażowanie młodzieży w działalność pozarządową

Obszar II: Gospodarka oraz atrakcyjność turystyczna i inwestycyjna powiatu	
<p style="text-align: center;"><u>MOCNE STRONY</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • szkoły zawodowe kierunkujące w różnych zawodach • sprawny urząd pracy z dobrze przygotowaną kadrą pracowników • obecność tras komunikacyjnych (19, 613, 614, 63) • bliskość położenia od miast wojewódzkich: Lublin, Warszawa, Białystok • obecność firm o markach krajowych: Spomlek, Braun, GFN) • możliwość otrzymania wsparcia finansowego na otwarcie działalności gospodarczej z Urzędu Pracy • kształcenie zawodowe ukierunkowane na obecne zapotrzebowanie na rynku pracy i oczekiwania pracodawców • konkretna marka i promocja powiatu: Radzyńska Kraina Serdeczności • sukcesy naukowe uczniów na szczeblu wojewódzkim i krajowym • lokalny patriotyzm • liczne obiekty zabytkowe • przedsiębiorstwa Braun, Spomlek • portale internetowe miasta i starostwa • informacja turystyczna (PIT-K, strona internetowa) • liczne postaci historyczne, artyści • strategie rozwoju i promocji lokalnych produktów, turystyki i kultury powiatu 	<p style="text-align: center;"><u>SŁABE STRONY</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • brak terenów inwestycyjnych • słabo rozwinięta komunikacja publiczna • słaby rozwój przemysłu • duża ilość terenów rolniczych • słaba informacja gospodarcza • złe prawo regulujące rozwój przedsiębiorczości rolno-spożywczej małych i średnich gospodarstw • brak specjalistycznej strefy ekonomicznej • brak wsparcia dla lokalnej przedsiębiorczości i podmiotów ekonomii społecznej • nie branie pod uwagę aspektu społecznego w postanowieniach samorządów publicznych • niska świadomość o marce powiatu • brak współpracy pomiędzy gminami na rzecz promocji wspólnej powiatu • niewystarczające środki na promocję • brak wskazania głównych obszarów promocji • podziały polityczne hamujące zrównoważony rozwój • brak nowoczesnej, ogólnodostępnej bazy ważnych wydarzeń, wspólnego kalendarza w powiecie • brak woli współpracy • słaba niska informacja gospodarcza
<p style="text-align: center;"><u>SZANSE</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • pozyskiwanie środków unijnych na rozwój przedsiębiorczości • powstawanie i rozwój rodzimych firm • powstanie i rozwój Centrum obsługi inwestorów • bliskość granicy (współpraca międzynarodowa) • poprawa stanu technicznego dróg powiatowych • uczestnictwo w programie „EURO REGION BUG” • cykliczne uroczystości „MOTPICNIC” w Komarówce Podlaskiej • aktywacja zabytków powiatu w nowoczesny i przemyślany sposób • budowa ogrodu edukacyjnego przy nadleśnictwie – edukacja ekologiczna • organizacja targów wytwórczości i rzemiosła (promocja marki) • zrzeszanie się w organizacjach, np.: REGIONALNA ORGANIZACJA TURYSTYCZNA • lokalne produkty markowe (sery) • wykorzystanie jednej, dużej imprezy promocyjnej 	<p style="text-align: center;"><u>ZAGROŻENIA</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • starzejące się społeczeństwo • niż demograficzny • migracja zarobkowa • złe przepisy • niskie wynagrodzenia • powstanie sklepów wielkopowierzchniowych • duże obciążenia podatkowe, prawne i koncesyjne • przepisy utrudniające wytwórstwo i sprzedaż produktów regionalnych • brak wsparcia merytorycznego i prawnego dla rozwijających się nowych działalności gospodarczych • wyludnienie powiatu • migracja młodzieży • wycofanie przedsiębiorców (inicjatyw) z powiatu, w związku z utrudnieniami natury promocyjnej i komunikacyjnej

Obszar III: Działalność administracji publicznej i zarządzanie publiczne	
<p style="text-align: center;"><u>MOCNE STRONY</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • dostęp do informacji publicznej • otwartość urzędu na inicjatywy w ramach posiadanych środków • sprawne i kompetentne załatwianie spraw • duże zaangażowanie liderów społecznych • dobrze rozwinięta sieć instytucji państwowo-samorządowych umożliwiająca załatwianie spraw na miejscu • dobrze rozwinięta sieć informatyczna (Internet) • wykwalifikowana kadra urzędników samorządowych • dobra baza infrastruktury instytucji służb zabezpieczenia • dobre wyposażenie kadrowe i sprzętowe OSP, PSP, policji • dobrze zorganizowana gospodarka odpadami • brak dużych ośrodków emitujących zanieczyszczenia powietrza i wody • duża świadomość mieszkańców dotycząca dbałości o zdrowie • zaangażowanie OSP w dbałość o bezpieczeństwo w powiecie • obecność rezerwatu przyrody • dobra infrastruktura ochrony zdrowia 	<p style="text-align: center;"><u>SŁABE STRONY</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • słaba komunikacja społeczna na linii słaba aktywność radnych powiatowych • brak zbiorników retencyjnych • zaniedbania melioracyjne • mały odsetek skanalizowania powiatu • małe wykorzystanie źródeł odnawialnych • słaba infrastruktura drogowa • małe wykorzystanie gazu ziemnego • znaczący wzrost dziko żyjących zwierząt, powodujących zagrożenia komunikacyjne i straty w rolnictwie • zanikający transport publiczny • zbyt krótki czas oświetlenia miejscowości lub jego brak • utrudniony dostęp do fachowej opieki medycznej • zbyt małe egzekwowanie działań dotyczących utrzymania czystości i porządku • niska samoocena i wzajemna akceptacja mieszkańców
<p style="text-align: center;"><u>SZANSE</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • rozwój budownictwa • przebudowa linii kolejowej Lublin-Łuków • korzystne położenie przy drodze ekspresowej • rozwój przetwórstwa rolnego • budowa biogazowni i farm fotowoltaicznych • regulacja zbiorników i cieków wodnych • budowa zbiorników retencyjnych z możliwością wykorzystania turystycznego • rosnąca świadomość ekologiczna • możliwość pozyskania środków zewnętrznych • tworzenie nowych ścieżek edukacyjnych • modernizacja kanału Wieprz-Krzna 	<p style="text-align: center;"><u>ZAGROŻENIA</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • wyludnienie powiatu • brak działań zapobiegających konsekwencjom wynikającym ze zmian pogodowych • słaba gospodarka wodna • niska świadomość ekologiczna mieszkańców • obsługa maszyn rolniczych przez osoby nieletnie

Obszar IV: Pomoc społeczna i ochrona zdrowia	
<p style="text-align: center;"><u>MOCNE STRONY</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • stowarzyszenia wspierające osoby niepełnosprawne • niepubliczne przedszkola • instytucja Rzecznika Praw Konsumenta • instytucje wspierające (SOSZW, WTZ, DŚDS, POW, NASZ DOM) • duża ilość placów zabaw • prężnie działające Stowarzyszenie i organizacja seniorów • wysoko wykwalifikowana kadra medyczna • dobrze funkcjonujące oddziały specjalistyczne: neurologia, ortopedia, reumatologia • programy profilaktyczne • powiatowa sieć „zdrowych szkół” • dobra baza sportowo-rekreacyjnej • organizacja programów i działań prozdrowotnych realizowanych na terenach szkół • całodobowa doraźna pomoc • funkcjonowanie Uniwersytetu Trzeciego Wieku (aktywność seniorów, świadomość zdrowotna, samoocena) 	<p style="text-align: center;"><u>SŁABE STRONY</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • brak chętnych do sprawowania funkcji rodzin zastępczych • brak miejsc w placówkach opiekuńczo-wychowawczych • brak pośrednictwa prawnego • brak placówek dla osób starszych • istniejące bariery architektoniczne, utrudniające funkcjonowanie osobom starszym i niepełnosprawnym • niewystarczający wywiad środowiskowy • brak siłowni na powietrzu • brak aktywizacji osób starszych, np.: wolontariat społeczny, warsztaty • brak kadry do współpracy z seniorami • brak motywacji do aktywności społecznej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym • brak osoby koordynującej działania na rzecz rodziny • brak kompleksowej opieki nad rodzinami patologicznymi, z ciężkimi chorobami • luka pokoleniowa kadry medycznej • brak opieki geriatrycznej i paliatywnej osób starszych • zbyt małe finansowanie poradni specjalistycznych • stara infrastruktura techniczna i sprzętowa • słaba promocja zdrowego trybu życia • słaba dostępność do lekarza pierwszego kontaktu i specjalisty
<p style="text-align: center;"><u>SZANSE</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • rządowy program dostępu do bezpłatnego poradnictwa prawnego i obywatelskiego • stworzenie nowych placówek opiekuńczo-wychowawczych • wprowadzenie ulg dla rodzin wielodzietnych • dobra współpraca instytucji socjalnych, z placówkami oświaty • pozyskiwanie zewnętrznych środków finansowych na unowocześnienie infrastruktury • pozyskiwanie nowej kadry na bazie istniejącej infrastruktury medycznej • możliwość wykonania nowych badań, porad wysokospecjalistycznych dzięki pozyskaniu nowej kadry • zapewnienie opieki osobom starszym (opieki geriatrycznej i paliatywnej) • wprowadzanie zdrowej żywności, dla zdrowego trybu życia • wprowadzenie infrastruktury zachęcającej do zachowywania zdrowego trybu życia (siłownia na świeżym powietrzu) • wzrost świadomości mieszkańców dotyczące zdrowego trybu życia • pozyskiwanie środków i realizowanie nowych programów profilaktycznych • zakaz prowadzenia działalności konkurencyjnej przez pracowników służby zdrowia 	<p style="text-align: center;"><u>ZAGROŻENIA</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • starzejące się społeczeństwo • odpływ wykwalifikowanej kadry • migracja młodych ludzi związana z brakiem miejsc pracy • zwiększające się bezrobocie • wzrastająca liczba dzieci z dysfunkcjami • obciążenie kadry psychologiczno-pedagogicznej obowiązkami niewspółmiernymi z możliwościami • zbyt mała liczba asystentów rodzin skutkująca pogłębianiem się istniejących problemów • utrata środków finansowych w wyniku utraty kontraktów z NFZ • migracja kadry medycznej • wzrost zapotrzebowania na usługi medyczne ze względu na starzejące się społeczeństwo • rozwój chorób cywilizacyjnych • niskie wynagrodzenia dla służby zdrowia, co skutkuje odpływem kadry • starzejąca się aparatura diagnostyczna • utrudniony dostęp do specjalistów

Obszar V: Przeźren, ŝrodowisko i zrównoważone inwestycje	
<p style="text-align: center;"><u>MOCNE STRONY</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • elektroniczny system informacji • dostępność map numerycznych przez Internet – GEOPORTAL • dobrze funkcjonujący system SIP umożliwiający dostęp do mpzp przez Internet • dobrze funkcjonujący zakład segregacji odpadów komunalnych • występowanie przyrodniczych obszarów chronionych • dobrze rozwinięte przetwórstwo rolnicze – w tym ekologiczne • bardzo dobry stan techniczny i architektoniczny budynków administracji publicznej • dobra współpraca pomiędzy gminami powiatu • specjalistyczna kadra Zarządu Dróg Powiatowych • przebieg przez teren powiatu dróg krajowych 63 i 19 • zmodernizowanie dużej ilości dróg powiatowych • poprawa organizacji ruchu na terenie powiatu (radary, sygnalizacje świetlne, oznaczenia poziome i pionowe) • rozwój Lokalnego transportu prywatnego 	<p style="text-align: center;"><u>SLABE STRONY</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • brak zbiorników retencyjnych • zaniedbania melioracyjne • małe wykorzystanie źródeł odnawialnych • małe wykorzystanie gazu ziemnego • znaczący wzrost dziko żyjących zwierząt, powodujących zagrożenia komunikacyjne i straty w rolnictwie • zbyt krótki czas oświetlania miejscowości lub jego brak • zbyt małe egzekwowanie działań dotyczących utrzymania czystości i porządku • zły stan techniczny części dróg powiatowych • niedostosowanie rozkładów jazdy transportu publicznego do potrzeb mieszkańców powiatu • całkowity brak połączeń z niektórymi miejscowościami • brak chodników dla pieszych oraz ścieżek rowerowych • liczne ciągi komunikacyjne nie spełniające ustawowej definicji dróg powiatowych • brak tablic informacyjnych przy drogach • mała liczba miejsc parkingowych w mieście • zły stan techniczny niektórych tablic przydrożnych
<p style="text-align: center;"><u>SZANSE</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • uczestnictwo gminy w unijnych programach pomocowych • promowanie ekologicznych upraw i żywności • wzrost świadomości ekologicznej i promowanie działalności rolniczej wśród młodych • scalenia rozproszonych gruntów • promowanie walorów ŝrodowiska • przekwalifikowanie dróg powiatowych niespełniających wymogów ustawy na drogi gminne • współpraca z gminami w celu eliminacji zagrożeń • możliwość pozyskania ŝrodków zewnętrznych na budowę i utrzymanie dróg • utworzenie programu przebudowy dróg gminnych i powiatowych • zwiększenie nakładów na infrastrukturę drogową • przywrócenie osobowego transportu kolejowego 	<p style="text-align: center;"><u>ZAGROŻENIA</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • wyludnienie powiatu • brak działań zapobiegających konsekwencjom wynikającym ze zmian pogodowych • słaba gospodarka wodna • niska świadomość ekologiczna mieszkańców • obsługa maszyn rolniczych przez osoby nieletnie • ograniczenia w prowadzeniu działalności gospodarczej z powodu złego stanu technicznego dróg • liczne wypadki z udziałem pieszych i rowerzystów • umożliwiony przejazd pojazdów ciężkich, które swoim ciężarem niszczą nawierzchnię drogi • upolitycznienie w zakresie rozbudowy dróg

Ogólne wytyczne wynikające z analizy SWOT są następujące:

- ✓ opierać się na mocnych stronach,
- ✓ niwelować słabe strony,

- ✓ unikać lub neutralizować zagrożenia,
- ✓ wykorzystywać szanse.

Na bazie czterech aspektów analizy SWOT – mocnych i słabych stron, szans oraz zagrożeń – w odniesieniu do powiatu buduje się cele działań w planie strategicznym.

V. WNIOSKI I REKOMENDACJE

Istotą planowania strategicznego powiatu radzyńskiego jest podniesienie standardu życia mieszkańców. Strategiczne działania mające na celu rozwój powiatu radzyńskiego powinny zmierzać w kierunku podniesienia jakości życia mieszkańców i stworzenia odpowiedniej bazy dla rozwoju przedsięwzięć związanych z rozwojem rolnictwa, gospodarki i turystyki.

Diagnoza sytuacji powiatu radzyńskiego oraz przeprowadzona analiza SWOT, wskazują na to, że obecnie główny nacisk należy położyć na gospodarkę, w tym turystykę i społeczeństwo. Środowisko przyrodnicze obszaru powiatu odznacza się dobrym stanem i wysokimi walorami, w tym dla wykorzystania na potrzeby turystyki i rekreacji. Najpoważniejszym problemem ekologicznym są: niezadawalająca jakość wód, brak dostatecznej infrastruktury służącej ochronie środowiska, w tym sieci kanalizacyjnej. Wysokie walory przyrodnicze, krajobrazowe i kulturowe predysponują obszar powiatu do rozwoju różnych form turystyki i rekreacji, w tym turystyki pieszej, konnej i rowerowej, agroturystyki oraz turystyki krajoznawczej. Na obszarze powiatu znajdują się liczne zabytki kultury, które stanowią bazę rozwoju turystyki krajoznawczej, w tym obiekty architektury sakralnej i świeckiej, zespoły parkowe. Pomimo wielu atrakcji turystycznych na terenie powiatu radzyńskiego ilość turystów z roku na rok staje się coraz niższa. Świadczy o tym liczba turystów korzystających z noclegów w 2014 roku, która obniżyła się o 15,6 % w porównaniu do roku 2007. Głównym celem działań w zakresie turystyki powinno być zachęcenie turystów do dłuższego pozostania w powiecie radzyńskim m. in. poprzez zwiększenie ilości imprez kulturalnych i sportowych, rozbudowie bazy hotelowo-gastronomicznej, zwiększanie atrakcyjności turystycznej poprzez tworzenie tzw. wiosek tematycznych, klastrow. Aby przyciągnąć większą liczbę turystów należy dołożyć większych starań w promowaniu imprez na szczeblu wojewódzkim, a nawet krajowym. Należy również rozszerzyć bardzo ubogą obecnie ofertę agroturystyczną w powiecie.

Porównując dane dotyczące liczby ludności powiatu radzyńskiego w latach 2007-2014 można stwierdzić, że systematycznie liczba ludności zmniejsza się. Analiza zasobów ludzkich na terenie powiatu radzyńskiego podkreśla problem, przed jakim stoją nie tylko regiony naszego kraju, ale cała gospodarka Polski. Zjawisko tzw. depopulacji jest skutkiem nierównowagi między liczbą urodzeń, a liczbą zgonów. Faktem oraz jednocześnie niepodważalnym problemem naszej przyszłości jest „starzejące się społeczeństwo” i zmiana struktury wiekowej ludności. Uwidacznia się to poprzez spadający udział osób w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym, natomiast rosnący wskaźnik osób w wieku emerytalnym, co powinno znaleźć odzwierciedlenie w kreowaniu polityk publicznych, przede wszystkim: edukacyjnej oraz opieki społecznej.

Powiat radzyński należy do słabo zurbanizowanych i zaludnionych. Gęstość zaludnienia jest niższa niż w podregionie bialskim i województwie lubelskim. Na terenie powiatu zamieszkuje 60606 osób. Od 2007 roku liczba ludności zmniejszyła się o 515 osób. Przyczyną tego zjawiska jest ujemny przyrost naturalny oraz niekorzystna

struktura migracji młodych ludzi. Powodem migracji jest wysokie bezrobocie i brak perspektyw dla młodych, którzy w poszukiwaniu lepszego życia opuszczają granicę powiatu, a nawet kraju. Rynek pracy w powiecie radzyńskim jest rozdrobniony, składa się na niego przede wszystkim handel, rolnictwo i budownictwo. Istniejące firmy są niewielkie i zatrudniają tylko kilka osób. Bezrobocie w powiecie utrzymuje się na wysokim poziomie. Duży udział wśród bezrobotnych mają osoby o najniższych kwalifikacjach zawodowych z wykształceniem podstawowym, wieku od 18 do 34 lat. Absolwenci szkół stanowią grupę, której najtrudniej jest zaistnieć na rynku pracy z uwagi na brak doświadczenia zawodowego, nieumiejętność poruszania się po rynku pracy oraz brak znajomości metod aktywnego poszukiwania pracy. Sposobem na rozwiązanie problemu bezrobocia wśród absolwentów i osób w wieku 18-29 może stać się szerszy udział pracodawców w realizacji staży i praktyk. Kierunki kształcenia powinny być dostosowane do potrzeb rynku pracy. W ocenie szkolnictwa zawodowego należy pamiętać, że poza kierunkami kształcenia niezwykle istotna jest jakość kształcenia zapewniająca absolwentom szeroko rozumiane kompetencje pożądane przez pracodawców. Wśród osób bezrobotnych znajdujących się w szczególnej sytuacji na rynku pracy najliczniejszą grupę stanowią osoby długotrwale bezrobotne. Zjawisko długotrwałego bezrobocia jest jednym z poważniejszych problemów w powiecie radzyńskim.

Pomoc społeczna w powiecie radzyńskim realizowana jest za pośrednictwem gminnych ośrodków pomocy społecznej oraz miejskiego ośrodka pomocy społecznej. Najczęstszym powodem przyznania pomocy publicznej jest ubóstwo. Przyczyną tak dużej liczby ubogich w powiecie są niskie kwalifikacje osób bezrobotnych oraz małe umiejętności w zakresie poszukiwania pracy. W najbliższym czasie należy spodziewać się dalszego zubożenia społeczeństwa do czasu wzrostu gospodarczego, a co za tym idzie nowych miejsc pracy.

Powiat radzyński jest powiatem typowo rolniczym. Użytki rolne stanowią 73,4 % powierzchni powiatu, a same grunty orne 51,8 %. Powiat cechuje średni poziom lesistości. W porównaniu do podregionu bialskiego lesistość w powiecie radzyńskim jest znacznie niższa. Struktura gospodarki lokalnej wskazuje na jej rolniczy charakter. Powiat charakteryzują się, także małą wielkością gospodarstw rolnych. Mieszkańcy powiatu odznaczają się niskim poziomem przedsiębiorczości. Wskaźnik przedsiębiorczości w powiecie wyniósł 63 i jest znacznie niższy niż w województwie lubelskim. Powodem może być brak wsparcia dla lokalnej przedsiębiorczości i podmiotów ekonomii społecznej.

W ogólnej liczbie podmiotów gospodarczych największą grupę stanowią firmy z sektora usług (70% ogólnej liczby podmiotów w powiecie). Według wielkości zatrudnienia zdecydowaną większość stanowią mikro (96 %) i małe przedsiębiorstwa (3,1), przy czym podmioty prowadzone przez osoby fizyczne stanowią 82,6 % wszystkich firm prywatnych zarejestrowanych w rejestrze REGON. Sektor gospodarczy

powiatu jest niedoinwestowany. Świadczą o tym niskie nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach.

Baza sportowa na terenie powiatu jest bardzo rozbudowana. Po wejściu do Unii Europejskiej pojawiły się nowe źródła finansowania inwestycji, w ramach których na terenie powiatu w latach 2002-2012 powstało 40 nowych (zostało zmodernizowanych) obiektów sportowych i rekreacyjnych. Na terenie powiatu działają też 13 klubów sportowych.

Na terenie powiatu radzyńskiego pomimo dużej ilości zakładów opieki zdrowotnej zauważalna jest ograniczona dostępność do specjalistycznej opieki służby zdrowia w ramach NFZ. Wynika to w głównej mierze z niedoszacowanych kontraktów z NFZ. Modernizacja szpitala powiatowego pozwoliła na podniesienie standardu placówki i zapewniła mieszkańcom dostęp do wysokiej jakości usług medycznych, co zmniejszyło terytorialne dysproporcje w infrastrukturze zdrowia. Pomimo przeprowadzonych prac modernizacyjnych i remontowych w szpitalu powiatowym należy dołożyć starań do pozyskania nowych funduszy na dalszy remont i wyposażenie służby zdrowia, gdyż sprzęt medyczny w zakładach opieki zdrowotnej jest niskiej jakości.

Starzenie się społeczeństwa wymagać będzie tworzenia innych obiektów służby zdrowia skierowanych na obsługę osób w podeszłym wieku tj. domy pomocy społecznej, domy spokojnej starości, centrum rehabilitacyjne czy hospicja. Jednym z priorytetowych działań powiatu powinno być pozyskanie dodatkowych funduszy na rozwój infrastruktury społecznej.

Infrastruktura szkolna w powiecie jest w dobrym stanie i dostosowana jest wielkością do ilości uczęszczających do niej uczniów. Szkoły posiadają szeroki zakres oferty edukacyjnej, także dla osób niepełnosprawnych. W szkołach pracuje wysoko wykwalifikowana kadra pedagogiczna. Uczniowie szkół biorą czynny udział w życiu społeczności lokalnej poprzez udział w uroczystościach patriotycznych, uroczystościach lokalnych, dożynkach, spotkaniach z pieśnią itd. Szkoły wyposażone są w niezbędny sprzęt dydaktyczny i naukowy. Przy szkołach funkcjonują sale gimnastyczne oraz boiska sportowe. Jednym z problemów w placówkach oświatowych na obszarze powiatu jest brak opieki medycznej i stomatologicznej oraz niewystarczająca ilość miejsc w internatach i słaba jakość istniejącej bazy.

Należy więc podjąć działania, w postaci pozyskania środków finansowych na zatrudnienie personelu medycznego w celu podniesienia bezpieczeństwa i opieki medycznej w placówkach oświatowych na terenie powiatu. W zakresie oświaty dobrym kierunkiem rozwoju dzieci i młodzieży jest udział w zajęciach dodatkowych i pozalekcyjnych, mających na celu rozwijanie zainteresowań.

Głównym problemem powiatu, pomimo przeprowadzenia szeregu inwestycji w tym zakresie jest niski stopień wyposażenia terenów wiejskich w sieć kanalizacyjną. Potrzebne też są uzupełnienia sieci wodociągowej i budowa oczyszczalni ścieków. W celu uporządkowania gospodarki ściekowej w gminie, uzupełnienia uzbrojenia na terenach obecnie nieskanalizowanych, proponuję się rozbudowę systemu kanalizacji sanitarnej i deszczowej. Dzięki tym działaniom poprawi się również stan środowiska

przyrodniczego wskutek ograniczenia niekontrolowanych wycieków z nieszczelnych szamb do gruntu. Sieć gazowa na terenie gminy jest uboga. Wynosi ona nie całe 120 km. Rozbudowa sieci gazowej i doprowadzenie gazu do wszystkich miejscowości pozwoliłoby na zmiany dotychczasowego systemu ogrzewania mieszkań i domów, poprawiając parametry jakościowe powietrza. Można wziąć pod uwagę inne ekologiczne źródła energii ciepła np. elektrownie wiatrowe. Wraz z rozwojem powiatu systematycznie wzrasta również ilość odpadów komunalnych w Powiecie. Pomimo poniesienia znacznych nakładów finansowych na infrastrukturę drogową w powiecie radzyńskim, stan jakości dróg jest niezadowalający. Wskazana jest dalsza modernizacja istniejących połączeń lokalnych. Sposób obecnego funkcjonowania komunikacji publicznej należy uznać za niedostateczny. Z przyczyn ekonomicznych połączenia pomiędzy miejscowościami zostały zlikwidowane lub ograniczone, co utrudnia przemieszczanie się mieszkańców do szkoły czy też pracy.

Powiat dysponuje ograniczonymi środkami finansowymi. Dochody budżetu w przeliczeniu na 1 mieszkańca są ponad dwukrotnie niższe niż dla województwa lubelskiego. Współpraca powiatu z gminami jest satysfakcjonująca. Jednym z wielu działań powiatu powinno być wspieranie kierunków rozwoju poprzez rozwój powiązań funkcjonalnych poszczególnych gmin ze stolicą Powiatu oraz wykorzystanie potencjału gmin w rozwoju całego powiatu.

VI. WIZJA - MISJA - CEL GENERALNY STRATEGII

Wizja powiatu radzyńskiego

Wizją określamy obraz powiatu, jaki chcielibyśmy widzieć w przyszłości, na koniec okresu obowiązywania opracowywanej strategii. Wizja jest to stan, do którego dążymy. Odpowiada ona na pytania: co chcielibyśmy osiągnąć? Jaką sytuację chcielibyśmy mieć? Wizja wskazuje zasadniczy kierunek działania, pozwala również wyklarować jasność celów, stojących przed powiatem. Wizja jest wizualizacją przyszłości, która z założenia motywuje jej twórców i odbiorców do działań na rzecz jej realizacji.

Wizja powiatu radzyńskiego została wypracowana przez uczestników konsultacji społecznych oraz w oparciu o przeprowadzone badania ankietowe.

Wybrana wizja przedstawia obraz powiatu radzyńskiego, jako satysfakcjonującego miejsca do życia dla przedstawicieli wszystkich pokoleń. Mieszkańcy mają zapewnione poczucie bezpieczeństwa, żyją w miejscu nowoczesnym, rozwiniętym gospodarczo, ale jednocześnie czystym i ekologicznym. Społeczność jest również świadoma bogactwa historyczno – kulturowego powiatu, które jest atutem, zachęcającym do zainteresowania się nim jako miejscem spędzania czasu wolnego, inwestowania czy zamieszkania.

Sformułowana wizja podkreśla, że powiat radzyński zamieszkały jest przez ludzi aktywnych, otwartych i przedsiębiorczych, którzy, wspólnie z profesjonalnym i kompetentnym samorządem, dbają o wysoką jakość życia.

Wizja powiatu radzyńskiego:

Powiat radzyński to nowoczesny, bezpieczny, rozwinięty gospodarczo region. To miejsce rozwoju przedsiębiorczości, pielęgnowania środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego, w którym aktywność samorządu, biznesu i lokalnej społeczności zapewnia wysoką jakość życia.

Misja powiatu radzyńskiego

Ważnym momentem w opracowaniu strategii jest sformułowanie misji, czyli głównego przesłania. Misja, jako nadrzędny cel funkcjonowania jest krótkim, syntetycznym określeniem docelowego kierunku rozwoju, wraz ze sprecyzowaniem nadrzędnych wartości, które będą zawsze przestrzegane. Misja zapowiada ogólny trend

rozwojowy, zgodny z oczekiwaniami wszystkich zainteresowanych podmiotów, a zwłaszcza mieszkańców.

Misja służy określeniu systemu wartości, jakie przyświecają powiatowi do osiągnięcia projektowanego w wizji obrazu powiatu w przyszłości. Misja określa wartości, jakimi będziemy się kierowali w celu osiągnięcia wizji. Misja ukierunkowuje na szczegółowe działania, definiuje również wewnętrzny klimat działań w powiecie. Misja wyraźnie związana jest z odpowiedzią na pytania o sens i istotę naszego działania? Co chcemy osiągnąć? Czyje i jakie potrzeby zaspokajamy? Co powoduje, że jesteśmy wyjątkowi?

Misja sformułowana w 2008 roku obowiązującej do 2015 roku Strategii Rozwoju Powiatu Radzyńskiego brzmiała następująco:

Misją powiatu radzyńskiego jest podniesienie poziomu życia mieszkańców poprzez zrównoważony rozwój oraz poprawę konkurencyjności powiatu.

Podczas prac nad Strategii Rozwoju Powiatu Radzyńskiego na lata 2015-2030, powstała nowa propozycja misji powiatu, która bazuje na misji dotychczas obowiązującej. Misja jest publiczną, jawną deklaracją wartości wyznawanych przez członków powiatowej wspólnoty samorządowej, które powinny być stałe w okresie jej funkcjonowania.

Misja i wynikające z niej cele strategiczne powiatu radzyńskiego zostały wypracowane w trakcie procesu konsultacji strategicznych i są kontynuacją ustalonych kierunków rozwoju powiatu zawartych w Strategii Rozwoju Powiatu Radzyńskiego na lata 2008 - 2015.

Misja otrzymała brzmienie:

Misją Powiatu Radzyńskiego do 2030 roku jest dążenie do zrównoważonego rozwoju społecznego i gospodarczego gwarantującego odpowiednie warunki i jakość życia mieszkańców w oparciu o potencjał i walory powiatu, aktywność mieszkańców, rozwój infrastruktury oraz współpracę i skuteczną promocję.

Koncepcja zrównoważonego rozwoju uznaje równorzędną wartość społeczeństwa, gospodarki i środowiska naturalnego – nie faworyzuje ani nie degraduje roli żadnego z tych trzech elementów, lecz wytycza kierunki ich zrównoważonego rozwoju. Przyjmuje się więc założenie, że gospodarka nie może się rozwijać kosztem

ludzi i przyrody, człowiek nie może rozwijać się kosztem gospodarki i przyrody, ale także przyroda nie może być ważniejsza niż człowiek i gospodarka.

Polityka rozwoju lokalnego winna służyć realizacji tej koncepcji. Polityka rozwoju lokalnego rozumiana jest jako świadoma i celowa działalność organów samorządu, zmierzająca do systematycznej poprawy konkurencyjności podmiotów gospodarczych i poziomu życia mieszkańców oraz wzrostu potencjału gospodarczego regionów, przyczyniającego się ostatecznie do rozwoju społeczno – gospodarczego kraju.

VII. OBSZARY PRIORYTETOWE - CELE STRATEGICZNE

Cele strategiczne formułuje się w obszarach priorytetowych – to jest tych aspektach życia społecznego i gospodarczego, które mają kluczowe znaczenie dla osiągnięcia stanu rzeczy określonego w celu generalnym strategii.

Celem generalnym Strategii Rozwoju Powiatu Radzyńskiego jest:

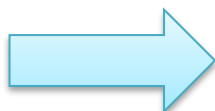
dążenie do zrównoważonego rozwoju społecznego i gospodarczego gwarantującego odpowiednie warunki i jakość życia mieszkańców w oparciu o potencjał i walory powiatu, aktywność mieszkańców, rozwój infrastruktury oraz współpracę i skuteczną promocję.

Aby ten cel mógł być zrealizowany, należy podjąć działania w następujących domenach rozwojowych:

Domena I - SPOŁECZNOŚĆ POWIATOWA

Domena II - ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ GOSPODARCZY I INWESTYCYJNY

Uzasadnienie wyboru domen rozwojowych strategii

Domena I SPOŁECZNOŚĆ POWIATOWA

Rozwój kapitału ludzkiego i aktywne społeczeństwo obywatelskie jest podstawową siłą napędową w procesie kształtowania rozwoju lokalnego. Jednym z głównych celów strategicznych powinno być **wzmocnienie poczucia tożsamości mieszkańców**. Może się to stać poprzez na przykład organizowanie lokalnych przedsięwzięć kulturalnych związanych z tradycjami tego obszaru. Powinny się również rozwijać inicjatywy lokalne na rzecz odnowy miejsc ważnych historycznie. Aktywność kulturalna mieszkańców jest możliwa jeśli będą tworzone i będą się rozwijać ośrodki kulturalne i infrastruktura kultury, szczególnie na terenach wiejskich.

Słabo jest rozwinięta infrastruktura turystyczna, sportowa i rekreacyjna, co wpływa ujemnie na jakość życia mieszkańców, zniechęca ludzi z zewnątrz do osiedlania się na terenie powiatu, oraz potencjalnych inwestorów do inwestowania, a także nie pozwala na wykorzystanie potencjału turystycznego i walorów powiatu dla rozwoju turystyki. Słabo rozwinięta infrastruktura kulturalna i sportowa wpływa negatywnie na poziom rozwoju psychofizycznego młodzieży oraz przeciwdziałanie zjawiskom patologicznym. W związku z tym należy zwrócić szczególną uwagę na stan i zasoby

infrastruktury społecznej, sportowej i rekreacyjno-turystycznej. Podjąć próby jej rozwoju, rozbudowy, budowy nowych placówek oraz unowocześniania istniejących obiektów. Rozwój infrastruktury społecznej, sportowej oraz rekreacyjno-turystycznej wpłynie z korzyścią nie tylko poprawę warunków życia mieszkańców, rozwój społeczny, ale również na podniesienie atrakcyjności terenu powiatu, poprawę możliwości korzystania z wypoczynku i rekreacji przez samych mieszkańców i osób przyjeżdżających z zewnątrz.

Dla potrzeb organizacji zajęć dla dzieci, młodzieży i dorosłych oraz poprawy atrakcyjności oferty spędzania czasu wolnego należy zwiększyć wykorzystanie istniejącej infrastruktury oświatowej, dzięki czemu wzrośnie dostępność oferty dla mieszkańców, bez kreowania dodatkowych kosztów. Dostępność budynków oświatowych zwiększy możliwości realizacji programów profilaktyki zdrowotnej, rozwoju sportu, promocji zdrowego stylu życia, wsparcia funkcjonowania rodziny oraz przeciwdziałania uzależnieniom i patologiom społecznym.

Kolejnym z celów strategicznych w tym obszarze jest poprawa jakości nauczania oraz oferty edukacyjnej. Zasadne jest wprowadzenie do programu nauczania wiedzy o lokalnym dziedzictwie, promocji regionu i kultury/historii lokalnej. Z punktu widzenia rozwoju gospodarczego i przeciwdziałania bezrobociu należy dostosować kierunki kształcenia w szkołach ponadgimnazjalnych do potrzeb rynku pracy oraz uatrakcyjnić ofertę edukacyjną poprzez poprawę wyposażenia szkół i placówek przyszkolnych w sprzęt i pomoce naukowe.

W rozwoju społeczności lokalnej aktywną rolę odgrywa lokalna administracja. Samorząd przyjazny dla społeczeństwa jest podstawą efektywnego jego funkcjonowania. Należy zatem doprowadzić do **poprawy jakości pracy jednostek administracji i wzrostu świadomości obywatelskiej mieszkańców**. Cel ten może zostać zrealizowany poprzez działania na rzecz podniesienia jakości kadr, szczególnie w administracji (szkolenia, usługi doradcze i wdrożeniowe), stworzenie systemów zarządzania wiedzą w JST, jak też stworzenie systemu monitoringu usług publicznych w powiecie.

Domena II ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ GOSPODARCZY I INWESTYCYJNY

Dużym problemem mieszkańców powiatu radzyńskiego jest brak atrakcyjnych miejsc pracy, który jest podstawową przyczyną utrudniającą poprawę warunków życia lokalnej społeczności, zniechęca mieszkańców do osiedlania się na terenie powiatu oraz stanowi barierę w jego rozwoju. Dlatego rozwój gospodarczy powiatu i oraz stworzenie atrakcyjnych miejsc pracy stanowią podstawowe uwarunkowania osiągnięcia celu strategicznego. Ważne jest przy tym także wsparcie małych i średnich przedsiębiorstw działających na terenie powiatu radzyńskiego oraz lokalnej społeczności w zakresie rozwoju zawodowego, podnoszenia poziomu wiedzy i kwalifikacji, podejmowania

inicjatyw przedsiębiorczości. W celu rozwoju gospodarczego powiatu należy wykorzystać jego potencjał turystyczny, kulturowy, historyczny i przyrodniczy, a także stworzyć warunki dla rozwoju i wzrostu konkurencyjności przedsiębiorstw, które mogłyby zaoferować mieszkańcom atrakcyjne miejsca pracy. Cel ten zostanie osiągnięty w szczególności poprzez promocję powiatu jako obszaru gospodarczego, stworzenie ośrodków i instytucji wspierających przedsiębiorczość lokalną, jak również dostosowanie kierunków kształcenia do potrzeb rynku pracy. Niezbędne w tym zakresie będzie tworzenie centrów i punktów informacji turystycznej, centrum obsługi inwestora oraz organizowanie cyklicznych imprez kulturalnych w oparciu o istniejący potencjał i dziedzictwo.

Współcześnie atrakcyjność gospodarcza, inwestycyjna, w tym turystyczna obszaru opiera się o zbudowanie i promocję lokalnej marki. Istotne działania i przedsięwzięcia na terenie powiatu powinny być spójne, mieć jasno sformułowane cele, i logiczny system wdrażania w pod szyldem jednej marki lokalnej. Można do tego doprowadzić m. in. poprzez udział w imprezach targowych, misjach itp., stworzenie portalu internetowego promującego lokalne atrakcje, jak również stworzenie lokalnych map, przewodników i folderów i wydawnictw okolicznościowych.

Rozwój infrastruktury drogowej na obszarze powiatu warunkuje poprawę dostępności komunikacyjnej i ma bezpośredni związek z decyzjami inwestycyjnymi, zarówno w zakresie lokalizacji przedsiębiorstw produkcyjnych, usługowych i handlowych jak i zabudowy mieszkaniowej. Nakłady inwestycyjne na budowę infrastruktury drogowej spowodują przyrost wpływów budżetowych z udziałów w podatku dochodowym, ograniczą wydatki na ich utrzymanie, będą stymulowały rozwój lokalnego rynku pracy i przyrost stałych mieszkańców powiatu. Inwestycje w infrastrukturę drogową umożliwią zewnętrzną i wewnętrzną spójność komunikacyjną obszaru powiatu, poprawią funkcjonalność transportu publicznego (dogodny dojazd do pracy, szkół i uczelni), umożliwią optymalne wykorzystanie zasobów powiatu (m.in. elastyczne wykorzystanie budynków oświatowych, infrastruktury społecznej), poprawią jakość warunków życia mieszkańców i będą korzystnie oddziaływać na ochronę środowiska naturalnego (m.in. komunikacja publiczna, ograniczenie emisji pyłów i hałasu).

Istotnym celem, który współcześnie warunkuje odpowiednią jakość infrastruktury na danym obszarze, jest właściwa dostępność do usług teleinformatycznych. Cel może zostać zrealizowany przede wszystkim poprzez zbudowanie sieci Internetu szerokopasmowego oraz promowanie nowoczesnych rozwiązań informatycznych, które zostaną wykorzystane zarówno przez podmioty gospodarcze oraz instytucjonalne, ale także mieszkańców Powiatu.

Cel generalny Strategii oraz wynikające z niego domeny – kierunki rozwoju powiatu, osiągnięty zostanie poprzez realizację celów strategicznych.

*Dla Strategii Rozwoju Powiatu Radzyńskiego, w perspektywie lat 2015 – 2030
wyznaczono następujące cele strategiczne:*

Domena I SPOŁECZNOŚĆ POWIATOWA
Cel strategiczny 1: Rozwój edukacji publicznej poprzez rozwój infrastruktury oświatowej, poprawę jakości kształcenia oraz dostosowanie wykształcenia i kwalifikacji mieszkańców powiatu do potrzeb rynku pracy
Cel strategiczny 2: Wydłużenie życia i poprawa zdrowia społeczeństwa na terenie powiatu poprzez zapewnienie dostępu i warunków specjalistycznej opieki zdrowotnej, leczenia szpitalnego oraz propagowanie kultury fizycznej, sportu i zdrowego stylu życia
Cel strategiczny 3: Zapewnienie efektywnej pomocy społecznej dla potrzebujących mieszkańców powiatu, w tym dla osób niepełnosprawnych oraz rozwój polityki prorodzinnej
Cel strategiczny 4: Podniesienie znaczenia kultury i dziedzictwa historycznego poprzez rozbudowę, adaptację i modernizację obiektów kulturalnych i zabytkowych, rozwój amatorskiego ruchu artystycznego oraz poprawę dostępności do dóbr kultury
Cel strategiczny 5: Podniesienie poziomu bezpieczeństwa mieszkańców powiatu
Cel strategiczny 6: Budowa społeczeństwa obywatelskiego i zwiększenie aktywności społecznej mieszkańców poprzez rozwój współpracy i działalności na rzecz organizacji pozarządowych, rozwój konsultacji społecznych oraz usprawnienie polityki informacyjnej władz powiatu
Cel strategiczny 7: Zapewnienie sprawnej, skutecznej, przyjaznej dla obywateli i zgodnej ze standardami europejskimi obsługi przez urzędy administracji publicznej poprzez wykorzystanie nowych standardów i technologii oraz podnoszenie kwalifikacji kadr urzędniczych
Domena II ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ GOSPODARCZY I INWESTYCYJNY
Cel strategiczny 1: Zwiększenie konkurencyjności powiatu na szczeblu regionalnym, krajowym

i europejskim poprzez rozwój przedsiębiorczości, rozwój infrastruktury turystycznej, poprawę warunków do inwestowania oraz wykorzystanie potencjału turystycznego i walorów przyrodniczych
Cel strategiczny 2: Przeciwdziałanie bezrobociu oraz aktywizacja lokalnego rynku pracy poprzez stymulowanie przedsiębiorczości, nowoczesności i innowacyjności gospodarki lokalnej
Cel strategiczny 3: Ochrona i poprawa jakości środowiska przyrodniczego poprzez poprawę jakości powietrza, ochronę gleby, poprawę świadomości ekologicznej mieszkańców powiatu oraz ochronę zasobów leśnych
Cel strategiczny 4: Rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich poprzez wsparcie efektywnej i jakościowej produkcji rolnej, rolnictwa ekologicznego oraz promocję alternatywnych źródeł energii
Cel strategiczny 5: Rozwój promocji powiatu oraz współpracy powiatu z gminami, innymi powiatami oraz ze społecznościami lokalnymi i regionalnymi innych państw
Cel strategiczny 6: Rozwój infrastruktury technicznej poprzez modernizację i budowę sieci drogowej, rozwój infrastruktury telekomunikacyjnej oraz zapewnienie dostępności komunikacyjnej powiatu

VIII. CELE OPERACYJNE - drugi poziom planu strategicznego

Cele operacyjne stanowią uszczegółowienie celów strategicznych i są podstawą dla określenia kierunków działań, co przekłada się w dalszym etapie planowania na wyznaczenia szczegółowych zadań do realizacji. W ten sposób cele operacyjne stanowią podstawę i uzasadnienie do umieszczania konkretnych zadań w Programie Rozwoju Powiatu, programach branżowych, czy Wieloletnim Planie Inwestycyjnym. Niektóre cele operacyjne są równoważne z celami strategicznymi.

W ramach dwóch domen strategicznych oraz celów strategicznych realizowane będą następujące cele operacyjne:

Cele strategiczne oraz cele operacyjne w ramach poszczególnych domen rozwojowych

Domena I

SPOŁECZNOŚĆ POWIATOWA

Cel strategiczny I.1:

Rozwój edukacji publicznej poprzez rozwój infrastruktury oświatowej, poprawę jakości kształcenia oraz dostosowanie wykształcenia i kwalifikacji mieszkańców powiatu do potrzeb rynku pracy

Cele operacyjne:

1. Stworzenie Centrum Kształcenia Praktycznego przy ZSP w Radzynie Podlaskim
2. Tworzenie nowych szkół zawodowych lub klas zawodowych w istniejących placówkach przygotowujących do zdobycia kwalifikacji w konkretnych zawodach
3. Organizacja systemu dodatkowego kształcenia osób dorosłych
4. Dostosowanie kierunków kształcenia do obecnego zapotrzebowania na rynku pracy
5. Odpowiednia adaptacja i wykorzystanie pomieszczeń i obiektów SOSW (Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego) w Radzynie Podlaskim dla potrzeb realizowanych celów
6. Powstanie kompleksu boisk przy I LO w Radzynie Podlaskim
7. Rozbudowa placówki I LO w Radzynie Podlaskim, powstanie specjalistycznych pracowni (biologicznej, chemicznej, fizycznej, obserwatorium astronomicznego), rozbudowa stołówki szkolnej
8. Budowa stadionu lekkoatletycznego przy ZS Ponadgimnazjalnych
9. Stworzenie i promocja programu stypendialnego dla uzdolnionych dzieci i młodzieży
10. Przeniesienie gabinetu integracji sensorycznej, Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej i utworzenie w tym miejscu gabinetu diagnozy dzieci w wieku 0-6 lat

Cel strategiczny I.2:

Wydłużenie życia i poprawa zdrowia społeczeństwa na terenie powiatu poprzez zapewnienie dostępu i warunków specjalistycznej opieki zdrowotnej, leczenia szpitalnego oraz propagowanie kultury fizycznej, sportu i zdrowego stylu życia

Cele operacyjne:

1. Dopuszczenie szpitala w odpowiedni sprzęt specjalistyczny (rezonans magnetyczny)
2. Ułatwienie dostępu do lekarza pierwszego kontaktu oraz lekarzy specjalistów

3. Poszerzenie dostępu POZ przy szpitalu
4. Poszerzenie oferty dostępu do badań diagnostycznych
5. Poszerzenie oferty oddziału pediatrycznego
6. Stworzenie gabinetów i dentystycznej w placówkach oświatowych
7. Poszerzenie bezpłatnej oferty zajęć promujących rozwój kultury fizycznej
8. Promocja aktywnego stylu życia (kluby sportowe, udostępnianie poprawa jakości boisk i hal sportowych)
9. Promocja aktywnego stylu życia oraz spędzania wolnego czasu poprzez, np.: lekcje tańca, jazdę konna, powstanie napowietrznych siłowni, skate parku, rozbudowę ścieżek rowerowych
10. Organizowanie cyklicznych imprez mających na celu promocję zdrowego stylu życia
11. Realizacja programów profilaktycznych, np. wykrywanie chorób serca

**Cel strategiczny I.3:
Zapewnienie efektywnej pomocy społecznej dla potrzebujących
mieszkańców powiatu, w tym dla osób niepełnosprawnych oraz
rozwój polityki prorodzinnej**

Cele operacyjne:

1. Ułatwienie dostępu do informacji na temat możliwości pozyskania zewnętrznych funduszy dla osób potrzebujących takiej pomocy
2. Likwidacja barier architektonicznych w obiektach będących własnością powiatu uniemożliwiających prawidłowe funkcjonowanie osobom niepełnosprawnym
3. Poszerzenie oferty warsztatów terapii zajęciowej dostosowanej dla potrzeb osób niepełnosprawnych w każdej z gmin powiatu
4. Aktywizacja bądź utworzenie zrzeszenia osób opiekujących się osobami chorymi, niepełnosprawnymi i uzależnionymi,
5. Rozbudowa istniejących i powstawanie nowych placówek przedszkolnych oraz zakładów pracy, w tym spółdzielni socjalnych
6. Utworzenie na terenie Powiatu Radzyńskiego Domu Pomocy Społecznej dla osób samotnych i starszych
7. Rozszerzenie sieci placówek gdzie będzie możliwe korzystanie z Karty Dużej Rodziny

8. Zlecenie zadań z dziedziny pomocy społecznej organizacjom pozarządowym i podmiotom ekonomii społecznej
9. Zwiększenie ilości i jakości wywiadów środowiskowych ułatwiających poznanie faktycznych potrzeb mieszkańców powiatu i udzielenie im odpowiedniego wsparcia finansowego oraz merytorycznego

**Cel strategiczny I.4:
Podniesienie znaczenia kultury i dziedzictwa historycznego poprzez rozbudowę, adaptację i modernizację obiektów kulturalnych i zabytkowych, rozwój amatorskiego ruchu artystycznego oraz poprawę dostępności do dóbr kultury**

Cele operacyjne:

1. Utworzenie strony Internetowej, mobilnych aplikacji umożliwiających wirtualny spacer po zabytkach Powiatu Radzyńskiego
2. Zagospodarowanie pałacu Potockich z uwzględnieniem potrzeb turystycznych, np. obsługi ruchu turystycznego.
3. Adaptacja oraz nowe zagospodarowanie starych obiektów, dla potrzeb promocji kultury oraz amatorskiego ruchu artystycznego
4. Rewitalizacja obiektów historycznych przez ich obecnych właścicieli
5. Wspieranie i większa promocja lokalnych twórców i artystów
6. Promocja postaci i twórczości Karola Lipińskiego
7. Wspieranie organizacji lub organizowanie cyklicznych uroczystości promujących dziedzictwo kulturowe powiatu lub opowiadających historię Powiatu Radzyńskiego
8. Opracowanie i wdrożenie systemu informacji poprzez oznakowanie zabytkowych obiektów znakami drogowymi oraz tablicami informacyjnymi
9. Wspieranie organizacji lub organizowanie wystaw, wernisaży, cyklicznych spotkań informacyjnych promujących historię, kulturę i tradycje powiatu
10. Większe zaangażowanie placówek oświaty w upowszechnianiu świadomości historycznej i kulturowej wśród swoich podopiecznych

**Cel strategiczny I.5:
Podniesienie poziomu bezpieczeństwa mieszkańców powiatu**

Cele operacyjne:

1. Analiza zagrożeń z jakimi borykają się mieszkańcy powiatu oraz przyczyn ich

powstawania,

2. Zaplanowanie działań zapobiegających występowaniu poszczególnych zagrożeń
3. Opracowanie nowoczesnego systemu informacji o zagrożeniach trafiającego bezpośrednio do mieszkańców
4. Zamontowanie progów zwalniających na terenach zabudowanych, w miejscach gdzie występuje szczególne zagrożenie wypadkiem komunikacyjnym
5. Uzupełnienie brakujących przejść dla pieszych i chodników we wszystkich gminach powiatu
6. Zwiększenie patroli policyjnych, szczególnie w miejscach gdzie występują największe zagrożenia
7. Poprawa oznakowania dróg i ulic powiatowych znakami drogowymi
8. Poprawa stanu poboczy przy drogach na terenie całego powiatu
9. Zamontowanie dodatkowych oznaczeń świetlnych i monitoringu przy przejściach dla pieszych
10. Systematyczne dofinansowanie Policji przez Fundusz Wsparcia Policji
11. Większe zaangażowanie w organizowaniu programów profilaktycznych „Wspólnie z Policją”, „Profilaktyka a Ty”, „Jestem bezpieczny”.
12. Termomodernizacja budynków Państwowej Straży Pożarnej
13. Wsparcie Ochotniczej Straży Pożarnej
14. Zorganizowanie kursów samoobrony dla kobiet
15. Wykorzystanie sieci internetowych do monitorowania miejsc niebezpiecznych, np. skrzyżowań dróg

Cel strategiczny I.6:

Budowa społeczeństwa obywatelskiego i zwiększenie aktywności społecznej mieszkańców poprzez rozwój współpracy i działalności na rzecz organizacji pozarządowych, rozwój konsultacji społecznych oraz usprawnienie polityki informacyjnej władz powiatu

Cele operacyjne:

1. Utworzenie portalu informacyjnego dla społeczności lokalnej, ukazującego konkretny zakres działań i kompetencje poszczególnych jednostek samorządowych oraz praw obywatelskich
2. Organizacja cyklicznych spotkań władz samorządowych z mieszkańcami powiatu

3. Publiczny dostęp do informacji na temat funkcjonowania na terenie powiatu organizacji samorządowych oraz zakresie ich działalności
4. Utworzenie Budżetu Obywatelskiego
5. Promocja działań z zakresu „AKTYWNEGO OBYWATELA”
6. Organizacja konkursów, wystaw, warsztatów, seminariów dotyczących zasad funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego w poszczególnych grupach wiekowych
7. Wydanie bezpłatnego biuletynu samorządowego

**Cel strategiczny I.7:
Zapewnienie sprawnej, skutecznej, przyjaznej dla obywateli i zgodnej ze standardami europejskimi obsługi przez urzędy administracji publicznej poprzez wykorzystanie nowych standardów i technologii oraz podnoszenie kwalifikacji kadr urzędniczych**

Cele operacyjne:

1. Stworzenie platformy umożliwiającej załatwianie części spraw administracyjnych przez Internet
2. Usprawnienie procedur związanych z załatwianiem spraw w urzędach
3. Doskonalenie umiejętności kadrowych pracowników urzędów poprzez udział w kursach doszkalających, warsztatach, seminariach oraz wyjazdach studyjnych
4. Udział pracowników samorządowych w kursach i warsztatach umożliwiających podnoszenie ich kompetencji
5. Zorganizowanie doszkalających kursów języków obcych dla urzędników administracji publicznej
6. Systematyczne monitorowanie poziomu zadowolenia mieszkańców z podstawowej obsługi przez urzędników samorządowych
7. Podwyższenie płac urzędniczych

Domena II

ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ GOSPODARCZY I INWESTYCYJNY

**Cel strategiczny II. 1:
Zwiększenie konkurencyjności powiatu na szczeblu regionalnym,**

krajowym i europejskim poprzez rozwój przedsiębiorczości, rozwój infrastruktury turystycznej, poprawę warunków do inwestowania oraz wykorzystanie potencjału turystycznego i walorów przyrodniczych

Cele operacyjne:

1. Poszerzenie reklamy i promocji powiatu na zewnątrz, np. w ogólnopolskich mediach, projekty 3D
2. Rozbudowa sieci turystycznych tras rowerowych na obszarze całego Powiatu Radzyńskiego
3. Utworzenie ośrodków edukacji przyrodniczej i ekologicznej, np. ogrodu edukacyjnego
4. Budowa zbiornika retencyjnego i zagospodarowanie jego obszaru pod względem rozwoju turystyki
5. Opracowanie i wdrożenie systemu informacji poprzez oznakowanie zabytkowych obiektów znakami drogowymi oraz tablicami informacyjnymi w obcych językach
6. Organizowanie cyklicznych targów żywności, promujących zdrowe, ekologiczne lokalne wyroby
7. Organizacja i promocja centrum edukacji ekologicznej na obszarze Natura 2000 „Dolina Tyśmienicy”
8. Powołanie inkubatorów przedsiębiorczości oraz Powiatowego Centrum Informacji Gospodarczej
9. Utworzenie strefy ekonomicznej opartej na nowoczesnych technologiach
10. Utworzenie schronisk młodzieżowych w obiektach szkolnych (Wola Osowińska, Radzyń Podlaski)
11. Organizacja Sieci Naturalnie Aktywnych obejmującej gospodarstwa agroturystyczne miejsca postojowe, platformę widokową itp.
12. Sieciowanie współpracy oferentów usług turystycznych
13. Organizacja szkoleń dla gestorów branży turystycznej

Cel strategiczny II.2:

Przeciwdziałanie bezrobociu oraz aktywizacja lokalnego rynku pracy poprzez stymulowanie przedsiębiorczości, nowoczesności i innowacyjności gospodarki lokalnej

Cele operacyjne:

1. Aktywizacja zawodowa młodzieży poprzez organizowanie różnego rodzaju bezpłatnych kursów i warsztatów
2. Poszerzenie oferty usług z zakresu doradztwa zawodowego i pośrednictwa pracy
3. Aktywne wsparcie edukacji zawodowej
4. Organizacja targów pracy umożliwiających spotkanie z potencjalnym pracodawcą
5. Badanie kompetencji i predyspozycji zawodowej mieszkańców powiatu
6. Reaktywowanie w kształceniu zawodowym starych zawodów (kował, piekarz, szewc, krawcowa...)
7. Wspieranie zakładania rodzinnych firm podtrzymujących funkcjonowanie danego zawodu
8. Wspieranie kształcenia mieszkańców o niskich kwalifikacjach zawodowych oraz o najniższym statusie majątkowym
9. Stworzenie dogodnych warunków sprzyjających inwestowaniu i tworzeniu nowych miejsc pracy na obszarze całego powiatu
10. Usprawnienie pracy i zwiększenie aktywności PUP.

Cel strategiczny II.3:

Ochrona i poprawa jakości środowiska przyrodniczego poprzez poprawę jakości powietrza, ochronę gleby, poprawę świadomości ekologicznej mieszkańców powiatu oraz ochronę zasobów leśnych

Cele operacyjne:

1. Kontynuacja programu ZWIĘKSZANIA LESISTOŚCI KRAJU w ramach PROW
2. Promocja działań na rzecz ograniczenia funkcjonowania kotłowni indywidualnych i podłączania do sieci ciepłowniczej
3. Zwiększenie ekologicznej świadomości mieszkańców powiatu poprzez edukację przyrodniczą, opartą na budowie nowego obiektu edukacyjnego przy Nadleśnictwie
4. Usprawnienie gospodarki odpadami z uwzględnieniem odpadów komunalnych
5. Popularyzacja segregacji śmieci przy placówkach oświaty
6. Zorganizowanie powiatowego dnia bez samochodu
7. Wymiana istniejących instalacji na nowoczesne wykorzystujące OZE w obiektach

powiatowych

8. Przeprowadzenie audytu środowiska naturalnego i ochrona unikalnych ekosystemów
9. Zwiększenie kontroli nad lasami prywatnymi
10. Zwiększenie sankcji dla osób zanieczyszczających lasy prywatne
11. Organizowanie cyklicznych imprez promujących ekologię

**Cel strategiczny II.4:
Rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich poprzez wsparcie efektywnej i jakościowej produkcji rolnej, rolnictwa ekologicznego oraz promocję alternatywnych źródeł energii**

Cele operacyjne:

1. Organizacja szkoleń z zakresu turystyki wiejskiej,
2. Wspieranie prywatnych gospodarstw domowych w pozyskiwaniu energii z OZE
3. Organizowanie cyklicznych targów żywności tradycyjnej i ekologicznej przez mieszkańców
4. Udzielanie pomocy merytorycznej w tworzeniu grup producenckich

**Cel strategiczny II.5:
Rozwój promocji powiatu oraz współpracy powiatu z gminami, innymi powiatami oraz ze społecznościami lokalnymi i regionalnymi innych państw**

Cele operacyjne:

1. Organizacja stoisk promocyjnych przy okazji imprez organizowanych na terenie powiatu i województwa
2. Organizacja cyklicznych imprez promocyjnych
3. Regularny udział wójtów gmin w sesjach Rady Powiatu, w celu poszerzenia współpracy między samorządami
4. Utworzenie nowych ośrodków kolonijnych na terenie powiatu
5. Utworzenie sieci ścieżek rowerowych, wypożyczalni rowerów, miejsc noclegowych i gastronomicznych dla podróżujących promujących walory powiatu wewnątrz i na zewnątrz
6. Zwiększenie promocji produktów lokalnych, zwłaszcza tradycyjnych
7. Członkostwo powiatu w Lubelskiej Regionalnej Organizacji Turystycznej

8. Poszerzenie i promocja oferty gospodarstw agroturystycznych
9. Organizacja wyjazdów studyjnych do innych części kraju w celu poszerzenia kompetencji władz odnośnie sposobów promocji Powiatu Radzyńskiego, a także możliwość bezpośredniej promocji powiatu podczas takich wyjazdów
10. Nawiązanie współpracy ponadregionalnej i ponadnarodowej w celu zwiększenia możliwości promocji powiatu
11. Udział w projektach Międzynarodowej Wymiany Młodzieży (ERAZMUS+)
12. Ustawienie witaczy na granicy powiatu przy drogach krajowych
13. Rozwój Punktu Informacji Turystyczno-Kulturowej

**Cel strategiczny II.6:
Rozwój infrastruktury technicznej poprzez modernizację i budowę
sieci drogowej, rozwój infrastruktury telekomunikacyjnej oraz
zapewnienie dostępności komunikacyjnej powiatu**

Cele operacyjne:

1. Rozbudowa sieci punktów dostępu do bezpłatnego Internetu we wszystkich gminach powiatu
2. Realizacja PROGRAMU ROZWOJU DRÓG LOKALNYCH

IX. ZGODNOŚĆ ZE STRATEGICZNYMI DOKUMENTAMI WYŻSZEGO RZĘDU

Podstawowe aktualne strategiczne dokumenty planistyczne w Polsce to:

- Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju do 2030 r.
- Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju do 2020 r.
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie

Praktycznym rezultatem dyskusji oraz zmianami w Ustawie z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz.U.06. nr 227, poz. 1658, z późn. zm.) było stworzenie nowego porządku strategicznego. W spójności z oczekiwaniami Unii Europejskiej co do zakresu dokumentów o charakterze strategicznym powstał nowy model. Ramę stanowią: Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju (perspektywa 2030 roku) oraz Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju (zawsze w układzie 20 lat do przodu). W tak zdefiniowanych granicach mieścić się powinna Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju 2020 (10 letni horyzont czasowy) w korelacji z europejskim dokumentem programowym (Europa 2020) oraz 9 zintegrowanymi strategiami dotyczącymi:

- Innowacyjności i Efektywności Gospodarki,
- Rozwoju Transportu,
- Bezpieczeństwa Energetycznego i Środowiska,
- Rozwoju Regionalnego,
- Rozwoju Kapitału Ludzkiego,
- Rozwoju Kapitału Społecznego,
- Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa,
- Sprawnego Państwa,
- Rozwoju Systemu Bezpieczeństwa RP³.

Celem głównym Długookresowej Strategii Rozwoju Kraju jest poprawa jakości życia Polaków. Osiągnięcie tego celu powinno być mierzone, z jednej strony, wzrostem produktu krajowego brutto (PKB) na mieszkańca, a z drugiej zwiększeniem spójności społecznej oraz zmniejszeniem nierównomierności o charakterze terytorialnym, jak również skalą skoku cywilizacyjnego społeczeństwa oraz innowacyjności gospodarki w stosunku do innych krajów.

Głównym sposobem osiągnięcia tego celu jest stabilny i wysoki wzrost gospodarczy. W porównaniu z przeciętnym tempem wzrostu w okresie 20 lat transformacji (4,2% rocznie) ambitnym celem byłoby osiągnięcie poziomu średnio ok. 3,5% wzrostu gospodarczego do 2020 roku, co jest niebywale trudne, nawet przy obecnych, ostrożnych założeniach. Gdyby realny okazał się taki scenariusz rozwojowy,

³ Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju – Polska 2030, mac.gov.pl

w którym średni wzrost wyniesie ok 3,5%, to przyspieszenie wzrostu w większej skali potrzebne będzie w następnej dekadzie – 2020 - 2030.

W tym sensie „trzecia fala nowoczesności” oznacza umiejętne łączenie modernizacji, innowacji, impetu cyfrowego z poprawą jakości życia, powiązaną ze skokiem cywilizacyjnym, jakiego w tej perspektywie czasowej Polska winna dokonać. Realizacji tak postawionych zadań powinno towarzyszyć odpowiednio wysokie tempo wzrostu gospodarczego, które umożliwiłoby efektywną konwergencję do wyżej rozwiniętych gospodarek Unii Europejskich pod względem dochodu na mieszkańca, w warunkach równowagi finansów publicznych, bez zagrożeń płynących z tytułu nadmiernego wzrostu długu publicznego, czy deficytu sektora instytucji rządowych i samorządowych. Wyraźnie postawionym **zadaniem powinno być przesunięcie wydatków publicznych w kierunku wydatków prorozwojowych. Wysiłek na rzecz oszczędności musi być bowiem połączony z odpowiedzialnym ponoszeniem nakładów na inwestycje prorozwojowe o szczególnie priorytetowym charakterze. Wyznacznikiem takiego działania jest dostosowanie i połączenie tempa konwergencji z potrzebami inwestycyjnymi, zapobiegającymi nadmiernemu spowolnieniu gospodarczemu, czy stagnacji na rynku pracy.**

Przez podniesienie poziomu życia rozumiemy wzrost dochodów w sektorze gospodarstw domowych, ułatwienie dostępu do edukacji i szkolenia, co prowadzi do podwyższenia poziomu wykształcenia społeczeństwa i podnoszenia kwalifikacji obywateli, wzrost zatrudnienia i wydajności pracy, skutkujące zarówno obniżeniem bezrobocia, jak i zwiększeniem poziomu aktywności zawodowej oraz poprawę zdrowotności mieszkańców Polski.

Przez podniesienie jakości życia rozumiemy istotną poprawę stanu i wzrost poczucia bezpieczeństwa wśród obywateli, możliwość korzystania z funkcjonalnej i łatwo dostępnej infrastruktury technicznej i społecznej, życie w czystym, zdrowym i sprzyjającym środowisku przyrodniczym, uczestnictwo w życiu demokratycznym, uczestnictwo w kulturze i turystyce, przynależność do zintegrowanej, pomocnej wspólnoty lokalnej, umożliwiającej lepszą harmonizację życia rodzinnego i zawodowego oraz aktywność w ramach społeczeństwa obywatelskiego.

Podniesienie poziomu i jakości życia ma umożliwić polityka państwa pozwalająca na szybki, trwały rozwój gospodarczy w perspektywie długookresowej, oparty na rozwoju kapitału ludzkiego, zwiększaniu innowacyjności i konkurencyjności gospodarki i regionów, w tym na inwestycjach w sferze badań i rozwoju, oraz na uzyskanie stabilnych warunków ekonomiczno-społecznych i środowiskowych zapewniających europejski poziom i jakość życia obywateli i rodzin w kraju i wspólnotach lokalnych. Funkcjonowanie wspólnoty i jej bezpieczeństwo powinno być oparte o zasadę subsydiarności. W sytuacjach zagrożeń przerastających możliwości reagowania społeczności lokalnej powinna ona mieć wsparcie właściwych organów administracji publicznej.

Osiąganie strategicznego celu kluczowego Długookresowej Strategii Rozwoju Kraju do 2030 roku będzie możliwe dzięki podjęciu działań w trzech obszarach zadaniowych:

- **konkurencyjności i innowacyjności (modernizacji),**
- **równoważenia potencjału rozwojowego regionów Polski (dyfuzji),**
- **efektywności i sprawności państwa.**

Realizacja powyższych priorytetów będzie następować poprzez działania regulacyjne, decyzyjne i wdrożeniowe władz państwowych i administracji publicznej, jak i innych podmiotów życia społeczno – gospodarczego oraz system oceny postępu realizacji działań.

Celem generalnym

Strategii Rozwoju Powiatu Radzyńskiego jest:

dążenie do zrównoważonego rozwoju społecznego i gospodarczego gwarantującego odpowiednie warunki i jakość życia mieszkańców w oparciu o potencjał i walory powiatu, aktywność mieszkańców, rozwój infrastruktury oraz współpracę i skuteczną promocję.

Cel generalny Strategii Rozwoju Powiatu Radzyńskiego jest spójny z celem głównym Długookresowej Strategii Rozwoju Kraju, a priorytety Strategii nawiązują do priorytetów w niej określonych.

Cele, priorytety i kierunki rozwoju na szczeblu regionalnym określa **Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku.**

Wizja Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego

Wizja ta jest oparta na wspomnianym już założeniu, że szeroko rozumiane otoczenie regionu (świat – Europa – Polska) nie zostanie dotknięte długotrwałym, głębokim załamaniem gospodarczym i że procesy społeczno-gospodarcze będą przebiegały zgodnie z prawidłowościami współczesnego modelu rozwoju, w którym rosnącą rolę ogrywają czynniki jakościowe (tak technologiczne, jak i społeczne).

Cele strategiczne i operacyjne Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego z perspektywą do 2030 roku to:

Cel strategiczny 1: Wzmacnianie urbanizacji regionu będzie realizowany dzięki osiągnięciu następujących celów operacyjnych:

1.1. Rozwijanie funkcji metropolitalnych Lublina jako głównego ośrodka Polski Wschodniej, koncentrującego gospodarcze, naukowe i kulturalne kontakty ze światem, zwłaszcza ze wschodnimi sąsiadami.

1.2. Wspieranie ponadlokalnych funkcji miast (np. naukowych, akademickich, kulturalnych, turystycznych), które przyczyniają się do dynamizacji rozwoju tych miast i otaczających je obszarów.

1.3. Poprawa skomunikowania Lublina z obszarami metropolitalnymi Polski i zagranicy.

Cel strategiczny 2: *Restrukturyzacja rolnictwa oraz rozwój obszarów wiejskich* będzie realizowany dzięki osiągnięciu następujących celów operacyjnych:

2.1. Poprawa warunków dla wzrostu konkurencyjności i towarowości gospodarstw przez m.in. promowanie i wspieranie scalania gruntów i powiększania obszaru gospodarstw, poprawę struktury gospodarstw i przyspieszenie przepływu ziemi do gospodarstw większych obszarowo i nastawionych na produkcję towarową.

2.2. Rozwój przetwórstwa rolno-spożywczego, pozwalający na wykorzystanie istniejącego potencjału surowcowego regionu.

2.3. Wzmocnienie doradztwa rolniczego oraz promowanie i wspieranie inicjatyw współpracy rolników i mieszkańców wsi (grupy producenckie, spółdzielnie itp.).

2.4. Wspieranie przedsiębiorczości na wsi i tworzenia pozarolniczych miejsc pracy na obszarach wiejskich w najbardziej efektywnych sektorach gospodarki (głównie usług, w tym usług dla rolnictwa).

2.5. Wyposażanie obszarów wiejskich w infrastrukturę transportową, komunalną i energetyczną, w sposób skoordynowany z innymi przedsięwzięciami i spójny wewnętrznie.

Cel strategiczny 3: *Selektywne zwiększanie potencjału wiedzy, kwalifikacji, zaawansowania technologicznego, przedsiębiorczości i innowacyjności regionu* będzie realizowany dzięki następującym celom operacyjnym:

3.1. Wspieranie najbardziej perspektywicznych kierunków badań i komercjalizacji ich wyników.

3.2. Wspieranie kierunków kształcenia na poziomie wyższym szczególnie istotnych dla przyszłego rynku pracy regionu oraz mających unikatowe znaczenie w skali ponadregionalnej.

3.3. Stworzenie systemu wsparcia naukowego, eksperckiego i wdrożeniowego na rzecz rozwoju wybranych sektorów gospodarki.

3.4. Rozwijanie systemu kształcenia dostosowanego do specyfiki regionu.

3.5. Wspieranie małych i średnich przedsiębiorstw.

3.6. Rozwój społeczeństwa informacyjnego.

Cel strategiczny 4: *Funkcjonalna, przestrzenna, społeczna i kulturowa integracja regionu* będzie osiągnięty dzięki realizacji następujących celów operacyjnych:

4.1. **Poprawa wewnętrznego skomunikowania regionu** dzięki powiązaniu jego najważniejszych miast sprawną siecią drogową, budowaną w pierwszej kolejności tam, gdzie jej niedoskonałość jest barierą rozwoju.

4.2. **Wspieranie włączenia społecznego.**

4.3. **Wzmacnianie społecznej tożsamości regionalnej i rozwijanie więzi i współpracy wewnątrzregionalnej** m.in. przez odwoływanie się do tradycji wielokulturowości i włączaniu jej do regionalnych programów edukacyjnych i selektywnie wspieranych

działań kulturotwórczych oraz stymulowanie podejmowania wspólnych przedsięwzięć gospodarczych, organizacyjnych i edukacyjnych.

4.4. **Przełamywanie niekorzystnych efektów przygranicznego położenia regionu.**

4.5. **Racjonalne i efektywne wykorzystywanie zasobów przyrody dla potrzeb gospodarczych i rekreacyjnych, przy zachowaniu i ochronie walorów środowiska przyrodniczego.**

Do osiągnięcia celów Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego przyczynia się realizacja celów zapisanych w strategiach jednostek samorządu terytorialnego na szczeblu gmin i powiatów. Przyczynia się do tego także formuła celów strategicznych oraz operacyjnych Strategii Rozwoju Powiatu Radzyńskiego.

X. SYSTEM WDRAŻANIA I MONITOROWANIA

Najbardziej znanym i powszechnie stosowanym przez samorządy mechanizmem weryfikacji postępów wdrażania planów jest ich monitoring. Istota monitoringu polega na prowadzeniu stałych obserwacji i dokonywaniu systematycznych pomiarów przebiegu realizacji celów strategii. Ponieważ **Strategia Rozwoju Powiatu Radzyńskiego na lata 2015 – 2030** jest zarówno narzędziem planowania, jak i wspomaganiem rozwoju Powiatu, stosownie do tych dwóch funkcji Strategii, zasadnym wydaje się wyróżnienie dwóch płaszczyzn jego obserwacji i oceny.

Pierwszą płaszczyzną monitoringu jest obserwacja Strategii jako dokumentu planowania działań wspomagających rozwój z całą logiką uzasadnienia tych działań. W płaszczyźnie tej obserwacje należy prowadzić w trzech sferach:

- w sferze zmieniającej się diagnozowanej rzeczywistości;
- w sferze identyfikacji problemów;
- w sferze planowania rozwoju lokalnego.

Wymienione trzy sfery obserwacji dotyczą w istocie stopnia spójności z rzeczywistością i stopnia spójności z tymi uwarunkowaniami zewnętrznymi, którymi są osiągnięcia cywilizacyjne. Przyływ informacji o tych osiągnięciach wywołuje potrzebę ich adaptacji na terenie Powiatu. **Obserwacja Strategii Rozwoju Powiatu Radzyńskiego na lata 2015-2030 jako dokumentu planowania działań wspomagających rozwój powiatu radzyńskiego winna być przeprowadzana, co najmniej raz na rok.** Zmienność uwarunkowań wpływających na potrzeby korygowania Strategii i względy organizacyjne służb planowania strategicznego mogą w przyszłości pokazać, jakie cykle czasu należy przyjąć.

Drugą płaszczyzną monitoringu jest obserwacja i ocena wdrażania zadań lub programów operacyjnych w życie, w tym obserwacja realizacji zadań w sferze materialnej, głównie inwestycyjnej, jak i obserwacja wdrażania przedsięwzięć organizacyjnych. Niezwykle korzystną sytuacją dla monitoringu jest sytuacja, gdy Strategia posiada zorganizowany podmiot koordynujący prace nad jego wdrażaniem, informujący wszystkich partnerów o najbliższych zamierzeniach rozwojowych i przyjmujący od nich wszelkie inicjatywy w tym zakresie.

Z planowaniem strategicznym nierozzerwalnie winien być związany system pomiaru efektów w formie **wskaźników** obrazujących miarę postępu i skuteczności wdrażania celów zawartych w strategii.

W metodologii planowania strategicznego stosuje się najczęściej wskaźniki na poziomie:

- produktu;
- rezultatu;
- oddziaływania;

Produkt to bezpośredni, materialny efekt realizacji przedsięwzięcia, mierzony konkretnymi wielkościami. Produkt jest wynikiem interwencji w stan aktualny.

Rezultat to bezpośredni wpływ zrealizowanego produktu na otoczenie społeczno – ekonomiczne, uzyskany natychmiast po zakończeniu danego projektu. Rezultaty to bezpośrednie, natychmiastowe efekty zrealizowanego projektu. Dostarczają

one informacji o zmianach, jakie nastąpiły w wyniku wdrożenia projektu u beneficjentów pomocy, bezpośrednio po uzyskaniu przez nich wsparcia.

Oddziaływanie to długofalowe konsekwencje zrealizowanego produktu, wykraczające poza natychmiastowe efekty dla bezpośrednich beneficjentów, a także pośrednie konsekwencje dla innych adresatów, którzy skorzystali w wyniku realizacji projektu.

Pomiar efektów wdrażania strategii mierzony będzie poprzez zestaw wskaźników obrazujących miarę postępu i skuteczności realizacji celów zawartych w strategii.

Wskaźniki realizacji celów strategicznych:

<p>Domena I SPOŁECZNOŚĆ POWIATOWA</p>
<p>Cel strategiczny I.1: Rozwój edukacji publicznej poprzez rozwój infrastruktury oświatowej, poprawę jakości kształcenia oraz dostosowanie wykształcenia i kwalifikacji mieszkańców powiatu do potrzeb rynku pracy</p>
<p><u>Wskaźniki:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • liczba przedsięwzięć i inicjatyw mających na celu stworzenie warunków do kształcenia ustawicznego dorosłych • liczba osób podwyższających swoje kwalifikacje w ramach różnych form kształcenia ustawicznego • liczba przedsięwzięć i inicjatyw edukacyjnych dotyczących dziedzictwa kulturowego i historycznego • liczba osób biorących podwyższających swoją wiedzę w zakresie dziedzictwa kulturowego i historycznego • liczba zajęć pozalekcyjnych rozwijających pozaszkolne zainteresowania dzieci i młodzieży • liczba dzieci i młodzieży uczestniczącej w zajęciach zajęć pozalekcyjnych rozwijających pozaszkolne zainteresowania • liczba zajęć wyrównawczych dla dzieci i młodzieży mniej zdolnej • liczba dzieci i młodzieży uczestniczących w zajęciach wyrównawczych • liczba rozbudowanych oraz modernizowanych obiektów służących realizacji zadań oświatowych • liczba nowych składników wyposażenia w obiektach służących realizacji zadań oświatowych • liczba wybudowanych i zmodernizowanych obiektów sportowych przy placówkach oświatowych
<p>Cel strategiczny I.2: Wydłużenie życia i poprawa zdrowia społeczeństwa na terenie powiatu poprzez zapewnienie dostępu i warunków specjalistycznej opieki zdrowotnej, leczenia szpitalnego oraz propagowanie kultury fizycznej, sportu i zdrowego stylu życia</p>
<p><u>Wskaźniki:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • liczba przedsięwzięć promujących zdrowy tryb życia za pośrednictwem mediów, internetu oraz instytucji publicznych i społecznych z terenu Powiatu • liczba imprez i innych projektów służących ochronie zdrowia i profilaktyce

zdrowotnej

- liczba mieszkańców biorących udział w imprezach i innych projektach służących ochronie zdrowia i profilaktyce zdrowotnej
- liczba nowych usług specjalistycznej opieki zdrowotnej
- liczba mieszkańców mających większy dostęp do wysokospecjalistycznych zabiegów medycznych
- liczba zmodernizowanych i rozbudowanych placówek ochrony zdrowia
- liczba składników nowoczesnego wyposażenia placówek ochrony zdrowia
- liczba przedsięwzięć i inicjatyw mających na celu wspieranie aktywności i współpracę z organizacjami społecznymi zajmującymi się ochroną zdrowia i profilaktyką zdrowotną
- liczba wdrożonych programów promocji i profilaktyki zdrowotnej
- liczba osób biorących udział w programach promocji i profilaktyki zdrowotnej
- liczba zbudowanych, przebudowanych, zmodernizowanych obiektów służących rekreacji

Cel strategiczny I.3:

Zapewnienie efektywnej pomocy społecznej dla potrzebujących mieszkańców powiatu, w tym dla osób niepełnosprawnych oraz rozwój polityki prorodzinnej

Wskaźniki:

- liczba punktów doradztwa prawnego i psychologicznego dla mieszkańców
- liczba mieszkańców korzystających z punktów doradztwa prawnego i psychologicznego
- liczba inicjatyw i przedsięwzięć w zakresie poradnictwa kryzysowego (alkoholizm, niktynizm, długotrwałe bezrobocie)
- liczba osób korzystających z poradnictwa kryzysowego
- liczba przedsięwzięć i inicjatyw mających na celu stworzenie możliwości rozwoju i poprawy jakości życia dla mieszkańców w podeszłym wieku (uniwersytet trzeciego wieku, kluby seniora)
- liczba mieszkańców w podeszłym wieku korzystających z oferty
- kwota pozyskanych funduszy na stworzenie systemu stypendialnego dla dzieci i młodzieży uzdolnionej
- liczba uzdolnionych dzieci i młodzieży objętych wsparciem systemu stypendialnego
- liczba inicjatyw i przedsięwzięć promujących ideę ekonomii społecznej i współpracę z instytucjami pozarządowymi w zakresie promocji i tworzenia spółdzielni socjalnych
- liczba utworzonych spółdzielni socjalnych
- liczba osób tworzących spółdzielnie socjalne i objętych wsparciem tych podmiotów
- liczba obiektów zaadaptowanych na cele socjalne
- liczba rodzin dysfunkcyjnych objętych wsparciem
- liczba zorganizowanych warsztatów terapii zajęciowej
- liczba osób biorących udział w warsztatach terapii zajęciowej
- liczba obiektów użyteczności publicznej dostosowanych architektonicznie do potrzeb osób niepełnosprawnych
- liczba osób niepełnosprawnych korzystających z obiektów użyteczności publicznej

Cel strategiczny I.4:

Podniesienie znaczenia kultury i dziedzictwa historycznego poprzez rozbudowę,

adaptację i modernizację obiektów kulturalnych i zabytkowych, rozwój amatorskiego ruchu artystycznego oraz poprawę dostępności do dóbr kultury

Wskaźniki:

- liczba przedsięwzięć i imprez kulturalnych organizowanych przez placówki kultury na terenie Powiatu
- liczba osób biorących udział w przedsięwzięciach i imprezach kulturalnych
- liczba przedsięwzięć i imprez w istniejących obiektach sportowych i rekreacyjnych
- liczba osób korzystających z obiektów sportowych i rekreacyjnych
- wdrożony system promocji i informacji o możliwościach spędzania wolnego czasu w oparciu o istniejącą infrastrukturę sportową, kulturalną i rekreacyjną
- liczba osób pozyskujących informację o możliwościach spędzania wolnego czasu
- liczba inicjatyw, imprez i przedsięwzięć zorganizowanych przez lokalnych liderów społecznych (radnych, sołtysów, przedstawicieli organizacji społecznych)
- liczba osób korzystających z inicjatyw, imprez i przedsięwzięć zorganizowanych przez lokalnych liderów społecznych (radnych, sołtysów, przedstawicieli organizacji społecznych)
- liczba utworzonych zespołów sportowych, muzycznych i śpiewaczych
- liczba mieszkańców należących do zespołów sportowych, muzycznych i śpiewaczych
- liczba przedsięwzięć i innych form aktywności zorganizowanych przez zespoły sportowe, muzyczne i śpiewacze
- liczba zbudowanych, przebudowanych, zmodernizowanych obiektów służących działalności kulturalnej
- liczba nowych składników wyposażenia w obiektach służących działalności kulturalnej
- liczba zrewitalizowanych i odnowionych lokalnych zabytków i pomników historycznych
- liczba stworzonych miejsc pamięci historycznej oraz służących kultywowaniu tradycji i dziedzictwa kulturowego
- liczba wybudowanych obiektów widowiskowych z zapleczem kulturalno-oświatowym

Cel strategiczny I.5:

Podniesienie poziomu bezpieczeństwa mieszkańców powiatu

Wskaźniki:

- liczba inicjatyw i przedsięwzięć mających na celu promowanie zachowań prospołecznych wśród młodzieży
- liczba osób młodych biorących udział w inicjatywach i przedsięwzięciach mających na celu promowanie zachowań prospołecznych
- zmniejszenie ilości zachowań aspołecznych wśród środowiska młodzieży
- liczba inicjatyw i przedsięwzięć mających na celu wspieranie Policji i innych służb oraz stała współpraca w zapewnieniu bezpieczeństwa społeczności lokalnej i przeciwdziałaniu różnorodnym zagrożeniom
- zmniejszenie liczby zagrożeń na terenie Powiatu
- spadek ilości przestępstw i wypadków drogowych
- ilość nowoczesnego sprzętu i wyposażenia jednostek straży pożarnej

- liczba inicjatyw i przedsięwzięć promujących i informujących lokalną społeczność o zagrożeniach
- liczba projektów mających na celu rozwój infrastruktury służącej poprawie bezpieczeństwa publicznego

Cel strategiczny I.6:

Budowa społeczeństwa obywatelskiego i zwiększenie aktywności społecznej mieszkańców poprzez rozwój współpracy i działalności na rzecz organizacji pozarządowych, rozwój konsultacji społecznych oraz usprawnienie polityki informacyjnej władz powiatu

Wskaźniki:

- liczba przedsięwzięć, inicjatyw i projektów zorganizowanych przez lokalne organizacje społeczne
- liczba przedsięwzięć mających na celu zachowanie i promowanie ginących zawodów (kowalstwo, garncarstwo, itp.)
- liczba mieszkańców kultywujących ginące zawody
- liczba inicjatyw i przedsięwzięć mających na celu inicjowanie i organizację wolontariatu
- liczba mieszkańców aktywnie angażujących się w wolontariat
- liczba opracowanych i wdrożonych technik prowadzenia konsultacji społecznych ze społecznością lokalną w kluczowych sprawach dla Powiatu
- liczba przedsięwzięć i inwestycji zrealizowane w oparciu o konsultacje społeczne
- liczba mieszkańców uczestniczących w konsultacjach społecznych
- liczba mieszkańców włączonych w opracowanie i publikację wydawnictw promujących powiat, jej historię i teraźniejszość
- liczba wydawnictw promujących Powiat, jego historię i teraźniejszość
- liczba przedsięwzięć mających na celu tworzenie odpowiednich warunków do rozwoju uzdolnień (artystycznych, sportowych, intelektualnych)

Cel strategiczny I.7:

Zapewnienie sprawnej, skutecznej, przyjaznej dla obywateli i zgodnej ze standardami europejskimi obsługi przez urzędy administracji publicznej poprzez wykorzystanie nowych standardów i technologii oraz podnoszenie kwalifikacji kadr urzędniczych

Wskaźniki:

- liczba mieszkańców zadowolonych z obsługi w urzędzie
- liczba urzędników biorących udział w szkoleniach podwyższających kwalifikacje
- liczba nowych narzędzi podwyższających sprawność obsługi
- liczba przeprowadzonych badań społecznych
- liczba zastosowanych narzędzi konsultacyjnych
- liczba osób biorących udział w lokalnych wydarzeniach.

Domena II

ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ GOSPODARCZY I INWESTYCYJNY

Cel strategiczny II. 1:

Zwiększenie konkurencyjności powiatu na szczeblu regionalnym, krajowym i europejskim poprzez rozwój przedsiębiorczości, rozwój infrastruktury

turystycznej, poprawę warunków do inwestowania oraz wykorzystanie potencjału turystycznego i walorów przyrodniczych

- Wskaźniki:
- liczba nowopowstałych małych i średnich przedsiębiorstw;
- liczba terenów inwestycyjnych dla firm;
- liczba instytucji wsparcia biznesu;
- liczba udzielonych usług informacyjno-doradczych dla firm;
- liczba zrealizowanych inwestycji w przedsiębiorstwach dzięki dotacjom z funduszy zewnętrznych;
- liczba obiektów służących działalności gospodarczej;
- liczba zbudowanych / rozbudowanych / zaadaptowanych / zmodernizowanych obiektów gospodarczych;
- liczba podmiotów świadczących usługi dla mieszkańców;
- liczba opracowań na potrzeby informacji turystycznej;
- liczba ofert inwestycyjnych dla potencjalnych inwestorów;
- liczba kampanii / imprez promocyjnych;
- liczba przygotowanych terenów oferowanych potencjalnym inwestorom
- liczba inwestorów zainteresowanych inwestowaniem na terenie Powiatu
- powierzchnia uzbrojonych terenów pod inwestycje
- liczba ofert inwestycyjnych
- wartość zrealizowanych inwestycji przez inwestorów
- liczba stworzonych miejsc pracy
- liczba stworzony narzędzi promocji atrakcji turystycznych Powiatu
- liczba podmiotów świadczących usługi turystyczne;
- liczba elementów systemu informacji turystycznej i kulturalnej (w tym nowoczesnej sieci internetowej);
- liczba wybudowanych parkingów i miejsc parkingowych w miejscach atrakcyjnych turystycznie
- liczba wyznaczonych tras turystycznych
- liczba osób korzystających z sytemu informacji turystycznej
- liczba przeprowadzonych szkoleń oraz udzielonych informacji i doradztwa w zakresie tworzenia infrastruktury turystycznej
- liczba porozumień o współpracy z instytucjami i firmami zajmującymi się turystyką i wypoczynkiem w celu promocji oferty turystycznej Powiatu
- liczba przeprowadzonych inicjatyw promujących tworzenie gospodarstw agroturystycznych
- liczba udzielonych usług doradczych i informacyjnych dla podmiotów tworzących i rozwijających gospodarstwa agroturystyczne
- liczba turystów korzystających z atrakcji turystycznych

Cel strategiczny II.2:

Przeciwdziałanie bezrobociu oraz aktywizacja lokalnego rynku pracy poprzez stymulowanie przedsiębiorczości, nowoczesności i innowacyjności gospodarki lokalnej

- stopa bezrobocia, liczba bezrobotnych, w tym kobiety
- liczba osób długotrwale bezrobotnych
- liczba stworzonych miejsc pracy dla osób niepełnosprawnych

- struktura bezrobocia wg wieku, wykształcenia i czasu pozostawania bez pracy
- wydatki na pomoc społeczną
- wydatki na programy walki z bezrobociem
- liczba przekwalifikowań zawodowych mieszkańców
- liczba szkoleń / warsztatów / prelekcji dostosowujących zasoby wiedzy
- mieszkańców do wymogów rynku pracy
- liczba organizowanych szkoleń zawodowych i doradztwa zawodowego
- liczba nowo otwartych kierunków kształcenia

Cel strategiczny II.3:

Ochrona i poprawa jakości środowiska przyrodniczego poprzez poprawę jakości powietrza, ochronę gleby, poprawę świadomości ekologicznej mieszkańców powiatu oraz ochronę zasobów leśnych

Wskaźniki:

- liczba zagospodarowanych i odnowionych parków i terenów zielonych
- powierzchnia rewitalizacji zdegradowanych obszarów na terenie Powiatu
- liczba mieszkańców o zwiększonej świadomości ekologicznej
- liczba zlikwidowanych „dzikich” wysypisk śmieci
- liczba gospodarstw rolnych, w których zastosowano ekologiczne rozwiązania w gospodarce ściekowej
- opracowana koncepcja modernizacji melioracji i urządzeń wodnych
- liczba km udrożnionych istniejących urządzeń melioracyjnych
- liczba zmodernizowanych urządzeń wodnych
- liczba zorganizowanych konkursów i przedsięwzięć dla mieszkańców i przedsiębiorców mających na celu poprawę ładu przestrzennego i wizerunku użytkowanych terenów
- liczba mieszkańców biorących udział w konkursach i przedsięwzięciach

Cel strategiczny II.4:

Rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich poprzez wsparcie efektywnej i jakościowej produkcji rolnej, rolnictwa ekologicznego oraz promocję alternatywnych źródeł energii

Wskaźniki:

- liczba podjętych inicjatyw we współpracy z instytucjami i ośrodkami doradztwa rolniczego w zakresie promowania nowoczesnej technologii produkcji rolnej i organizacji fachowego i rzetelnego doradztwa rolniczego
- liczba podjętych inicjatyw mających na celu promocję i pomoc w tworzeniu grup producentów rolnych
- liczba stworzonych grup producentów rolnych
- liczba inicjatyw i przedsięwzięć promujących zakładanie gospodarstw ekologicznych
- liczba udzielonych usług doradczych w zakresie zakładania gospodarstw ekologicznych
- liczba utworzonych gospodarstw ekologicznych
- liczba przedsięwzięć promujących produkty rolne
- liczba kanałów dystrybucji produktów rolnych
- liczba sprzedanych produktów rolnych
- liczba przedsięwzięć mających na celu wsparcie tworzenia lokalnych zakładów przetwórstwa rolno-spożywczego i konfekcjonowania produktów rolnych

- liczba projektów scalenia gruntów rolniczych
- liczba inicjatyw i przedsięwzięć mających na celu wspieranie w gospodarstwach rolnych, lub grupach gospodarstw lokalnych form przetwórstwa płodów rolnych, opartych o tradycyjne receptury i technologie
- liczba wypromowanych produktów rolniczych opartych o tradycyjne receptury i technologie.
- sporządzona analiza potencjału i możliwości wykorzystania odnawialnych źródeł energii na terenie Powiatu
- liczba możliwych do wykorzystania odnawialnych źródeł energii
- liczba nowoutworzonych podmiotów gospodarczych zajmujących się odnawialnymi źródłami energii
- liczba zorganizowanych szkoleń, doradztwa i udzielonych informacji dla mieszkańców w zakresie możliwości pozyskiwania finansowania zewnętrznego i technologii wykorzystania odnawialnych źródeł energii
- liczba uczestników szkoleń oraz odbiorców informacji i doradztwa w zakresie odnawialnych źródeł energii
- liczba zrealizowanych projektów ze środków zewnętrznych na rozwój i promocję odnawialnych źródeł energii
- liczba wdrożonych nowoczesnych technologii w zakresie odnawialnych źródeł energii
- liczba nawiązanych kontaktów i porozumień o współpracy ze specjalistycznymi instytucjami i ośrodkami naukowymi w zakresie promocji odnawialnych źródeł energii na terenie Powiatu
- liczba zrealizowanych wspólnych inicjatyw i przedsięwzięć w zakresie promocji i rozwoju odnawialnych źródeł energii

Cel strategiczny II.5:

Rozwój promocji powiatu oraz współpracy powiatu z gminami, innymi powiatami oraz ze społecznościami lokalnymi i regionalnymi innych państw

Wskaźniki:

- liczba zidentyfikowanych i wypromowanych kluczowych produktów lokalnych z terenu Powiatu
- ilość środków finansowych pozyskiwanych z funduszy zewnętrznych na promocję produktów lokalnych
- kwota wzrostu dochodów budżetu Powiatu i mieszkańców w wyniku pojawienia się nowych inwestycji i produktów lokalnych
- liczba zaplanowanych narzędzi i technik promujących Powiat
- liczba zorganizowanych przedsięwzięć i inicjatyw mających na celu integrację lokalnych przedsiębiorców
- liczba inicjatyw i przedsięwzięć w ramach współpracy lokalnych firm i władz Powiatu
- liczba przedsiębiorców biorących udział we wspólnych inicjatywach i przedsięwzięciach
- liczba inicjatyw i przedsięwzięć w ramach współpracy instytucjami otoczenia biznesu
- liczba wyjazdów na targi gospodarcze i wizyty studyjne
- liczba przedsiębiorstw biorących udział w targach gospodarczych i wizytach studyjnych
- liczba nowych kontraktów i porozumień gospodarczych

- liczba zrealizowanych wspólnych projektów gospodarczych
- liczba podpisanych międzynarodowych porozumień partnerskich;
- liczba inwestycji zrealizowanych przez inwestorów zagranicznych;
- liczba zrealizowanych wspólnych projektów międzynarodowych;

Cel strategiczny II.6:

Rozwój infrastruktury technicznej poprzez modernizację i budowę sieci drogowej, rozwój infrastruktury telekomunikacyjnej oraz zapewnienie dostępności komunikacyjnej powiatu

Wskaźniki:

- liczba km ulepszonej jakości dróg powiatowych i wojewódzkich
- liczba km zbudowanych i rozbudowanych ciągów pieszych i rowerowych
- liczba wybudowanych i zmodernizowanych urządzeń oświetleniowych przy centrach miejscowości
- liczba wybudowanych i zmodernizowanych mostów
- liczba nowych maszyn i urządzeń do budowy i naprawy infrastruktury drogowej
- liczba nowych połączeń komunikacyjnych z ośrodkami powiatowymi i wojewódzkimi

X.1 WDRAŻANIE STRATEGII

Realizacja Strategii Rozwoju Powiatu Radzyńskiego uzależniona jest od możliwości finansowych powiatu oraz od wysokości uzyskanych środków, zarówno krajowych jak i w ramach funduszy Unii Europejskiej.

W celu efektywnego wdrażania Strategii konieczna będzie koordynacja działań na poziomie Powiatu. Rolę koordynatora pełnił będzie powołany komitet sterujący – zespół zadaniowy – do zadań którego należało będzie:

- opiniowanie zmian i uzupełnień Strategii;
- zapewnienie zgodności realizacji Strategii z obowiązującymi przepisami (w zakresie zamówień publicznych, ochrony środowiska, ochrony dóbr dziedzictwa kulturowego);
- promocja Strategii;
- sporządzanie materiałów informacyjnych na temat wdrażania Strategii;
- sporządzanie informacji o nieprawidłowościach w realizacji Strategii;
- monitorowanie działań związanych z realizacją Strategii;

Instytucją wdrażającą Strategię Rozwoju Powiatu Radzyńskiego jest Zarząd Powiatu Radzyńskiego, na którym spoczywa obowiązek:

- opracowania i składania wniosków o dotacje;
- kontroli formalnej składanych wniosków i ich zgodności z obowiązującymi procedurami;
- zapewnienie informacji o finansowaniu projektów.

Ocena Strategii

Monitoring Strategii Rozwoju Powiatu Radzyńskiego polegał będzie na kontroli przebiegu realizacji projektów i zadań, prowadzących do osiągnięcia celów operacyjnych oraz celów strategicznych. Ocena stopnia realizacji Strategii służyła będzie przede wszystkim do oszacowania uzyskanych efektów z realizacji poszczególnych projektów. Oceniając projekty współfinansowane ze środków Unii Europejskiej przyjmuje się następujące typy ocen:

- ex – ante – przed realizacją projektu;
- mid – term – w połowie realizacji projektu;
- ex – post – na zakończenie projektu;
- on – going – na bieżąco;

Inicjowanie współpracy pomiędzy sektorem publicznym, prywatnym oraz organizacjami pozarządowymi

Czynnikiem decydującym o realizacji Strategii jest współpraca pomiędzy sektorem publicznym, prywatnym i organizacjami pozarządowymi. Drugim istotnym czynnikiem w rozwoju Powiatu jest komunikacja władz samorządowych z mieszkańcami Powiatu. Współpraca międzysektorowa miała miejsce na etapie opracowania Strategii, gdzie wszyscy wspólnie wyznaczyli kierunek działania Powiatu Radzyńskiego. Współpraca ta będzie dalej prowadzona w odniesieniu do podejmowanych zadań inwestycyjnych i o charakterze nieinwestycyjnym.

Aktualizacja Strategii

Strategia Rozwoju Powiatu Radzyńskiego jest dokumentem otwartym i podlegała będzie aktualizacji w miarę potrzeb lokalnych. Podstawą do aktualizacji strategii będzie:

- analiza postępu w realizacji zadań podjętych w strategii;
- zmiany w lokalnej sytuacji społeczno – gospodarczej, np. nowe, pojawiające się problemy i uwarunkowania;
- zmiany w otoczeniu zewnętrznym, będące np. źródłem szans rozwojowych;

Promocja i informowanie o Strategii

Strategia promocyjna jest jednym z podstawowych elementów zapewniających realizację celów w poszczególnych fazach wdrażania Strategii Rozwoju Powiatu Radzyńskiego. Jest ona ściśle powiązana z celami strategicznymi oraz zakładanymi rezultatami.

Celem działań promocyjnych jest rozpowszechnienie założeń Strategii Rozwoju Powiatu Radzyńskiego wśród mieszkańców **poprzez zastosowanie różnorodnych środków komunikacji społecznej.**

Realizacja strategii zależy od skutecznie przeprowadzonej kampanii promocyjnej, która musi być dobrze zaplanowana i profesjonalnie zrealizowana z wykorzystaniem odpowiednich metod i instrumentów promocji.

Strategia realizacji działań promocyjnych wynika z założeń zawartych w Strategii Rozwoju Powiatu Radzyńskiego jest ukierunkowana na realizację następujących celów:

- Promocja projektu, w ramach którego została opracowana Strategia,
- Promocja założeń strategicznych na poziomie Powiatu Radzyńskiego,
- Pozyskanie poparcia społeczności lokalnych do realizacji poszczególnych projektów,
- Rozpowszechnienie efektów Strategii.

Nadrzędnym celem działań promocyjnych jest wykreowanie celów Strategii na zewnątrz, a także zaprezentowanie konkretnych projektów w celu zachęcenia społeczności lokalnych do realizacji poszczególnych projektów.

ZAŁOŻENIA STRATEGII PROMOCYJNEJ

Działania promocyjne realizowane w ramach Strategii będą prowadzone na dwóch płaszczyznach:

- budowanie kanałów komunikacyjnych w celu uzyskania akceptacji społecznej dla działań projektowych.
- prowadzenie akcji promocyjnych działań projektowych prowadzących do efektywnego pozyskania potencjalnych beneficjentów i zmotywowania ich do aktywnego udziału we wdrażaniu strategii.

ODBIORCY DZIAŁAŃ PROMOCYJNYCH

Odbiorcy bezpośredni (beneficjenci ostateczni):

⇒ mieszkańcy Powiatu Radzyńskiego

Odbiorcy pośredni:

- ⇒ władze lokalne, regionalne
- ⇒ instytucje współpracujące w ramach realizacji Strategii
- ⇒ media lokalne i regionalne.

ZASIĘG PROMOCJI

Promocja Strategii obejmie swoim zasięgiem Powiat Radzyńskiego. Ponadto zakłada się rozpowszechnienie celów i efektów wdrażania strategii na poziomie ościennych powiatów i całego Województwa lubelskiego.

GŁÓWNE DZIAŁANIA PROMOCYJNE

W ramach realizacji projektu zostaną przeprowadzone następujące działania promocyjne:

DZIAŁANIE 1

- ⇒ **Nazwa działania:** przygotowanie i dystrybucja materiałów promocyjnych Strategii (ulotki promocyjne)
- ⇒ **Cel działania:** rozpowszechnienie informacji o Strategii wśród mieszkańców Powiatu Radzyńskiego
- ⇒ **Miejsce realizacji:** Powiat Radzyński
- ⇒ **Zasięg oddziaływania:** Województwo Lubelskie

DZIAŁANIE 2

- ⇒ **Nazwa działania:** prowadzenie akcji informacyjno-promocyjnej wśród mieszkańców (spotkania, seminaria tematyczne, panele robocze)
- ⇒ **Cel działania:** zaangażowanie mieszkańców w proces tworzenia projektów lokalnych zgodnych z założeniami Strategii
- ⇒ **Miejsce realizacji:** Powiat Radzyński
- ⇒ **Zasięg oddziaływania:** Powiat Radzyński

DZIAŁANIE 3

- ⇒ **Nazwa działania:** prowadzenie akcji rozpowszechniającej wdrożone projekty
- ⇒ **Cel działania:** określenie efektów projektów i rozpowszechnienie ich na poziomie lokalnym i regionalnym
- ⇒ **Miejsce realizacji:** Powiat Radzyński
- ⇒ **Zasięg oddziaływania:** Województwo Lubelskie

KAMPANIA PUBLIC RELATIONS

Kampania Public Relations Strategii będzie obejmowała następujące akcje promocyjne:

- Zamieszczenie Strategii na stronie internetowej Powiatu Radzyńskiego;
- Poinformowanie prasy lokalnej o opracowaniu i wdrażaniu Strategii;
- Wywieszenie informacji o przystąpieniu do wdrażania Strategii na tablicy ogłoszeń Powiatu Radzyńskiego;
- Informowanie mieszkańców o etapach wdrażania Strategii na posiedzeniach Rady Powiatu Radzyńskiego.

SPÓJNOŚĆ MATERIAŁÓW PROMOCYJNYCH

Akcja informacyjno-promocyjna będzie bazowała na wykorzystaniu i nawiązaniu do symboli, haseł, logo i znaków Powiatu Radzyńskiego.

NARZĘDZIA STRATEGII PROMOCYJNEJ

Narzędzia służące dotarciu do poszczególnych grup docelowych:

- materiały reklamowe (broszury, plakaty, tabliczki ogłoszeniowe);
- jednolity system identyfikacji wzrokowej projektu, tzn. używanie odpowiednich oznaczeń i symboli projektu;
- informacje w mediach lokalnych i regionalnych (wysyłanie notatek prasowych, wywiady, nawiązanie i podtrzymywanie kontaktów z instytucjami współpracującymi);
- Internet (informacja o projekcie na stronie internetowej Powiatu, banery na stronach instytucji rynku pracy);
- bezpośrednie spotkania z mieszkańcami;

- prezentacja multimedialna Strategii i poszczególnych projektów.

ZASADY PROWADZENIA KAMPANII PROMOCYJNEJ

Kampania promocyjna będzie miała charakter ciągły i jest ściśle powiązana z poszczególnymi fazami realizacji Strategii. Realizacja poszczególnych etapów kampanii promocyjnej będzie przebiegała zgodnie z jej założeniami. Zakłada się, że nasiloną kampanią informacyjno-promocyjną będzie prowadzona w pierwszym etapie wdrażania strategii. W kolejnej fazie stopniowo przejdzie w etap promocji osiągnięć i dobrych przykładów.

Efektami działań, które zostaną podjęte przez Powiat Radzyński w zakresie Public Relations Strategii będą:

- zapewnienie mieszkańcom wpływu na poprawę jakości życia i kierunek rozwoju obszaru objętego strategią;
- budowanie wzajemnego zaufania pomiędzy władzami samorządowymi a społeczeństwem;
- uzyskanie poparcia dla działań i inwestycji władz lokalnych podejmowanych dla dobra wspólnego;
- zwiększenie zaangażowania mieszkańców Powiatu w realizację wspólnych przedsięwzięć;
- bieżące informowanie opinii publicznej o zakresie i wymiarze pomocy wspólnotowej dla poszczególnych projektów i rezultatach działań na poziomie lokalnym;
- zapewnienie powszechnego dostępu do informacji o możliwościach uzyskania wsparcia w ramach funduszy strukturalnych dla wszystkich grup docelowych na terenie wdrażania Strategii.

Wdrażanie strategii na poziomie operacyjnym

Za wdrażanie strategii na poziomie operacyjnym odpowiedzialny będzie Starostwo Powiatowe w Radzynie Podlaskim, którego zadaniem będzie organizowanie i przeprowadzanie odpowiednich działań. Wśród działań najściślej związanych z realizacją projektów wynikających ze Strategii Rozwoju Lokalnego wskazać należy:

Sprawy techniczno – inwestycyjne, w tym między innymi:

- prowadzenie procedur przetargowych dotyczących zamówień publicznych;
- obsługa procesów inwestycyjnych Powiatu;
- utrzymywanie bądź nadzór technicznych nad obiektami użyteczności publicznej, terenami zieleni, drogami publicznymi, itp.;
- zarządzanie mieniem komunalnym oraz racjonalne gospodarowanie zasobem nieruchomości;
- zarządzanie zagospodarowaniem przestrzennym;
- zarządzanie ochroną środowiska.

Sprawy finansowo – księgowo, w tym między innymi:

- obsługa finansowa budżetu, w tym prowadzeniem rozliczeń inwestycji powiatowych;
- podejmowanie działań w celu pozyskania środków spoza budżetu Powiatu na realizację zadań własnych;
- współdziałanie w pracach komisji przetargowej.

Sprawy związane z promocją Powiatu, kontaktami z mediami, turystyką, itd., w tym między innymi:

- promocja Powiatu;
- współpraca zagraniczna;
- nadzorowanie i współuczestniczenie w działaniach z zakresu turystyki, kultury, rekreacji i kultury.

System wdrażania na poziomie Starostwa Powiatowego obejmować będzie następujące działania:

- przygotowanie dokumentacji zadań objętych Strategią, występowanie z wnioskami o dofinansowanie;
- przeprowadzenie procedur wyboru wykonawców zadań, kontraktowanie;
- monitorowanie przebiegu prac w ramach poszczególnych projektów;
- raportowanie kwartalne i roczne;
- przygotowanie propozycji dotyczących korekt w zakresie poszczególnych zadań;
- prowadzenie rozliczeń finansowych;
- prowadzenie działań promocyjnych i informacyjnych.

Za poszczególne zakresy zadań odpowiadają osoby – pracownicy Starostwa Powiatowego, zgodnie ze swoją właściwością i zakresem odpowiedzialności. Oprócz pracowników Starostwa Powiatowego we wdrażaniu Strategii uczestniczyć będą jednostki organizacyjne Powiatu.

Warunkiem niezbędnym dla wdrożenia Strategii jest również uwzględnianie wydatków z nią związanych w kolejnych budżetach na lata 2015 – 2030. Za ten element odpowiada Rada Powiatu. Dlatego też Zarząd Powiatu przedkładając Radzie projekty budżetów winien przetransponować do nich założenia finansowe zawarte w Strategii Rozwoju przewidziane w nim na dany rok.

Funkcję Instytucji Zarządzającej i koordynującej realizację Strategii Rozwoju będzie pełnił Zarząd Powiatu Radzyńskiego pod przewodnictwem Starosty Powiatu. Za zakres zadań Instytucji Zarządzającej odpowiedzialne będzie stanowisko do spraw funduszy unijnych. Zakres zadań obejmuje między innymi:

- zbieranie danych statystycznych i finansowych na temat postępów wdrażania oraz przebiegu realizacji projektów w ramach Strategii;
- zapewnienie zgodności realizacji Strategii z poszczególnymi dokumentami programowymi wyższego rzędu;
- zapewnienie przygotowania i wdrożenia planu działań w zakresie informacji i promocji Strategii;
- dokonanie oceny ex-post po zakończeniu realizacji Strategii.

W celu sprawnego i efektywnego działania Strategii Rozwoju istnieje potrzeba ciągłego monitorowania rzeczowych projektów wchodzących w zakres Strategii oraz

wydatków na ich realizację. Zarząd Powiatu odpowiada za proces monitorowania i raportowania wraz z podlegającym mu aparatem wykonawczym w postaci Starostwa Powiatowego oraz jednostek organizacyjnych Powiatu.

Raport monitoringowy przedstawiony winien być Radzie Powiatu i powinien zawierać:

- przebieg procesu wdrażania poszczególnych projektów;
- realizację planu finansowego;
- sposoby promocji projektów;
- zidentyfikowane przewidywane zagrożenia realizacji planu;

Strategia Rozwoju zostanie poddana ocenie po zakończeniu okresu objętego procesem planowania. Oceny dokonają pracownicy Starostwa Powiatowego i jednostki organizacyjne Powiatu. Raport z tej oceny zostaje przedstawiony Zarządowi, który następnie przedłoży ją Przewodniczącemu Rady Powiatu.

Ocena ta powinna zawierać:

- daty rozpoczęcia i zakończenia projektów;
- sposoby zarządzania projektami po ich zakończeniu;
- potwierdzenie kosztów projektów;
- potwierdzenie realizacji założeń społeczno – ekonomicznych.

XI. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA

Realizacja przewidzianych w Strategii Rozwoju projektów inwestycyjnych oraz zadań o charakterze nieinwestycyjnym wymaga zazwyczaj wydatkowania znacznych środków finansowych. W obecnej sytuacji ekonomiczno – prawnej główne źródła finansowania rozwoju lokalnego stanowią:

- Budżet jednostek samorządu terytorialnego: gmin, powiatów, województw;
- Budżet państwa: dotacje celowe, środki z rezerw celowych poszczególnych ministerstw;
- Środki funduszy celowych, np. Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej;
- Środki z Funduszy Strukturalnych, Funduszu Spójności, oraz Inicjatyw Wspólnotowych Unii Europejskiej;
- Fundusze prywatne oraz fundusze organizacji pozarządowych.

Nowa perspektywa budżetowa Unii Europejskiej na lata 2014-2020 umożliwi pozyskanie znacznych funduszy z programów krajowych oraz programu regionalnego. Środki finansowe na realizację celów tych programów pochodzą z Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz Europejskiego Funduszu Społecznego. Należy jednak nadmienić, że podział środków w ramach dostępnych programów oraz opracowywanie ich ostatecznej wersji w dalszym ciągu trwa, dlatego poniższe informacje zaczerpnięte są z najbardziej aktualnych źródeł.

Środki pozyskane z Unii Europejskiej

Program Operacyjny Inteligentny Rozwój 2014-2020.

W ramach Priorytetu inwestycyjnego 3.1 Promowanie przedsiębiorczości, w szczególności poprzez ułatwianie gospodarczego wykorzystywania nowych pomysłów oraz sprzyjanie tworzeniu nowych firm, w tym poprzez inkubatory przedsiębiorczości małe i średnie przedsiębiorstwa, instytucje otoczenia biznesu i sieci aniołów biznesu mogą otrzymać wsparcie w formie dotacji i instrumentów finansowych.

Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój.

Priorytet inwestycyjny 8.6.

Trwała integracja na rynku pracy ludzi młodych, w szczególności tych, którzy nie pracują, nie kształcą się ani nie szkolą, w tym ludzi młodych zagrożonych wykluczeniem społecznym i ludzi młodych wywodzących się ze środowisk marginalizowanych, także poprzez wdrażanie Gwarancji dla Młodzieży. Przykładowe przedsięwzięcie, które może otrzymać wsparcie:

- Udzielanie pożyczek na rozpoczęcie działalności gospodarczej. Pożyczki na preferencyjnych warunkach ze środków będących w dyspozycji Banku Gospodarstwa Krajowego.

Priorytet inwestycyjny 8.10. Aktywne i zdrowe starzenie się. Przykładowe przedsięwzięcia, które mogą otrzymać wsparcie:

- Upowszechnianie idei aktywnego i zdrowego starzenia się.

- Stworzenie i rozbudowanie sieci współpracy na rzecz aktywności zawodowej i zatrudnienia osób w wieku 50+.

Beneficjentami mogą być JST oraz ich jednostki organizacyjne.

Priorytet inwestycyjny 9.4. Aktywne włączenie, w tym z myślą o promowaniu równych szans oraz aktywnego uczestnictwa i zwiększaniu szans na zatrudnienie.

Przykładowe przedsięwzięcia, które mogą otrzymać wsparcie:

- Podnoszenie kwalifikacji i kompetencji kadr publicznych i niepublicznych instytucji działających na rzecz włączenia społecznego i walki z ubóstwem (m.in. szkolenia, specjalizacje, studia, studia podyplomowe, samokształcenie, superwizja, doradztwo) oraz kadr publicznych i niepublicznych instytucji działających w ramach innych polityk sektorowych kluczowych dla włączenia społecznego i walki z ubóstwem.
- Wypracowanie, przetestowanie i wdrożenie nowych modeli pracy socjalnej i innych form wsparcia grup wykluczonych.
- Wypracowanie i wdrożenie systemu kooperacji pomiędzy publicznymi i niepublicznymi instytucjami działającymi w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa, a także pomiędzy tymi instytucjami a podmiotami innych Polityk sektorowych m. in. edukacji i zdrowia na rzecz redukcji ubóstwa, integracji społecznej i poprawy zatrudnienia, rewizja i doskonalenie istniejących rozwiązań w tym zakresie.

Priorytet inwestycyjny 9.7. Ułatwienie dostępu do przystępnych cenowo, trwałych oraz wysokiej jakości usług, w tym opieki zdrowotnej i usług socjalnych świadczonych w interesie ogólnym. Przykładowe przedsięwzięcia, które mogą otrzymać wsparcie:

- Rozwój nowych usług społecznych o charakterze profilaktycznym i interwencyjnym, z uwzględnieniem grup szczególnie zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym, w tym dzieci i młodzieży.
- Badanie efektywności stosowania usług społecznych na rzecz osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Priorytet inwestycyjny 9.8. Wspieranie przedsiębiorczości społecznej i integracji zawodowej w przedsiębiorstwach społecznych oraz ekonomii społecznej.

Przykładowe przedsięwzięcia, które mogą otrzymać wsparcie:

- Wyposażenie w kompetencje i wiedzę w obszarze ekonomii społecznej i na rzecz rozwoju ekonomii społecznej interesariuszy ważnych dla rozwoju sektora ekonomii społecznej, w tym przedstawicieli władz i pracowników administracji publicznej oraz liderów lokalnych.

Priorytet inwestycyjny 10.1. Ograniczanie i zapobieganie przedwczesnemu kończeniu nauki szkolnej oraz zapewnienie równego dostępu do dobrej jakości wczesnej edukacji elementarnej oraz kształcenia podstawowego, gimnazjalnego i ponadgimnazjalnego z uwzględnieniem formalnych i pozaformalnych ścieżek kształcenia umożliwiających ponowne podjęcie kształcenia i szkolenia. Przykładowe przedsięwzięcia, które mogą otrzymać wsparcie:

- Wzmocnienie systemu wspierania szkół i placówek ukierunkowanego na ich rozwój służący podniesieniu jakości kształcenia oraz zapewnieniu równego dostępu i równych szans.

Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko.

Priorytet inwestycyjny 6.5. Podejmowanie przedsięwzięć mających na celu poprawę stanu jakości środowiska miejskiego, rewitalizację miast, rekultywację i dekontaminację terenów przemysłowych (w tym terenów powojkowych), zmniejszenie zanieczyszczenia powietrza i propagowanie działań służących zmniejszeniu hałasu. Przewidywane jest wsparcie w formie bezzwrotnej.

Finansowanie rozwoju Powiatu Radzyńskiego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020

Podział Funduszy Europejskich na poszczególne dziedziny wymagające wsparcia w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020

Oś priorytetowa	Wsparcie UE (EUR)	Udział łącznego wsparcia UE w całości środków programu	Fundusz
I. Badania i innowacje	100 416 755	4,50%	EFRR
II. Cyfrowe lubelskie	72 255 674	3,24%	EFRR
III. Konkurencyjność przedsiębiorstw	262 806 216	13,07%	EFRR
IV. Energia przyjazna środowisku	150 866 891	6,76%	EFRR
V. Efektywność energetyczna i gospodarka niskoemisyjna	258 939 368	11,61%	EFRR
VI. Ochrona środowiska i efektywne wykorzystanie zasobów	154 615 611	6,93%	EFRR
VII. Ochrona dziedzictwa kulturowego i naturalnego	70 707 126	3,17%	EFRR
VIII. Mobilność regionalna i ekologiczny transport	271 031 040	12,15%	EFRR
IX. Rynek pracy	197 944 462	8,87%	EFS

X. Adaptacyjność przedsiębiorstw i pracowników do zmian	55 943 406	2,51%	EFS
XI. Włączenie społeczne	180 510 722	8,09%	EFS
XII. Edukacja, kwalifikacje i kompetencje	123 735 094	5,55%	EFS
XIII. Infrastruktura społeczna	232 928 490	10,44%	EFRR
XIV. Pomoc techniczna	69 424 084	3,11%	EFS

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) na lata 2014-2020

Innym ważnym źródłem finansowania będą środki w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) na lata 2014-2020. Samorządy lokalne będą miały możliwość sfinansowania inwestycji w ramach działania Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich (art. 20). Będą możliwe do sfinansowania :

- Inwestycje związane z tworzeniem, ulepszaniem, lub rozbudową wszystkich rodzajów małej infrastruktury, w tym inwestycje w energię odnawialną i w oszczędzanie energii
- Badania i inwestycje związane z utrzymaniem, odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi, krajobrazu wiejskiego i miejsc o wysokiej wartości przyrodniczej, w tym dotyczące powiązanych aspektów społeczno-gospodarczych oraz środków w zakresie świadomości środowiskowej
- Inwestycje w tworzenie, ulepszanie lub rozwijanie podstawowych usług lokalnych dla ludności wiejskiej, w tym rekreacji i kultury oraz powiązanej infrastruktury.

Program ERASMUS+

Program wszedł w życie w 2014 r. zaś realizacja zadań jest przewidziana do 2020 r. Program oferuje wsparcie finansowe dla instytucji i organizacji działających w obszarze edukacji i szkoleń, młodzieży oraz sportu w Europie. Jego celem jest wspieranie rozwijania umiejętności jego uczestników oraz zwiększania ich szans na zatrudnienie, a także modernizacja systemów edukacji, szkoleń i wspierania młodzieży. Istnieją możliwości finansowania działań w ramach następujących sektorów:

Edukacja szkolna - sektor realizujący akcje 1 i 2 programu Erasmus+ w odniesieniu do przedszkoli, szkół podstawowych, gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych:

- Akcja 1. Mobilność edukacyjna – projekty mające na celu „poprawę jakości pracy placówki oświatowej osiąganą przez udział jej pracowników w mobilnościach zagranicznych takich jak kursy i szkolenia, w trakcie których podnoszą oni własne kompetencje zawodowe”.

Potencjalni beneficjenci to: organizacje – publiczne i niepubliczne przedszkola, szkoły podstawowe, gimnazja oraz szkoły ponadpodstawowe.

- Akcja 2. Partnerstwa strategiczne - projekty polegające na dwu- lub trzyletniej, międzynarodowej współpracy placówek edukacyjnych, władz oświatowych i innych organizacji zajmujących się edukacją szkolną. W szczególności współpraca szkół (co najmniej dwie szkoły z różnych krajów) oraz współpraca instytucji działających w obszarze edukacji (co najmniej trzy dowolne instytucje działające w obszarze edukacji z trzech różnych krajów). Potencjalni beneficjenci to: placówki publiczne i niepubliczne: przedszkola, szkoły podstawowe, gimnazja, szkoły ponadgimnazjalne i artystyczne oraz władze oświatowe i inne organizacje działające w obszarze edukacji z terenu Unii Europejskiej i nie tylko;

Edukacja dorosłych - to sektor realizujący akcje 1 i 2 programu Erasmus+ w odniesieniu do instytucji związanych z edukacją osób dorosłych:

- Akcja 1. Mobilność edukacyjna - organizacje związane z edukacją dorosłych mogą wysyłać za granicę swoich pracowników. O dofinansowanie projektu, trwającego rok lub dwa lata, mogą się ubiegać organizacje związane z edukacją dorosłych (lub konsorcjum minimum trzech organizacji z tego samego kraju).
- Akcja 2. Partnerstwa strategiczne - akcja umożliwi wymianę doświadczeń i rozszerzenie współpracy pomiędzy organizacjami i instytucjami zajmującymi się edukacją dorosłych z różnych krajów. O dofinansowanie mogą się ubiegać organizacje działające w obszarze edukacji dorosłych z krajów uczestniczących w programie Erasmus+.

Projekty Centralne i Sport:

Projekty, które ubiegać się będą o dofinansowanie muszą dotyczyć przede wszystkim rozwoju sportu na poziomie najbliższym obywatelowi. Wspierane będą m.in. projekty partnerskie w dziedzinie sportu. Działania, które mogą uzyskać dofinansowanie to: rozwój oraz wprowadzanie innowacyjnych praktyk w różnych obszarach sportu i aktywności fizycznej pomiędzy różnymi instytucjami i organizacjami w i poza sportem. Beneficjentami mogą być np. instytucje publiczne odpowiedzialne za sport na lokalnym, regionalnym lub krajowym poziomie, organizacje działające na rzecz promocji aktywności fizycznej i aktywnego wypoczynku, organizacje sportowe.

Skarb Państwa

Ministerstwo Sportu i Turystyki

Ministerstwo Sportu i Turystyki Departament Turystyki ogłasza rokrocznie otwarty konkurs ofert na realizację zadań publicznych z zakresu turystyki. O dofinansowanie mogą starać się organizacje pozarządowe oraz inne jednostki prowadzące działalność pożytku publicznego jak np. stowarzyszenia jednostek samorządowych działające dłużej niż trzy lata, których działalność w sferze turystyki (m.in. ekoturystyki, agroturystyki, przewodnictwa i pilotażu, rekreacji, wypoczynku, hotelarstwa) lub krajoznawstwa jest jednym z celów lub zadań statutowych. Podmioty te mogły się starać o dofinansowanie następujących zadań w 2015 r.:

- Wspieranie rozwoju turystyki polskiej (popularyzacja turystyki krajowej, rozwój dziedzin gospodarki turystycznej, konkurencyjność i innowacyjność produktów turystycznych). Zadania te mają być realizowane ze szczególnym uwzględnieniem:

- turystyki dzieci i młodzieży, osób starszych i niepełnosprawnych oraz turystyki związanej z „Dużymi Rodzinami” (wielodzietnymi);
- turystyki kulturowej, w tym w obiektach zabytkowych i dziedzictwa przemysłowego,
- turystyki aktywnej, w tym turystyki rowerowej i wodnej;
- turystyki wiejskiej;
- turystyki biznesowej i przemysłu spotkań w Polsce;
- ekoturystyki;
- turystyki zdrowotnej;
- Kształtowanie przestrzeni turystycznej – zadania związane z wytyczaniem, znakowaniem i konserwacją szlaków (m.in. pieszych, narciarskich, rowerowych, wodnych), które znajdują się na terenie Polski.
- Działania na rzecz jakości kadr (szkolenia, seminaria, warsztaty, konferencje).

Wymagany jest wkład własny finansowy podmiotu wnioskującego o dotację wynosi minimum 15 % kosztu całkowitego zadania.

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Możliwe jest uzyskanie dofinansowania w ramach Programów Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz tzw. Mecenatu, które są podstawą ubiegania się o środki na zadania z zakresu kultury realizowane przez jednostki samorządu terytorialnego, instytucje kultury, instytucje filmowe, szkoły i uczelnie wyższe, organizacje pozarządowe, oraz podmioty gospodarcze. Na rok 2015 zostały ogłoszone np. program: Dziedzictwo kulturowe składający się z m.in. takich priorytetów jak: ochrona zabytków (przewidujący konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne), kultura ludowa i tradycja (wspieranie zjawisk związanych z kulturami tradycyjnymi funkcjonującymi na poziomie lokalnym, regionalnymi ogólnopolskim).

Inne programy:

- Rozwój infrastruktury kultury – program, którego celem rozbudowa i modernizacja infrastruktury instytucji kultury i innych podmiotów działających w obszarze kultury. Do dofinansowania kwalifikują się m.in. zadania takie jak: budowa, roboty budowlane, przebudowa, remont wraz z zakupem niezbędnych urządzeń budowlanych i wyposażenia na potrzeby działalności kulturalnej czy zakup wyposażenia na potrzeby działalności kulturalnej
- Infrastruktura domów kultury – celem programu jest rozbudowa i modernizacja infrastruktury domów i ośrodków kultury m.in. remont obiektów kulturalnych i zakup wyposażenia na potrzeby prowadzenia edukacji kulturalnej. O dofinansowanie mogą starać się biblioteki, domy kultury, ośrodki kultury posiadające status samorządowej instytucji kultury oraz jednostki samorządu terytorialnego jako organy prowadzące te instytucje.

Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014–2020

Program przewiduje realizację działań w ramach czterech obszarów priorytetowych:
Priorytet I. Edukacja osób starszych.

Przykładowe kierunki działań, które mogą otrzymać wsparcie to: zajęcia edukacyjne z zakresu różnych dziedzin, programy edukacyjne, warsztaty o starzeniu osób starszych i aktywnym starzeniu, kształcenie opiekunów.

Priorytet II. Edukacja osób starszych.

Przykładowe kierunki działań, które mogą otrzymać wsparcie to: budowanie sieci społecznych w tym wolontariat wewnątrz- i międzypokoleniowy, przeciwdziałanie e-wykluczeniu.

Priorytet III. Partycypacja społeczna osób starszych.

Przykładowe kierunki działań, które mogą otrzymać wsparcie to: wspieranie uczestnictwa i integracji w życiu społecznym/publicznym, włączanie osób starszych w proces tworzenia i funkcjonowania grup obywatelskich oraz organizacji pozarządowych.

Priorytet IV. Usługi społeczne dla osób starszych.

Przykładowe kierunki działań, które mogą otrzymać wsparcie to: rozszerzenie dostępności do usług społecznych m.in. opiekuńczych, kulturalnych, edukacyjnych, poradniczo-doradczych, sportowych i turystycznych, szkolenia dla wolontariuszy i opiekunów (z zakresu pomocy osobom starszym).

Beneficjentami programu mogą być np. organizacje pozarządowe, spółdzielnie socjalne, stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego, partnerstwa JST. Wsparcie będzie miało charakter dotacyjny (od 20 000 – 200 000 tys. zł), wkład własny w wysokości minimum 10% wartości projektu.

Program Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2014-2020

Fundusz Inicjatyw Obywatelskich jest „instrumentem programowym i finansowym zwiększającym dynamikę rozwoju społeczeństwa obywatelskiego oraz przejawem, wypracowanej w partnerstwie publiczno-społecznym, troski o rozwój aktywności obywatelskiej i potrzeby wzmocnienia miejsca i roli trzeciego sektora w realizacji zadań publicznych”. Program FIO na lata 2014-2020 będzie finansowany z krajowych środków publicznych pochodzących z budżetu państwa. Rocznie na ten cel ma być przeznaczanych 60 mln zł.

Zakres wszystkich możliwych do zrealizowania w ramach Programu projektów obejmuje wymienione w Ustawie o Działalności Pożytku Publicznego i Wolontariatu (art.4) obszary działalności pożytku publicznego m.in. pomoc społeczna, ochrona i promocja zdrowia, nauka, edukacja, oświata i wychowanie; upowszechnianie kultury fizycznej i sportu, promocja zatrudnienia i aktywizacja zawodowa osób pozostających bez pracy i zagrożonych zwolnieniem pracy.

XII. KONSULTACJE SPOŁECZNE

Nieodłącznym elementem zastosowanej metodologii przy opracowaniu obecnej Strategii Rozwoju jest partycypacja społeczna na etapie budowania strategii, a następnie na etapie jej wdrażania.

Proces uspołecznienia prac nad strategią miał formę konsultacji społecznych, polegających na przeprowadzeniu warsztatów problemowych, w których uczestniczyli przedstawiciele Starostwa Powiatowego, Rady Powiatu oraz różnych grup społecznych i zawodowych z terenu Powiatu Radzyńskiego.

Załącznik 2 zawiera listę uczestników jednych z warsztatów nad Strategią Rozwoju Powiatu Radzyńskiego, które odbyły się w Radzynie Podlaskim w dniu 20 sierpnia 2015 roku.

W trakcie warsztatów sporządzono analizę SWOT, wynikającą z obecnej sytuacji społeczno – ekonomicznej Powiatu, analizę problemów oraz weryfikację misji i celów strategicznych, określonych we wcześniejszych dokumentach planistycznych Powiatu. Przedyskutowano i uaktualniono także cele operacyjne oraz priorytetowe zadania inwestycyjne, będące podstawą skonstruowania Programu Rozwoju Powiatu na lata 2015-2022.

Wersja robocza niniejszej Strategii Rozwoju Powiatu Radzyńskiego na lata 2015 – 2030 została poddana konsultacjom społecznym w konsultacji internetowych.

Zatem proces partycypacji społecznej w odniesieniu do Strategii Rozwoju Powiatu Radzyńskiego na lata 2015 – 2030 dotyczy dwóch etapów:

- opracowania strategii;
- wdrażania strategii.

Skuteczne wdrażanie strategii zależy nie tylko od aktywnej pracy Starostwa Powiatowego i realizacji projektów infrastrukturalnych, ale wymaga włączenia się szerokich kręgów społecznych do tego procesu.

W szczególności ma to odniesienie do osiągnięcia celów „miękkich” strategii, dotyczących np.: rozwoju kultury, edukacji, przedsiębiorczości, turystyki. Modelowym rozwiązaniem w tym zakresie jest podjęcie współpracy „Trzech Sektorów”, to jest samorządu, organizacji społecznych i pozarządowych oraz sektora prywatnego (przedsiębiorców, rolników).

XIII. PROGRAM ROZWOJU POWIATU - WIELOLETNI PLAN ZADAŃ

W nowym okresie programowania UE 2014-2020 polityka rozwoju lokalnego gmin i powiatów powinna być m. in. prowadzona w oparciu o „Program Rozwoju Powiatu”. Wymóg taki został zawarty w „Ustawie z dnia 6 grudnia 2006 roku o zasadach prowadzenia polityki rozwoju” Art. 17-19. (Dz. U. 2006 Nr 227 poz. 1658 z późn. zm.). Ustawa ma na celu ułatwienie jednostkom samorządu terytorialnego sporządzenia Programu Rozwoju tak, by był on jak najbardziej spójny z dokumentami na szczeblu krajowym i regionalnym, i mógł stanowić źródło odniesień w procesie ubiegania się o środki zewnętrzne.

Program Rozwoju Powiatu Radzyńskiego na lata 2015-2022 stanowi instrument wdrażania strategii rozwoju. Wskazuje konkretne zadania – projekty, które będą realizowane w założonym horyzoncie czasowym wraz z oszacowaniem kosztów ich realizacji. Zadania te wynikają z przyjętych w strategii celów i kierunków działań, a ich realizacja przyczynia się do osiągnięcia założonych wskaźników.

Program Rozwoju Powiatu Radzyńskiego powinien być sporządzony w powiązaniu z Wieloletnią Prognozą Finansową, która określa możliwości finansowe budżetu Powiatu w zakresie zapewnienia współfinansowania zaplanowanych zadań inwestycyjnych oraz ich utrzymania w okresie eksploatacji.

Program Rozwoju Powiatu i Wieloletnia Prognoza Finansowa to narzędzie skutecznego zarządzania finansami Powiatu, umożliwiające zaplanowanie zadań inwestycyjnych w oparciu o solidne dane finansowe oraz z pełnym przekonaniem, co do ich faktycznej wartości dla Powiatu. Pozwala on na realistyczną ocenę możliwości finansowych Powiatu i pomaga w wyborze priorytetowych inwestycji. Prowadzi do efektywnej i oszczędnej realizacji konkretnego pakietu inwestycji.

Podjęcie działań planistycznych umożliwia terminową realizację procesu przygotowania inwestycji, rozpoczęcie często długotrwałych działań związanych z uregulowaniem kwestii terenowo – prawnych, uzyskaniem pozwolenia na budowę, a w kolejnym etapie wybór wykonawcy danego zadania inwestycyjnego. Program Rozwoju Powiatu pozwala na zaplanowanie scenariusza struktury finansowania inwestycji i podjęcie działań z odpowiednim wyprzedzeniem czasowym, w tym także działań polegających na pozyskiwaniu środków ze źródeł pozabudżetowych, na przykład dotacji z Funduszy Strukturalnych.

XIV. ZAŁĄCZNIKI

Załącznik 1 – Zestawienie, źródeł, dokumentów i opracowań, które wykorzystano przy opracowaniu Strategii Rozwoju Powiatu Radzyńskiego

Załącznik 2 – Lista uczestników warsztatów nad Strategią Rozwoju Powiatu Radzyńskiego

Załącznik 3 - Spisy map, tabel, wykresów i fotografii

Załącznik 1 - Zestawienie, źródeł, dokumentów i opracowań, które wykorzystano przy opracowaniu Strategii Rozwoju Powiatu Radzyńskiego

- J. Kondracki: „Geografia regionalna Polski”, Październik 2002
- Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie powiatowym, Dz. U. 1998 Nr 91 poz. 578
- Raport o stanie środowiska województwa lubelskiego w 2014, WIOŚ, Lublin 2015
- Rejestr szkół i placówek oświatowych, System Informacji Oświatowej (SIO)
- Rejestr usług medycznych NFZ, www.zip.nfz.gov.pl
- Województwo Lubelskie. Podregiony, powiaty, gminy 2014, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin 2014
- Województwo Lubelskie. Podregiony, powiaty, gminy 2013, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin 2013
- Województwo Lubelskie. Podregiony, powiaty, gminy 2012, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin 2012
- Województwo Lubelskie. Podregiony, powiaty, gminy 2011, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin 2011
- Województwo Lubelskie. Podregiony, powiaty, gminy 2010, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin 2010
- Województwo Lubelskie. Podregiony, powiaty, gminy 2009, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin 2009
- Województwo Lubelskie. Podregiony, powiaty, gminy 2008, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin 2008
- Analiza sytuacji na rynku pracy w powiecie radzyńskim w 2014 roku, PUP w Radzynie Podlaskim
- Monitoring zawodów deficytowych i nadwyżkowych za 2014 rok, PUP w Radzynie Podlaskim, marzec 2015
- Baza sportowa na terenie powiatu radzyńskiego, Powiat Radzyński 2012
- Wstępny audyt turystyczny powiatu radzyńskiego, Warszawa styczeń 2006
- Program Rozwoju Lokalnego Powiatu Radzyńskiego, Radzyń Podlaski, marzec 2004
- Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Powiecie Radzyńskim na lata 2005-2015, Radzyń Podlaski 2005
- Strategia Rozwoju Powiatu Radzyńskiego na lata 2008-2015, Radzyń Podlaski 2008
- Plan Zrównoważonego Rozwoju Publicznego Transportu Zbiorowego dla Powiatu Radzyńskiego, Warszawa 2015
- Plan Rozwoju Sieci Dróg Powiatowych w Powiecie Radzyńskim na lata 2015-2020, Radzyń Podlaski 2015
- Program Ochrony Środowiska i Plan Gospodarki Odpadami dla Powiatu Radzyńskiego, Radzyń Podlaski 2004
- Z. Mikołajewicz: „Czynniki konkurencyjności rozwoju regionów”, Wrocław 2006
- Konkurencyjność powiatów w województwie lubelskim w latach 2009-2013, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin 2015

Załącznik 2 – Lista uczestników warsztatów nad Strategią Rozwoju Powiatu Radzyńskiego

STAROSTWO POWIATOWE
w Radzynie Podlaskim
Plac L. Polakowskiego 1
21-300 Radzyń Podlaski

Lista obecności

na spotkaniu konsultacyjno-warsztatowym dotyczącym opracowania Strategii Rozwoju Powiatu Radzyńskiego na lata 2015-2030 i Programu Rozwoju Powiatu Radzyńskiego na lata 2015 – 2022 w dniu 20 sierpnia 2015 r. w Radzynie Podlaskim

LP	Imię i nazwisko	Instytucja/funkcja	e-mail	Podpis
1	Dariusz Kotłowski	Starosta Powiatu	starosta@pra.pl	Kotłowski
2	Małgorzata Blicharz	Starosta Powiatu		Blicharz
3	Anna Kucharska	Pracownik Urzędu Powiatu		Kucharska
4	Marek Wójcicki	Pracownik Urzędu Powiatu	marek@powa.gov.pl	Wójcicki
5	Dariusz B. Liki	Starosta Powiatu	komunikacja@pra.pl	Liki
6	Jęży Bajda	Rodny Rody Powiatu Radzyńskiego	jeny_bajda@wp.pl	Bajda
7	Barbara Thomasi	2-ca kłopoty G. Kalendarzowa	zaweznanie@kalendarzowa.pl	Thomasi
8	Robert Kucharski	Pracownik Urzędu Powiatu	robert.kucharski@pra.pl	Kucharski
9	Zbigniew Makuch	2344 praca	02N232@onet.pl	Makuch
10	Marek Zawadzki	Prezenter SP2017 Radzyń	m.zawadzki@SP2017.pl	Zawadzki
11	Elżbieta Piłko	Pracownik Urzędu Powiatu	elzbieta.pilko@pra.pl	Pilko
12	Marek Sajo	Urząd Gminy Borki	infrastructure@borki.radzyńskie.pl	Sajo
13	Anna Rosińska	Urząd Gminy Radzyń k/w	a.rosinska@radzyn.gov.pl	Rosińska
14	Wojciech Popiel	Pracownik Urzędu Powiatu	popiel.wojciech@pra.pl	Popiel
15	Grzegorz Duda	Pracownik Urzędu Powiatu	dewel@pra.pl	Duda

Spotkanie konsultacyjno-warsztatowe dotyczące opracowania Strategii Rozwoju Powiatu Radzyńskiego na lata 2015-2030 i Programu Rozwoju Powiatu Radzyńskiego na lata 2015 – 2022 w dniu 20 sierpnia 2015 r. w Radzynie Podlaskim

16	Beata Zygmuntowa	ZOB w Młdziejowie	zob@zobmldziejow.pl	Zygmuntowa
17	Ewa Grodzka	Instytucja Organizacyjna	info@radzyn@gmail.com	Grodzka
18	Mieczysław Wójcik	Urząd Gminy Radzyń		Wójcik
19	Anna Miel	Radiowa Pracownia Radzyńskiego	anna.miel@pracownia.pl	Miel
20	Marek Bunczaniec	LGD „ZAPIECZEK”	bunczaniec@zapiecek.pl	Bunczaniec
21	Artur Pał			Pał
22	Andrzej Koszał	G. Olsztyn		Koszał
23	Adam Cichy	RSCTAD / Pnres	adam.cichy@rsctad.pl	Cichy
24	Henryk Matusiak	UG Ciemniaki	gmia@ciemniaki.eu	Matusiak
25	Michał Krawiec	UG Nohym	nohym@home.pl	Krawiec
26	Andrzej Krawiec	CECH Rozmieszczenia i Przejścia	motokrawiec@cech.pl	Krawiec
27	Jerzy Biliński	Nadlesnictwo Radzyń Podlaski	leszek.bilinski@lublin.lasy.gov.pl	Biliński
28	Krzysztof Holowiński	-	Krzysztof.holowinski@lublin.lasy.gov.pl	Holowiński
29	Tomasz Miasoś	-	tomasz.miasos@lublin.lasy.gov.pl	Miasoś
30	Paweł Gaca	SM Spawalek	pawel.gaca@spawalek.pl	Gaca
31	Andrzej Mastowicz	SM Spawalek	andrzej.mastowicz@spawalek.pl	Mastowicz
32	Beata Myszkowicz	Pracownik Urzędu Powiatu	beata@myszkowicz.pl	Myszkowicz
33	Jakub Jakubowski	Kamarcia Fundacja Aktywność	jakub.jakubowski@kamarcia.pl	Jakubowski
34	Marek Helaniuk	Agencja Plus Broad	marek@plusbroad.pl	Helaniuk

Spotkanie konsultacyjno-warsztatowe dotyczące opracowania Strategii Rozwoju Powiatu Radzyńskiego na lata 2015-2030 i Programu Rozwoju Powiatu Radzyńskiego na lata 2015 – 2022 w dniu 20 sierpnia 2015 r. w Radzynie Podlaskim

ZAŁĄCZNIK 3 – Spisy map, tabel, wykresów i fotografii

Spis map:

Mapa 1. Mapa powiatu radzyńskiego.

Mapa 2. Położenie powiatu radzyńskiego na tle województwa lubelskiego.

Mapa 3. Układ osadniczy i komunikacyjny w powiecie radzyńskim.

Mapa 4. Budowa geologiczna powiatu radzyńskiego wg Mapy Geologicznej Polski w skali 1:200 000 arkusz Łuków, J.E. Mojski, 1972 oraz arkusz Włodawa, J.E. Mojski, J. Trembaczowski, 1968.

Mapa 5. Wody podziemne powiatu radzyńskiego.

Mapa 6. Walory przyrodnicze powiatu radzyńskiego.

Mapa 7. Walory kulturowe powiatu radzyńskiego.

Mapa 8. Obiekty sportowe na terenie powiatu radzyńskiego oddane do użytku w latach 2002-2012.

Mapa 9. Szlak jezdziecki historyczno-przyrodniczy.

Spis tabel:

Tab. 1 Sieć osadnicza powiatu radzyńskiego na tle województwa lubelskiego.

Tab. 2 Liczba miejscowości wiejskich w poszczególnych gminach powiatu radzyńskiego.

Tab. 3 Powierzchnia gmin powiatu radzyńskiego.

Tab. 4 Użytkowanie gruntów w powiecie radzyńskim, podregionie bialskim, województwie lubelskim w 2014 roku.

Tab. 5 Powierzchnia gruntów leśnych, lesistość, powierzchnia lasów w powiecie radzyńskim na tle podregionu bialskiego i województwa lubelskiego w 2014 roku.

Tab. 6 Powierzchnia gruntów leśnych, lesistość, powierzchnia lasów w powiecie radzyńskim i poszczególnych gminach w 2014 roku

Tab. 7 Gęstość zaludnienia w miastach i wsiach powiatu na tle kraju i województwa na dzień 31 grudnia 2014 roku.

Tab. 8 Liczba ludności powiatu radzyńskiego w latach 2007-2014.

Tab. 9 Dane dotyczące ludności powiatu radzyńskiego wg stanu na dzień 31.XII.2014 r.

Tab. 10 Liczba ludności w mieście i gminach powiatu w latach 2006-2014.

Tab. 11 Udział osób w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym w powiecie radzyńskim, województwie lubelskim i Polsce stan na 31.XII.2014 r.

Tab. 12 Struktura ludności w m. Radzyń Podlaski i gminach powiatu radzyńskiego wg stanu na dzień 31.XII.2014 r.

Tab. 13 Wskaźniki obciążenia demograficznego w poszczególnych jednostkach samorządowych powiatu wg stanu na dzień 31.XII.2014 r.

Tab. 14 Ruch naturalny ludności oraz migracje powiatu radzyńskiego w latach 2007-2014.

Tab. 15 Szczegółowe dane dotyczące powiatu radzyńskiego na tle województwa lubelskiego i kraju w latach 2007-2014.

Tab. 16 Poziom wykształcenia mieszkańców powiatu na tle województwa lubelskiego.

Tab. 17 prezentuje liczbę pracujących w powiecie radzyńskim z podziałem na sekcje i płeć za 2013 r.

Tab. 18 Liczba osób w gospodarstwie domowym w powiecie radzyńskim i województwie lubelskim wg stanu na dzień 31.III.2011 roku.

Tab. 19 Liczba osób zarejestrowanych jako bezrobotne w powiecie radzyńskim w latach 2007-2014.

Tab. 20 Liczba osób bezrobotnych z powiatu radzyńskiego w podziale na kobiety, z prawem do zasiłku i mieszkające na wsi.

Tab. 21 Udział osób bezrobotnych w ogóle zarejestrowanych według czasu pozostawania bez pracy.

Tab. 22 Udział bezrobotnych według wykształcenia w ogólnej liczbie osób bezrobotnych.

Tab. 23 Stopa bezrobocia w latach 2007-2014 roku.

Tab. 24 Oferty pracy według zawodów w powiecie radzyńskim (stan na koniec 2014 roku).

Tab. 25 Wykaz publicznych przedszkoli, punktów przedszkolnych i zespołów wychowania przedszkolnego z terenu powiatu radzyńskiego wg SIO stan na dzień 30.IX.2014 r.

Tab. 26 Demografia dzieci w wieku 0-4 lat z terenu powiatu radzyńskiego.

Tab. 27 Wykaz publicznych szkół podstawowych z terenu powiatu radzyńskiego wg SIO stan na dzień 30.IX.2014 r.

Tab. 28 Liczba uczniów uczęszczających do szkół gimnazjalnych na terenie powiatu radzyńskiego w latach 2007-2014.

Tab. 29 Struktura ludności w wieku 10-14 lat oraz 15-19 lat w powiecie radzyńskim.

Tab. 30 Wykaz publicznych szkół gimnazjalnych z terenu powiatu radzyńskiego wg SIO stan na dzień 30.IX.2014 r.

Tab. 31 Wykaz publicznych szkół ponadgimnazjalnych z terenu powiatu radzyńskiego wg SIO stan na dzień 30.IX.2014 r.

Tab. 32 Liczba odbytych imprez w powiecie radzyńskim w latach 2011-2014.

Tab. 33 Biblioteki, księgozbiór i czytelnictwo w latach 2007-2014.

Tab. 34 Dane liczbowe dotyczące ilości łóżek w szpitalach, ambulatoryjnej opieki zdrowotnej oraz ilości aptek ogólnodostępnych na terenie powiatu radzyńskiego.

Tab. 35 Liczba rodzin otrzymujących zasiłki rodzinne na dzieci w powiecie radzyńskim na tle podregionu bialskiego i województwa lubelskiego.

Tab. 36 Kwota świadczeń rodzinnych wypłacona w powiecie radzyńskim na tle podregionu bialskiego i województwa lubelskiego w 2014 roku.

Tab. 37 Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON w latach 2007-2014.

Tab. 38 Nakłady inwestycyjne i wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach w powiecie radzyńskim w 2013 roku wg sektorów.

Tab. 39 Liczba i struktura własnościowa podmiotów gospodarczych zarejestrowanych na terenie powiatu radzyńskiego w systemie REGON na tle województwa lubelskiego w latach 2007-2013.

Tab. 40 Podstawowe kierunki produkcji rolnej w powiecie radzyńskim.

Tab. 41 Struktura hodowli zwierząt gospodarskich w powiecie radzyńskim wg danych Spisu Rolnego w 2010 roku.

Tab. 42 Turystyka w powiecie radzyńskim w latach 2007-2014.

Tab. 43 Wykaz dróg powiatowych.

Tab. 44 Sieć wodociągowa i kanalizacyjna w powiecie radzyńskim w latach 2007-14.

Tab. 45 Sieć gazowa w powiecie radzyńskim w latach 2007-2013.

Tab. 46 Dochody budżetowe i wydatki powiatu radzyńskiego w latach 2007-2014 [tys. zł].

Tab. 47 Dochody i wydatki budżetowe w powiatach województwa lubelskiego w przeliczeniu na 1 mieszkańca.

Spis wykresów:

Wykres 1 Struktura użytkowania gruntów w powiecie radzyńskim.

Wykres 2 Struktura użytkowania gruntów w powiecie radzyńskim, podregionie bialskim, województwie lubelskim w 2014 roku.

Wykres 3 Struktura ludności w powiecie radzyńskim na tle województwa lubelskiego i Polski wg stanu na dzień 31.XII.2014 r.

Wykres 4 Przyrost naturalny w powiecie radzyńskim w latach 2007-2014.

Wykres 5 Saldo migracji w powiecie radzyńskim w latach 2007-2014.

Wykres 6 Struktura wykształcenia ludności w wieku lat 13 i więcej w powiecie radzyńskim na tle województwa lubelskiego wg stanu na dzień 31.III.2011 roku.

Wykres 7 Struktura pracujących w powiecie radzyńskim w 2013 roku [osoby].

Wykres 8 Udział bezrobotnych w ogóle zarejestrowanych w powiecie radzyńskim wg czasu pozostawania bez pracy.

Wykres 9 Strukturę bezrobotnych w powiecie radzyńskim według wieku (stan na koniec 2014 roku).

Wykres 10 Struktura osób bezrobotnych pozostających w szczególnej sytuacji na rynku pracy.

Wykres 11 Stopa bezrobocia powiecie radzyńskim na tle województwa lubelskiego i kraju w latach 2007-2014.

Wykres 12 Liczba uczniów uczęszczających do szkół gimnazjalnych na terenie powiatu radzyńskiego w latach 2007-2014.

Wykres 13 Liczba rodzin otrzymujących zasiłki rodzinne na dzieci w powiecie radzyńskim na tle podregionu bialskiego i województwa lubelskiego w latach 2008-2014.

Wykres 14 Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON wg sektora własności w powiecie radzyńskim w latach 2007-2014.

Wykres 15 Podmioty gospodarki narodowej w powiecie radzyńskim wpisane do rejestru REGON w latach 2007-2014 wg poziomu zatrudnienia.

Wykres 16 Nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach na 1 mieszkańca.

Wykres 17 Powierzchnia gospodarstw rolnych w powiecie radzyńskim.

Wykres 18 Powierzchnia zasiewów w powiecie radzyńskim wg danych Spisu Rolnego w 2010 roku.

Wykres 19 Podstawowe kierunki produkcji zwierzęcej w powiecie radzyńskim wg danych Spisu Rolnego w 2010 roku .

Wykres 20 Zużycie nawozów sztucznych na 1 ha użytków rolnych w dobrej kulturze w powiecie radzyńskim i województwie lubelskim.

Wykres 21 Liczba turystów i udzielone noclegi w powiecie radzyńskim w latach 2007-2014 .

Wykres 22 Struktura nawierzchni dróg powiatowych w powiecie radzyńskim, podregionie bialskim oraz województwie lubelskim w 2014 roku .

Wykres 23 Długość sieci wodociągowej w powiecie radzyńskim w latach 2007-2014.

Wykres 24 Wskaźniki ludności korzystającej z wodociągu w powiecie radzyńskim na tle podregionu bialskiego i województwa lubelskiego w latach 2007-2013.

Wykres 25 Długość sieci kanalizacyjnej w powiecie radzyńskim w latach 2007-2014.

Wykres 26 Wskaźniki ludności korzystającej z kanalizacji w powiecie radzyńskim na tle podregionu bialskiego i województwa lubelskiego w latach 2007-2014.

Wykres 27 Liczba odbiorców gazu w powiecie radzyńskim w latach 2007-2013.

Spis fotografii:

Fot. 1 Tyśmienica. Widok z mostu im. generała Franciszka Kleeberga.

Fot. 2 Czapla siwa.

Fot. 3 Pałac w Borkach.

Fot. 4 Zespół pałacowo – parkowy w Czemiernikach.

Fot. 5 Pałac w Przeglinach Dużych.

Fot. 6 Pałac w Żabikowie.

Fot. 7 Zespół Pałacowy Potockich.

Fot. 8 Tablica informacyjna na trasie ścieżki dydaktycznej przyrodniczo-historycznej Kolembród.